

Tornio

Väestöryhmittäiset hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmat 2021 - 2025

- ❖ **Lasten ja nuorten hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma**
- ❖ **Ikääntymispoliittinen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma**
- ❖ **Vammalspoliittinen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma**
 - ❖ **Ehkäisevän päihdetyön ohjelma**

Sisällys	
ALUKSI	3
1. HYVINVOINTIKERTOMUKSEN 2017 – 2021 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET POHJANA HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMALLE 2021 - 2025	4
2. PAINOPISTE, TAVOITTEET JA KEHITTÄMISKOhteET VUOSILLE 2021 – 2025	5
2.1 Hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman toimeenpano	5
3 KOKO VÄESTÖÄ JA TYÖIKÄISIÄ KOSKEVAT TOIMENPITEET	6
3.1 Hyvinvointityön poikkihallinnollinen rakenne ja hyvinvointitiedon prosessi	6
3.2 Talous ja elinvoima	6
3.3 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta	7
3.4 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt	8
3.5 Osallisuuden vahvistaminen	8
4 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA	9
4.1 Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelut sekä monialainen yhteistyö	10
4.2 Torniolaiset yhteisöt, nuoriso- ja kulttuurijärjestöt ja urheiluseurat	13
4.3 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tila ja haasteet	13
4.4 Lasten ja nuorten osallisuus	23
4.5 Taulukoita hyvinvointitilanteesta	25
4.6 Lasten ja nuorten hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelman kehittämiskohteet ja toimenpiteet	30
5 VAMMAISPOLIITTINEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA	34
5.1 Vammaistyössä käytettäviä käsitteitä	34
5.2 Tornio vammaisten asuinpaikkana ja vammaisten palvelut	35
5.3 Järjestöjen ja yhdistysten toiminta sekä verkostoyhteistyö	40
5.4 Vammaisten hyvinvointitilanne paikallisen kyselyn tulosten perusteella	41
5.5 Vammaispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman tavoitteet ja toimenpiteet	43
6 IKÄÄNTYMISPOLIITTINEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA	46
6.1 Johdanto	46
6.2 Ikääntymispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman valmistelu	47
6.3 Ikääntymispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman tausta	47
6.4 Ikääntyvän väestön hyvinvoinnin tila ja arvio tulevasta kehityksestä	49
6.5 Ikääntyneen väestön palvelut ja palveluntarpeeseen vaikuttavia tekijöitä	50
6.5.1 Toimintakykyä, terveyttä ja turvallisuutta edistävät ja tukevat kaupungin palvelut sekä yhteistyö	50
6.5.2 Kolmannen sektorin toimijoiden ja seurakunnan ikäihmisten toimintakykyä, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta	52
6.5.3 Hoiva- ja hoitopalvelut	53
6.6 Toimenpiteet ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi	54

6.6.1	Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta	55
6.6.2	Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena	57
6.6.3	Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt	60
6.7	Hyvinvointialueuudistus	62
6.8	Ikääntymispoliittisen Hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman etenemisen sekä toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta ja arviointi	63
7	EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN OHJELMA	65
	Johdanto	65
7.1	Ohjelman lainsäädännöllinen tausta ja valmistelu	66
7.2	Tornion ehkäisevän päihdetyön johtaminen ja ohjelman strateginen yhteys	66
7.3	Päihteidenkäyttöön liittyvät hyvinvointitiedot	66
7.3.1	Lasten ja nuorten päihteidenkäyttö sekä asenteet päihteidenkäyttöön	67
7.3.2	Työikäisten ja ikääntyneiden päihteidenkäyttö	68
7.3.3	Päihteisiin liittyvä rikollisuus	69
7.4	Ehkäisevä päihdetyö Tornion kaupungissa, sen tavoitteet ja toimenpiteet 2021 – 2025	70
7.4.1	Koko väestöön kohdistuva yleinen ehkäisevä päihdetyö	70
7.4.2	Monialainen ehkäisevä päihdetyö	71
7.4.3	Ehkäisevä päihdetyö ikäkausittain Torniossa	72
7.4.4	A -klinikka	81
7.5	Ehkäisevän päihdetyön osaaminen	82
7.6	Kokemusasiantuntijan puheenvuoro/ KATU-hanke	82
	LOPUKSI	85

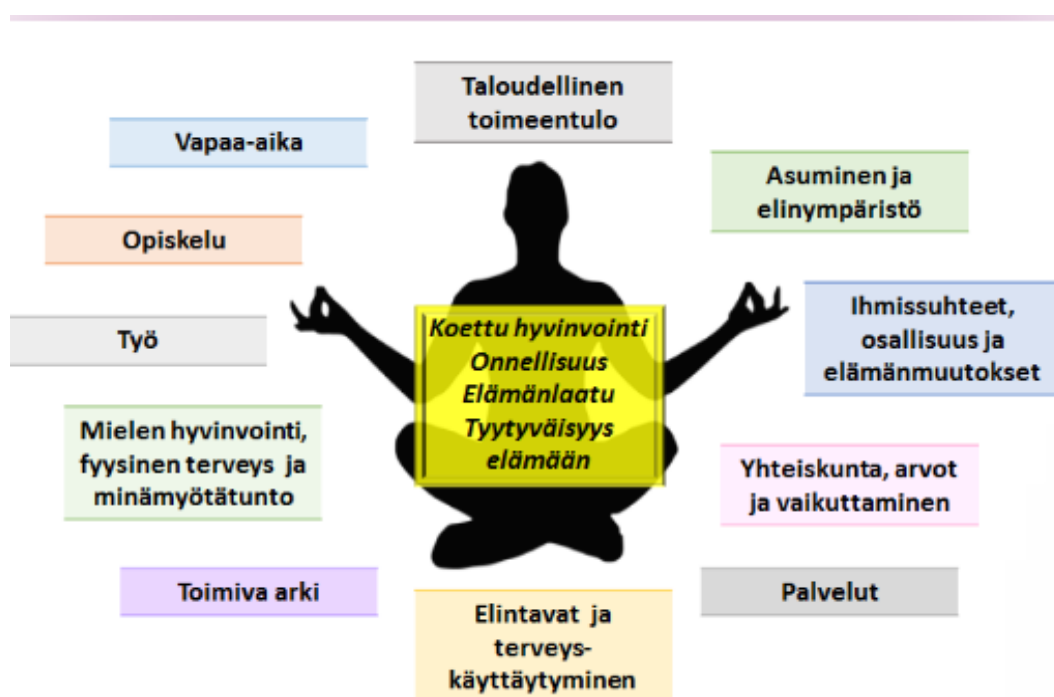
ALUKSI

Tämä asiakirja on kokonaisuus, johon on koottu lapsia, nuoria ja heidän perheitään, ikäihmisiä, vammaisia ihmisiä sekä ehkäisevää päihdetyötä koskevat hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmat Torniossa. Nämä ohjelmat toimivat Hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman 2021 – 2025 toimeenpanon tukena. Nämä poikkihallinnollisissa ja verkostotoimijat huomioivissa työryhmissä laaditut ohjelmat tarjoavat tukea toimenpiteiden valintaan, seurantaan ja arviointiin vuosittaisessa talouden ja toiminnan suunnittelussa. Tämä ohjelmat -kokonaisuus sisältää palvelukuvaukseen ja hyvinvointitilanteen analyysiin perustuvat perustelut toimenpide-esityksille, mittarit ja vastuutahot toimenpiteille, sekä toimii hyvinvointityön seurannan ja arvioinnin tukena alkaneella valtuustokaudella.

1. HYVINVOINTIKERTOMUKSEN 2017 – 2021 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMENPIDE- EHDOTUKSET POHJANA HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMALLE 2021 - 2025

Tornion kaupungin hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman painopisteet ja kehittämiskohteet vuosille 2021 - 2025 nousevat edeltävän valtuustokauden hyvinvointitilanteen kehityksestä ja hyvinvoinnin edistämiseksi tehdyn työn arvioinnista. Ne on kuvattu hyvinvointikertomuksessa 2017 – 2021. Ohjelmaosuuden laadinnassa hyödynnetään Valtioneuvoston Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 periaatepäätöksen ja sen toimeenpanosuunnitelman linjauksia sekä Lapin maakunnallisen hyvinvointiohjelman ja turvallisuussuunnitelman toimeenpanosuunnitelmaa.

Viitekehystenä johtopäätösten taustalla ja kehittämistyön suunnittelussa on Pohjois-Pohjanmaan maakunta- ja sote -uudistuksen hyte –valmistelun loppuraportissa vuosilta 2018 – 2019 esitetty, nk. joogaajakuva. Kyseessä on ihmislähtöisen hyten viitekehys, joka kokoaa yhteen koettuun hyvinvointiin vaikuttavia perusasioita (Kuva 1.) Kuvan tarkoitus on avata kunnan hyvinvoinnin edistämistyön laajuutta ja poikkihallinnollista luonnetta.

Kuva 1. Ihmislähtöisen hyten viitekehys

3 KOKO VÄESTÖÄ JA TYÖIKÄISIÄ KOSKEVAT TOIMENPITEET

3.1 Hyvinvointityön poikkihallinnollinen rakenne ja hyvinvointitiedon prosessi

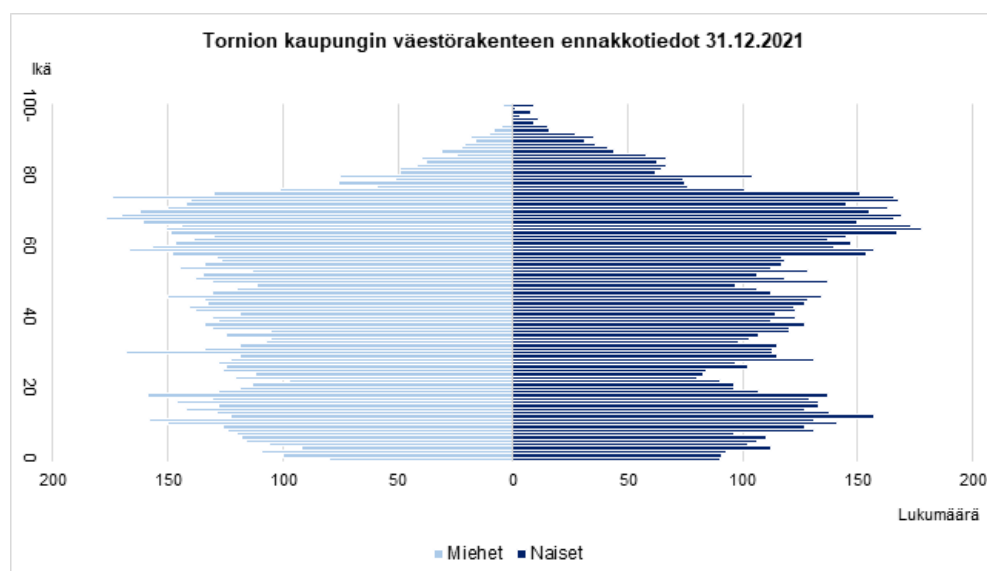
Hyvinvointijohtamisen rakenne ja hyvinvointitiedon käsittely rakenteissa on toteutettu teaviisaritietojen valossa Torniossa hyvin. Kuitenkin tiedon käyttöä päätöksenteon tukena sekä käytännön toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa voidaan edelleen tehostaa. Tornion kaupungin hyvinvointiryhmän sekä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen (hytetu) johtoryhmän roolit hyvinvointityötä koordinoivina poikkihallinnollisina rakenteina vaativat myös edelleen fokusoimista. Tehtävänä on tuottaa sellainen hyvinvointitiedon käytön prosessi, jossa koottu ja analysoitu hyvinvointitieto sekä siitä tehdyt johtopäätökset ovat aktiivisesti käytössä talouden ja toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa sekä verkostoyhteistyössä.

Hyvinvointialue -uudistus edellyttää sovittuja kunta – hyvinvointialue hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen yhteistyörakenteita ja yhdyspintakäytänteitä. Tornion kaupungin tulee toimia aktiivisesti hyvinvointialue -yhteistyössä ja seudullisesti, jotta torniolaisille taataan jatkossakin hyvinvointia tukevat, paikallisiin tarpeisiin perustuvat sosiaali- ja terveystaloudet. Myös hyvin toimivista, vaikuttaviksi tunnistetuista toimintatavoista tulee pitää kiinni.

3.2 Talous ja elinvoima

Tasapainoinen talous on kunnan kestävä toiminnan perusta. Hyvinvointitalous –ajattelu on nouseva trendi hyvinvointityön ja talouden keskinäisissä suhteissa. OECD on määritellyt, että hyvinvointitalous koostuu materiaalisista tekijöistä, kuten asumisesta, tuloista ja työpaikasta, sekä elämänlaatuun liittyvistä tekijöistä, kuten koulutuksesta, osaamisesta, terveydestä ja turvallisuudesta. Näihin tekijöihin investoimalla, oman alueen hyvinvointitietoon perustuen, Tornio kehittyy ja voi taloudellisesti hyvin. Tavoitteena on, että hyvinvointi jakautuu tasaisesti kaikille kuntalaisille.

Väestörakenteen kehitys (kuva 3) edellyttää työikäisen väestön hyvinvoinnista huolehtimista yhteiskunnan ja talouden toimivuuden näkökulmasta. Lisäksi työikäisten hyvinvointi on lasten ja nuorten ohella paras panostus tulevien iäkkäiden sukupolvien hyvinvoinnin edistämiseksi ja palvelutarpeeseen vaikuttamisessa.

Kuva 3. Tornion kaupungin ikäpyramidi 12/2021 (Lähde: Tilastokeskus).

Työllisyyden tuki on työikäisten keskeistä hyvinvointityötä. Torniossa käynnistynyt uusi työvoimapalvelumalli (virallinen lainsäädännön voimaantulo touku-kuussa 2022) mahdollistaa aiempaa yksilöllisemmän, tiiviimmän ja varhaisemmassa vaiheessa käynnistyvän tuen työnhakuun. Työllisyyden hoitoa ovat myös työttömien terveystarkastukset, joiden jatkumisesta moniammatillisena käytänteenä hyvinvointialue –yhteistyössä tulee sopia.

Tornion kaupunki voi myös profiloitua työelämän joustavuuden ja työhyvinvoinnin edistäjänä. Hyvä työnantajamaine on veto- ja pitovoimatekijä työvoiman saatavuuden varmistamisessa.

3.3 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta

Kuntalaisten, niin perheiden kuin yksin elävien elintapojen tuki toteutuu luontevimmin kaikenikäisten peruspalveluiden sisällöissä osana normaalia palvelutoimintaa, niiden sisältöjä kehittämällä. Perinteisiä, edelleen relevantteja työn painopisteitä ovat sydän- ja verisuoniterveyden, tuki- ja liikuntaelinterveyden sekä mielen hyvinvoinnin edistäminen. Erityistä huomiota edellyttää lihavuuden ja liikumattomuuden, sekä niihin yhteydessä olevien sairauksien ehkäisy.

Työikäisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta tukemaan tarvitaan palveluihin myös varhaisen tunnistamisen, tuen ja yhteistyön mallit kuormittavissa ja riskejä aiheuttavissa elämäntilanteissa. Tällaisia tilanteita ovat avioerot, yksinhuoltajuus, työelämän ulkopuolelle jääminen, sairastuminen jne.

3.4 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt

Kehittämällä elin- ja toimintaympäristöjä hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistäviksi tuetaan koko väestön mahdollisuuksia omaehtoiseen hyvinvointia tukevaan toimintaan. Työikäisille kohdistettavat käytännön toimenpiteet ovat yhteisiä lasten, vammaisten ja ikääntyneiden toimenpiteiden kanssa; saavutettavat (myös taloudellisesti), esteettömät, turvalliset ja viihtyisät ympäristöt ja palvelut, perheille soveltuvat ympäristöt, houkuttelevat ja selkeästi merkityt liikkumisympäristöt sekä niistä viestiminen, kulttuurihyvinvoinnin roolin vahvistaminen ja tapahtumat muiden muassa.

Vakiintuneita monitoimijaisia toimintamalleja Torniossa erityisesti turvallisuuden lisäämiseen ovat liikenneturvallisuuden edistämisen osalta liikenneturvallisuustyöryhmä, ehkäisevän päihdetyön ja rikollisuuden osalta Ankkuri -yhteistyö ja INFO –ryhmätoiminta. Vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmänä käytössä on MARAK –toimintamalli.

3.5 Osallisuuden vahvistaminen

Päätösten ennakoarvioinnin käyttöönotolla voidaan varmistaa, että tehdyt päätökset tukevat kuntalaisten hyvinvointia myös pidemmällä tähtäimellä. 2021 julkaistun Tornion osallisuusmallin mukaisilla toimenpiteillä tarvelähtöisyys on entistä vahvemmin ohjaamassa torniolaisten palveluiden suunnittelua myös tulevassa hyvinvointialue –toimintaympäristössä. Suunnitelmallisen ja vaikuttavan hyvinvointityön tueksi, etenkin työikäisten ja ikääntyneiden hyvinvoinnin tilastotietoa täydentämään, tarvitaan paikallisia tiedonkeruita esimerkiksi kyselyillä, asukasfoorumeilla ja vastaavilla, myös suoran kohtaamisen mahdollistavilla tavoilla.

Kaupungin viestinnän vuorovaikutteisuutta voidaan lisätä ottamalla käyttöön vuorovaikutteisia verkkoalustoja ja jatkamalla esimerkiksi kaupungin brändi- ja strategiatyössä käytettyjä menetelmiä, 400 –vuotisjuhlavuoden aikana koordinoitua tapahtumayhteistyötä sekä huomioimalla kaikenlaiset kuntalaiset monikanavaisella viestinnällä.

4 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA

Kun Tornio täytti 400 vuotta vuonna 2021, kuului lasten suusta: ”Torniossa on kivaa, kun täällä on rauhallista.” ”Tornio on kotoisa.” ”Mukava, kun täällä on sopivasti elämää, mutta kuitenkin rauhallista.” ”On kivaa, kun on niin paljon hyviä leikkikenttiä.” ”Torniossa on ihanaa, kun täällä on taloja, metsiä ja kavereita.” Nuorten ajatukset olivat samansuuntaisia: ”Täällä on hyvä asua, kun on niin paljon harrastusmahdollisuuksia.” ”Torniossa on kaunis luonto.” ”Torniossa on mukava asua, kun Ruotsi on niin lähellä.” ”Torniossa on aivan loistavat kouluruuat.” ”Tornio on turvallinen kaupunki.” ”Torniossa on mukavia tapahtumia.”

Tornio on sopivan kokoinen kaupunki lasten ja nuorten turvalliselle kasvulle. Kaupunki tarjoaa yhteistyössä kolmannen sektorin ja seurakunnan kanssa monipuolisia palveluja lapsiperheille, lapsille ja nuorille niin arkeen kuin vapaa-aikaan. Lapsia ja nuoria suojaavat tekijät syntyvät arjen ympäristöissä: kotona, päiväkodissa, koulussa, harrastuksissa ja muussa vapaa-ajanvietossa. Elinympäristön turvallisuus ja viihtyvyys sekä läheiset ihmissuhteet vaikuttavat keskeisesti hyvinvointiin.

Lasten ja nuorten ohjelmatyöryhmä pitää erittäin tärkeänä, että palveluita suunniteltaessa ennaltaehkäiseviin toimiin kiinnitetään entistäkin enemmän huomiota. Olemme useista onnistuneista kokeiluista huomanneet, että niiden avulla laaja-alaiseen hyvinvointiin, niin lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin kuin heidän parissaan työskentelevien ammattilaistenkin työhyvinvointiin, on helppo vaikuttaa.

Yhtenä keskeisimmistä asioista työryhmä esittää, että lapsiin kohdistuvien päätösten osalta otetaan kaikessa päätöksenteossa käyttöön lapsivaikutusten arviointi ja osallistava budjetointi. Työryhmä on myös yksimielisesti päättänyt esittää, että Tornio hakee mukaan Unicefin Lapsiystävällinen kunta -malliin. Malli auttaa kuntia tekemään lasten hyvinvoinnin kannalta oikeita ratkaisuja lasten arjen palveluissa ja kunnan hallinnossa.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman valmisteli Torniossa työryhmä, johon kuuluivat:

Riitta Keloneva, varhaiskasvatuspäällikkö (puheenjohtaja)
 Auli Pietikäinen, nuorisotyön päällikkö (sihteeri)
 Anita Alamaunu, Aineen taidemuseon museolehtori
 Tarja Forsström, perusopetuksen rehtori
 Merja Frantti, Perheiden Talon toiminnanjohtaja
 Tarja Hooli, kansalaisopiston rehtori
 Antti Härkönen, liikuntavastaava
 Heidi Juuso, terveydenhoitaja
 Katri Keisu, perusopetuksen rehtori

Ritva Koskinen, lastensuojelun sosiaalityöntekijä
 Eija Miettunen, lastensuojelun sosiaalityöntekijä
 Terttu Mäkimartti, koulukuraattori
 Piia Niska, ruokapalveluesimies
 Perttu Piekkari, perusopetuksen rehtori
 Sofia Rahkonen, nuorisoneuvoston edustaja

4.1 Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelut sekä monialainen yhteistyö

Kappaleessa tuodaan esille niitä palveluja ja toimenpiteitä, joilla on tällä hetkellä eheyttävä ja lasten ja nuorten elinoloja edistävä vaikutus. Lasten, lapsiperheiden ja nuorten hyvinvointiohjelman 2021 – 2025 toimenpiteitä toteuttavat suunnitelmallisesti ja yhteistyössä kaikki kaupungin palvelut ja yksiköt sidosryhmiensä kanssa.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen oppimisympäristöt ovat hyvinvointia vahvistavia yhteisöjä. Varhaiskasvatuksen monipuoliset työtavat, kuten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaisu sekä etenkin esiopetuksessa leikkiin yhdistyvät mielikuvitus, luovuus ja oppiminen luovat pohjan hyvinvoinnin ja terveyden omaehtoiselle edistämiseksi myöhemmin elämässä.

Perusopetuksen palveluja tarjotaan Torniossa 11 peruskoulussa ja yhdessä lukiossa. Lisäksi perusopetusta tarjotaan Haaparannan kaupungin kanssa yhteisessä kielikoulussa. Perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä sekä opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja. Perusopetuksen tehtävänä on myös lasten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen, joka nivoutuu kaikkeen toimintaan koulujen arjessa. Sisältöinä ovat mm. kodin ja koulun yhteistyö, oppilaiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet, työolot, koulun opiskeluhoito, kouluruokailu, kiusaaminen, häiriöt ja ongelmatilanteet koulussa, tuki, ohjaaminen ja kurinpito sekä tapaturmat ja onnettomuudet.

Koulujen palveluihin kuuluu myös ennen koulupäivän alkua ja sen jälkeen järjestettävä **aamu- ja iltapäivätoiminta**, joka on tarkoitettu 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien oppilaille, joilla on erityisen tuen päätös. Toiminnan tavoitteena on muun muassa tukea kodin ja koulun kasvatustyötä, tukea lapsen tunne-elämän kehitystä, ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta ja mahdollistaa lepo rauhallisessa ympäristössä ammattitaitoisen henkilön valvonnassa.

Koulujen **opiskeluhoito** tehtävänä on oppilaan oppimisen, terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Opiskeluhoitoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä ja koko kouluyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhoitona. Tämän lisäksi oppilailla on lakisääteinen oikeus yksilökohtaiseen

opiskeluhooltoon. Yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon sisältyvät koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä kuraattori- ja psykologipalvelut. Siihen kuuluu myös monialainen asiantuntijaryhmä, joka kootaan tapauskohtaisesti oppilaan tueksi. Myös opetuksen ja koulutuksen tueksi järjestettävät sosiaali- ja terveyspalvelut erityisoppilaitoksissa ovat osa yksilökohtaisen oppilashuollon kokonaisuutta. Monialainen yhteistyö on opiskeluhoollossa keskeistä. Opiskeluhoolto-työtä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioittava suhtautuminen oppilaaseen ja huoltajaan sekä heidän osallisuutensa tukeminen.

Varhaiskasvatuksessa ja kouluissa tarjottavat **ruokapalvelut** täydentävät lapsen päivän muuta ravitsemuksellista kokonaisuutta. Kouluruokailusuosituksen mukaan kouluaterian pitäisi kattaa noin kolmannes oppilaan päivittäisestä energiansaannista. Täysipainoinen ateria noudattaa kansallisia ravitsemussuosituksia. Ruokailu järjestetään lasten ikäkauden ja edellytysten mukaisesti, tervettä kasvua ja kehitystä edistään. Ruokailu on myös osa kouluissa ja päivähoidossa tehtävää ruokakasvatusta.

Nuorisotyöllä tuetaan nuorten kasvua erilaisissa elämäntilanteissa. Toimintaan kuuluu nuorten kasvatuksellinen ohjaus, toimintatilat ja harrastusmahdollisuudet, nuorisoyhdistysten ja nuorisoryhmien tuki, kulttuurinen nuorisotyö, koulu-nuorisotyö, nuorten osallistumismahdollisuuksien edistäminen, etsivä nuorisotyö, ehkäisevä päihdetyö, leiri- ja retkitoiminta, tapahtumatoiminta sekä nuorten tieto- ja neuvontatyö. Tavoitteena on ehkäistä syrjäytymistä, edistää terveitä elämäntapoja sekä iloa ja luovuutta, kehittää itsetuntoa ja hyviä vuorovaikutustaitoja sekä lisätä nuorten osallisuutta.

Tornion **kansalaisopisto** pyrkii järjestämään lapsille ja nuorille kuvataiteen, kädentaitojen, musiikin ja teatterin matalan kynnyksen toimintaa, ilman esimerkiksi taiteen perusopetukseen liittyvää sitovuutta ja tavoitteellisuutta. Kansalaisopisto on jo useita vuosia järjestänyt alakoulujen oppilaille kädentaitojen ja taidepainotteisia työpajoja kouluilla keväisin. Järjestetyt työpajat ovat suosittuja ja monet lapset ovat saaneet niistä kimmokkeen aloittaa uusi harrastus kansalaisopistossa.

Kulttuuritoimisto, kaupunginkirjasto, Aineen taidemuseo ja Tornionlaakson museo toimivat yhteistyössä lasten ja nuorten palveluiden kanssa tekemällä jatkuvaa varhaiskasvatus- ja koululaisyhteistyötä, tarjoamalla toimintaa ja sisältöjä, kuten jalkautuvia kulttuuripalveluja (vierailut), järjestämällä tapahtumia, taiteen ja kulttuurin työpajoja sekä kuulumalla erilaisiin lastenkulttuuriverkostoihin. Kulttuuripalvelut herättävät henkilökohtaisen kiinnostuksen ja suhteen kulttuuriperintöön, historiaan sekä kulttuuriympäristöön, vahvistavat lukutaitoa ja tietovarantoa, tarjoavat elämyksiä ja kokemuksia sekä vahvistavat oman elinympäristön arvostusta.

Liikuntapalvelut tarjoavat yhdessä Haaparannan kaupungin liikuntapalvelujen kanssa monipuoliset mahdollisuudet sekä omaehtoiseen, että ohjattuun ulkoiluun, liikuntaan ja urheiluun lapsille, nuorille ja perheille. Ulkoliikuntapaikkojen kunnossapito on Torniossa kaupungin teknisten palvelujen vastuulla.

Nuorten työllisyyspalvelut ovat muuttuneet 1.3.2021 alkaen, kun vastuu torniolaisten alle 30-vuotiaiden työttömien työllisyyden hoidosta tuli kaupungille työllisyyden kuntakokeilun myötä. Työllisyyspalveluilla on uudistuksen myötä mahdollisuus kehittää uutta ja laaja-alaista toimintaa - Tornion omat palvelut.

Lasten, nuorten ja lapsiperheiden sosiaalipalvelut, lastensuojelu ja perhesosiaalityö, perhetyö, perheneuvola ovat palveluita, joilla tuetaan elämän eri tilanteissa lapsiperheiden hyvinvointia sekä vanhemmuutta. Perhesosiaalityö on muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on perheen kanssa yhdessä työskentelyllä helpottaa vaikeita elämäntilanteita, vahvistaa osallisuutta ja perheen omia toimintaedellytyksiä perheen hyvinvoinnin tukemiseen ja vanhemmuuden vahvistamiseen. Perhesosiaalityö tekee tiivistä yhteistyötä perheen läheisten ja perheen tarvitsemien palveluiden tuottajien kanssa.

Perhetyötä (SHL 18 §, 19§) tehdään sosiaalityöntekijän tai terveydenhoitajan kanssa laaditun perhetyön suunnitelman mukaisesti yhdessä perheen kanssa. Työskentely on ennaltaehkäisevää ja tavoitteellista pyrkien vanhemmuuden vahvistamiseen, sosiaalisen toimintakyvyn lisäämiseen ja perheen vuorovaikutussuhteiden vahvistamiseen ohjauksen ja neuvonnan keinoin. Perhetyötä tehdään sekä perheen kotona, että kodin ulkopuolisessa toimintaympäristössä. **Perheneuvolan** työ on perhettä tukevaa ja korjaavaa työtä sekä ennaltaehkäisevää perheen elämän haasteissa. Työskentely toteutetaan keskusteluina erilaisten menetelmien avulla.

Torniossa on käytössä moniammatillinen **MARAK -toimintamalli** parisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi ja sitä kautta lasten ja nuorten suojelemiseksi. Palvelu on tarkoitettu henkilöille, jotka kokevat parisuhdeväkivaltaa tai elävät sen uhan alla. **Ankkuri-toiminta** on monialainen, varhaisessa vaiheessa syrjäytymisen ehkäisyyn, rikosten ennalta ehkäisyyn ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävä toimintamalli lasten, nuorten ja heidän perheidensä tueksi. Toiminnan kautta pyritään puuttumaan alle 25-vuotiaiden rikolliseen käyttäytymiseen, lähisuhdeväkivaltaan ja rikoskierteen katkaisemiseen. Ankkuri-malli perustuu moniviranomaisyhteistyöhön, johon kuuluvat poliisi, sosiaali- ja terveystyö, nuorisotyö sekä tarvittaessa muita nuorten kanssa työskentelevien tahojen edustajia. Torniossa toteutetaan myös **Hoito syytteen sijaan** (HSS) – toimintamallia, jossa huumeiden käyttörikoksesta epäilty nuori voi valita syytteen sijasta hoidon. Toimintamallin tavoitteena on puuttua nuorten huumeiden käyttöön varhaisessa vaiheessa ja ehkäistä käyttöön liittyvien ongelmien kasvu. HSS-toimintamallia toteutetaan yhteistyössä poliisin, sosiaali- ja terveystyöpalveluiden ja nuorisotoimen kanssa.

Lasten- ja nuorisopsykiatrialla hoidetaan vaikeasti oireilevia lapsia yhteistyössä sosiaali-, terveys- ja koulutoimen kanssa. Lasten- ja nuorisopsykiatrian poliklinikoilla on yhteiset toimipisteet Kemissä ja Torniossa. Työskentely on lapsilähtöisesti perhe- ja verkostokeskeistä ja ulottuu lasta odottavista perheistä 23-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin.

4.2 Torniolaiset yhteisöt, nuoriso- ja kulttuurijärjestöt ja urheiluseurat

Yhteisöt, nuoriso- ja kulttuurijärjestöt sekä urheiluseurat tarjoavat monipuolisia **harrastus- ja ajanviettomahdollisuuksia** lapsille ja nuorille. Järjestötoiminta antaa nuorille myös mahdollisuuden yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Järjestöjen lapsi- ja nuorisotoiminta on merkittävä oheiskasvattaja koulun ja kodin rinnalla. Yhteisöt toimivat myös kaupungin yhteistyökumppaneina kuntalaisten arjen ympäristöjen ja palvelurakenteiden luomisessa. Järjestökentällä toimii koulutettuja ja erikoistuneita ammattilaisia, jotka jakavat osaamistaan ja asiantuntijuuttaan lapsi- ja nuorisotyöhön.

Yksi järjestövetoinen toiminnan muoto on **kohtaamispaikkatoiminta**. Tornion Perheiden Talo on kohtaamispaikka, jonne ovat tervetulleita kaikki perheet. Talon toiminnassa yhteistyökumppaneita ovat Tornion kaupunki, Tornion seurakunta, Tornion 4H -yhdistys ja MLL:n Tornion yhdistys. Lisäksi toiminnan kehittämiseen ja sisällön tuottamiseen osallistuu suuri määrä muita toimijoita ja vapaaehtoisia. Talon toimintaa suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti lasten ja perheiden kanssa yhteistyössä heidän tarpeidensa pohjalta. Perheiden Talolla on aukiolotuntien määrä/viikko keskimäärin 45 h. Toimintaan osallistuneiden eri henkilöiden määrä keskimäärin 1200 hlöä/vuosi ja toimintaan osallistumiskertoja keskimäärin 10000 kertaa/vuosi.

4.3 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tila ja haasteet

Seurantatietoa eri-ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palvelujen tarpeisiin vastaavuudesta ohjelmatyön perustaksi saadaan kahden vuoden välein toteutettavista THL:n kouluterveyskyselyistä, kansallisesta FinLapset -tutkimuksesta sekä kaupunkien terveydenedistämisasiivisuutta mittaavasta TEAviisari -kyselystä. Lisäksi arjen työssä lasten ja nuorten kanssa kerättyä kokemus- ja toimintatietoa saadaan eri ammattikuntien henkilöstöltä ja verkostotoimijoilta.

Ajankohtaisena huolenaiheena ovat lapset ja lapsiperheet, jotka tarvitsisivat enemmän tukea, kuin heille palveluiden puitteissa on mahdollisuus antaa. Perheissä, joilla on arjen- ja elämänhallinnan vaikeuksia, jäävät lapset usein vaille huolenpitoa – riittävää ravintoa ja unta, liikuntaa, ulkoilua ja harrastuksia. Varhaiskasvatuksesta sekä esi- ja perusopetuksesta tullut viesti kertoo, että yhä

useammalla lapsella tai nuorella esiintyy myös erilaista oireilua, joka näkyy varhaiskasvatuksen ja koulun arjessa. Lasten ja nuorten huono fyysinen kunto on nähtävissä eri toimialoilla, samoin lisääntynyt polarisaatio hyvin- ja pahoinvointien välillä. Poikkileikkaavana teemana suunnitelmassa onkin eriarvoisuuden ehkäiseminen.

Nuorten hyvinvointi ja jaksaminen on heikentynyt koronakriisin myötä. Koronavirus on tuonut elämään huolia tai ongelmia tai pahentanut jo olemassa olevia. Nuorten suurimmiksi kokemat haasteet ovat tällä hetkellä jaksamattomuus, ahdistunut olo, liiallinen puhelimen ja netin käyttö, yksinäisyys sekä huoli läheisistä. Ennen poikkeusaikaa suurin osa nuorista voi hyvin, koska heitä kannatteli lähipiiriin lisäksi ennaltaehkäisevä toiminta: kaveriporukoiden lisäksi harrastukset, kouluyhteisö ja niiden mukanaan tuomat turvalliset aikuiset. Nuo tekijät ovat dramaattisesti vähentyneet kahden vuoden aikana, eikä se voi olla heijastumatta nuorten hyvinvointiin oleellisesti.

Lasten ja nuorten mielenterveydestä keskusteltaessa puhutaan useimmiten mielenterveyden ongelmien ja häiriöiden hoidosta. On tarpeellista myös ymmärtää mielen hyvinvointiin liittyvät seikat ja miten kokonaisvaltaisesta asiasta on kysymys. Lasten ja nuorten pahoinvointi kietoutuu moniin kysymyksiin ja ilmenee monin tavoin, mm. kiusaamisen yleisyytenä. Asiakaskokemus ja osallisuuden kokemus ovat tutkitun tiedon ohella tärkeä osa hyvinvointitilanteen arviointia ja siten suunnittelun perustaa.

Ennusteiden mukaan syntyneiden lasten määrä Torniossa vähenee. **Varhaiskasvatuksen** palveluiden tarve tulee pysymään kuitenkin samana, koska yhä useampi alle kouluikäinen on varhaiskasvatuksessa. Valtakunnan tason tavoitteet ja toimenpiteet varhaiskasvatuksen osallisuuden nostamiseksi vaikuttavat myös torniolaiseen varhaiskasvatukseen. Tornio on mukana kaksivuotisessa esiopetuksen kokeilussa vuosina 2021–2024. Taloudelliset seikat huomioiva, toimiva palveluverkko on edellytys varhaiskasvatuksen saavutettavuudelle kuntalaisen näkökulmasta.

Lapsia hoidossa varhaiskasvatuksessa 31.12.2021

1-2v on hoidossa koko väestön 1-2 vuotiaista (joita on 456)	46 %
3-5v on hoidossa koko väestön 3-5v (joita on 777) %.	66 %
1-5v on hoidossa koko väestön 1-5v (joita on 1233) %.	63 %
1-6v on hoidossa koko väestön 1-6v (joita on 1529) %.	63 %

Ennuste syntyvyydestä Torniossa

vuosi	2020	2021	2022	2023	2024	2025
synt.	190	165	177	176	174	175

Perusopetuksen oppilaiden ja opiskelijoiden määrä on ennusteessa kevääseen 2026 mennessä putoamassa vajaa 10 %. Ennusteessa ovat mukana Tornion

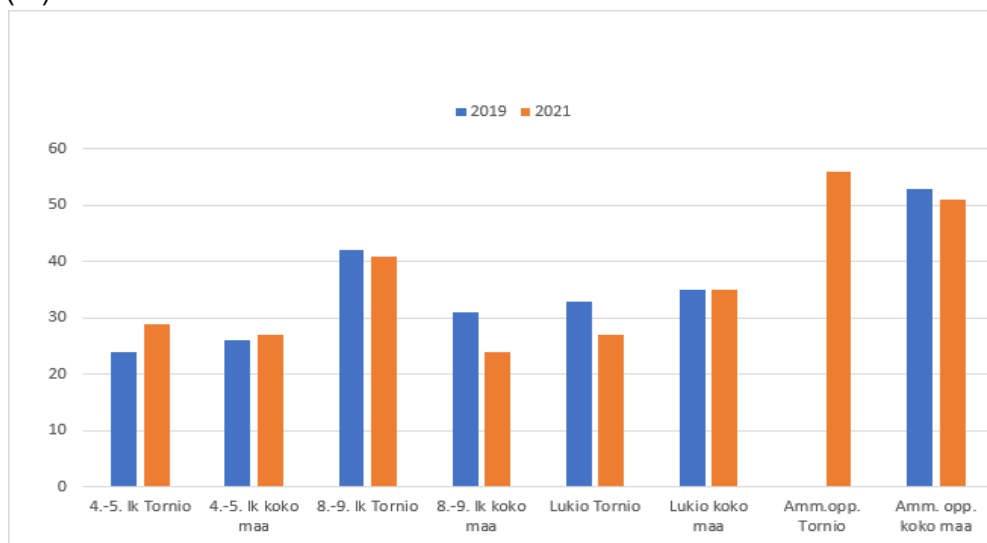
alakoulut, yläkoulut ja lukio. Perusopetusikäisiä lapsia ja nuoria sekä heidän hyvinvointiaan kuvaavat indikaattorit ovat viimeisen kahden vuoden aikana Torniossa osoittaneet huolestuttavaa kehitystä. THL:n kouluterveyskysely toteutetaan kahden vuoden välein 4. ja 5. – luokkalaisille, 8. ja 9. -luokkalaisille sekä toisella asteella 1. ja 2. vuoden opiskelijoille. Kouluterveyskysely toimii valtakunnallisena hyvinvointimittarina ja antaa hyvän pohjan Tornion lukujen tarkastelulle.

Teaviisari puolestaan kuvaa kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden edistämisessä ja tukee koulujen terveydenedistämistoiminnan suunnittelua ja johtamista. Tornion kaupungin TEA pistemäärä hyvinvoinnin ja terveydenedistämisessä kouluissa jää tällä hetkellä kauas valtakunnallisesta keskiarvosta. Valtakunnallinen keskiarvo on 66, Tornion pistemäärän ollessa 61.

Edellä mainitut tulokset heijastuvat myös kouluterveyskyselyyn. 4. ja 5. -luokkalaisista torniolaisista vuonna 2017 oman terveytensä koki huonoksi reilusti alle 10 % (8,2%), kun se vuonna 2021 oli 14%. 8. ja 9. luokkalaisista oman terveytensä koki huonoksi vuonna 2017 n.18%, 2021 lukema oli noussut lähes 22 prosenttiin. Lukiolaisilla luvut olivat vuonna 2017 15,5, % ja vuonna 2021 lähes 23 %. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilla vuonna 2021 lähes 32,5%.

Torniolaiset lapset ja nuoret ovat siis myös itse huolissaan elintavoistaan. 4. ja 5. luokkalaisista 14 % kokee, ettei nuku tarpeeksi. Nuorista 46–53 % nukkuu arkinen alle 8 tuntia. 4. ja 5. luokkalaisista lähes kolmannes jättää arkiaamun aamupalan syömättä, nuorten kohdalla aamupalan jättää syömättä enemmän kuin joka kolmas lukiolainen (26,5 %), lähes 41 % yläkoululaisista ja yli puolet (56 %) ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Ei syö aamupalaa joka arkiaamu 2019/2021 Tornio vs. koko maa (%)

Samanaikaisesti lapset ja nuoret viihtyvät koulussa aiempaa huonommin, tulevat koulussa lähes pääsääntöisesti aiempaa enemmän kiusatuksi (taulukko 2) ja kokevat aiempaa enemmän fyysistä väkivallan uhkaa. Torniossa sekä lapset että nuoret kuitenkin kokevat, että koulussa on heidän tavoitettavissaan kuuntelevia aikuisia, opettajia ja oppilashuollon henkilökuntaa. Tästä huolimatta torniolaisilla lapsilla ja nuorilla on runsaasti epämieluisia kokemuksia koulusta ja itsestään muihin suomalaislapsiin verrattuna.

Taulukko 2. Kiusaamisen yleisyys kouluissa, Tornio 2019 ja 2021

Vastaajan ikäryhmä	Ei ole kiusattu lainkaan kulu- vana luku- vuonna (2019)	Ei ole kiusattu lainkaan kulu- vana luku- vuonna (2021)	Kiusattu vähintään ker- ran vii- kossa (2019)	Kiusattu vähintään ker- ran vii- kossa (2021)	Koulukiu- saaminen jatkunut tai pahentunut aikuiselle kertomisen jälkeen (2019)	Koulukiu- saaminen jatkunut tai pahentunut aikuiselle kertomisen jälkeen (2021)
Vuosi	2019	2021	2019	2021	2019	2021
4.-5. lk	58,4	63	7,3	10,9	16,5	22,8
8.-9. lk	74,3	76,8	5,3	7,3	-	-
Lukio	82	91	1,7	1,2	-	-
Ammatillinen oppilaitos	-	88,5	1,3	-	-	-

Lasten ja nuorten ohjelmaryhmä tekee edellä mainittujen tulosten parantamiseen useita toimenpide-ehdotuksia. Lasten ja nuorten primääritarpeiden täyttämiseksi täytyy sekä kotien että yhteiskunnan kiinnittää paljon aiempaa enemmän huomiota. Työryhmä esittää, että muutamassa peruskoulun yksikössä aloitetaan kokeilu, jossa tarjotaan aamupalaa ennen koulupäivän alkua. Aamupalatarjoilu voitaisiin suunnata niihin kouluihin, joiden alueella asuu paljon maahanmuuttajataustaista väestöä ja niihin, joihin oppilailla on pitkät kuljetusmatkat.

Lisäksi tavoitteeksi tulee asettaa tunne-, turva- ja vuorovaikutustaitojen edistäminen varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Kirjataan tunne-, turva ja vuorovaikutustaitojen kasvatus opetussuunnitelmiin ja aloitetaan niiden opettaminen Tornion varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa mahdollisimman pian. Tunne-, turva- ja vuorovaikutustaitojen opetuksen tehtävänä on kehittää oppilaiden kykyä toimia toisten ja itsen kanssa. Taidot ovat perusedellytys sosiaalisille suhteille. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppiminen tukee lasten ja nuorten psyykkistä hyvinvointia ja luottamusta omaan osaamiseen sekä vaikuttaa koulumotivaatioon ja parantaa oppimistuloksia. Taitoja opettamalla voidaan ehkäistä syrjäytymistä ja mielenterveysongelmia sekä turvata kasvua aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Lasten ja nuorten turvataitoihin liittyen tarvitaan erityisesti sosiaalisessa mediassa käyttäytymisen opettelua. Teknologian kehittymisen myötä verkkokiusaaminen on lisääntynyt huolestuttavasti etenkin nuorten keskuudessa. Netissä

kasvottomuus madaltaa rettelöinnin kynnystä. Kun ei näe, että joku tulee surulliseksi tai järkyttyy annetusta kommentista, kommentoijan ei tarvitse kantaa siitä tunnetasolla vastuuta.

Internetin käyttö on tänä päivänä lähes jokaisen kouluikäisen lapsen ja nuoren arkea. Internetissä tapahtuvat toimet ovat välittömiä ja asiat lähtevät leviämään välittömästi ja niitä on lähes mahdotonta saada sieltä pois. Internetissä on mahdollisuus myös pysyä anonyyminä, mikä osaltaan madaltaa kynnystä huonoon nettikäyttäytymiseen. Verkkokiusaamista on vaikeampi havaita ja siihen puuttua kuin perinteisesti tapahtuvaan kiusaamiseen, esim. koulupäivän aikana. Torniossa jokaisella koululla on laadittu kiusaamiseen ja häirintään puuttumisen suunnitelma, jossa myös somessa kiusaaminen on huomioitu. Verkkokäyttäytymistä on kuitenkin opetettava jo alakouluikäisestä alkaen säännöllisesti. Lasten ja nuorten on ymmärrettävä, että mikä tahansa kiusaaminen on väärin, tapahtuipa se missä ja miten tahansa. Näistä asioista on tärkeää keskustella lasten ja nuorten kanssa niin koulussa kuin kotona.

Ala- ja yläkouluilla on tärkeää antaa ohjeistusta sosiaalisessa mediassa ja internetissä toimimiselle, käyttäytymiselle ja omien tietojen välittämiselle. Yläkoulujen koulunuorisotyön puitteissa some-käyttäytymisen oppitunteja pidetään, mutta tarve on säännöllisemmälle ja myös alakoulut tavoittavalle opetukselle. Tunne-, turva- ja vuorovaikutuskasvatuksen yhteyteen ohjelmatyöryhmä esittää myös koulunuorisotyön vakinaistamista nykyistä useammille Tornion peruskouluille. Valmiita malleja asiaan on olemassa lukuisia ja niitä sekä niistä saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää myös Torniossa.

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan haasteina ovat vaihtelevien ryhmäkokojen ja tilojen myötä lasten kehityksellinen heterogeenisyys ja kasvanut kasvottomuus. Lapsilta puuttuu pitkäjänteisyys ja käynnissä olevat toiminnot jäävät usein kesken, jos tekeminen ei kiinnosta tai se osoittautuu joltain osin haasteelliseksi. Jotkut lapset vaativat ohjaajalta jatkuvaa ohjausta esim. haastavan käyttäytymisen suhteen. Sosiaalisten taitojen kehittymättömyys aiheuttaa lasten välille ristiriitatilanteita, joita ohjaajat saavat yhä useammin selvittää.

Kaupungin aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisessä on alueellisia ja toiminnallisia eroja. Tämän vuoksi olisi hyvä, että kaupungissa olisi aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen koordinaattori, jolla olisi kokonaisvaltainen tietämys ja vastuu esim. henkilöstön koulutustarpeiden tai muutenkin toiminnan yhtäläisen resursoinnin esim. määrärahojen tai henkilöstömitoituksen suhteen. Eri aamupäivätoiminnan aloitusaika voi olla aamupäivätoimintaa antavissa toimipaikoissa eri ja joillakin alueilla ei välttämättä ole lainkaan aamupäivätoimintaa ja tämä saattaa kuntalaiset osittain eriarvoiseen asemaan.

Lukio-opiskelijoiden, etenkin ensimmäisellä vuositasolla olevien, rauhattomuus vaikuttaa lisääntyneen. Tämä näkyy välinpitämättömyytenä yhteisiin sääntöihin ja huonona käytöksenä. Koululla on pohdittu, onko tämän hetkiseen tilanteeseen syynä korona, oppivelvollisuuden laajeneminen 18-vuoteen vai jokin muu syy. Lukiossa on satsattu yhteisöllisyyteen ja ryhmänohjaukseen.

Opiskeluterveydenhuollossa nuorten hyvinvoinnissa huolena ovat lähinnä mielenterveys – ja päihdeongelmat sekä arjenhallinta. Ahdistus- ja masennusoireet ovat lisääntyneet. Oppimisvaikeudet ja niiden tutkiminen myös toisella asteella lisääntyvät koko ajan ja vievät yhä enemmän aikaa ja resursseja alueella ja terveydenhuollossa. Tällä hetkellä tutkimuskäytännöt peruskoulun jälkeen ovat sekavat eikä tutkimuksiin ohjaaminenkaan ole selkeää. Käytännöt myös vaihtelevat paljon lähikuntien kesken. Esimerkiksi opiskeluhuolto toimii joka oppilaitoksessa omalla tavallaan. Toimintaan tulee luoda yhtenäiset käytännöt. Myös oppimis- ja keskittymistutkimuksiin tarvitaan joka taholle selkeät ja yhtenäiset käytännöt koko Länsipohjan alueella. Nuorten kannalta on tärkeää, että tutkimukset saadaan tehtyä viipymättä opiskelujen alussa, jotta tuen tarve pystytään huomioimaan opintojen aikana mahdollisimman tehokkaasti.

Opiskeluterveydenhuollossa toimii 3,5 opiskelijaterveydenhoitajaa, jotka hoitavat ammattiopisto Lappian, lukion, Luovin ja Peräpohjolan Opiston opiskelijat. Lappiassa opiskelijoita on reilu 1000, lukiolla noin 400, Luovilla ja Peräpohjolan Opistolla molemmissa noin 60 opiskelijaa. Psykologiresurssit vaihtelevat oppilaitoskohtaisesti, mikä vaikuttaa siihen, miten asioita pystytään hoitamaan oppilaitoksissa. Myös kuraattoriresurssit ja kuraattorien työskentelytavat vaihtelevat oppilaitoksesta riippuen.

Ruokapalveluiden haasteena ovat lisääntyvät erityisruokavaliot ja niiden toteuttaminen turvallisesti. Toiminnassa on tärkeää yhteistyö koulun ja keittiön välillä ja kehitystyö laajemminkin. Ruokapalvelut toimittavat noin 2800 lasten lounasta päivittäin sekä lisäksi aamu- ja välipalat.

Nuorisotyö toimii koulujen kanssa kiinteässä yhteistoiminnassa lasten ja nuorten arjessa. Koulunuorisotyössä ja yläkoulujen etsivässä nuorisotyössä näkyvät koulupoissaolot ja nuorten ahdistuneisuus. Ongelmat heijastuvat koko perheeseen ja asioita selvitetään perheen ja ammattilaisten kanssa yhdessä. Vanhemmuus on monessa perheessä hukassa ja vanhempien väsymys heijastuu lapsiin.

Alakoulujen koulunuorisotyön noin vuoden (2021) kestäneen hankkeen ajalta saadut tulokset osoittivat selkeästi koulujen arjessa olevan aikuisen tarpeen. Koulunuorisotyö painottui ennaltaehkäisevään toimintaan tukemalla yhteisöllisyyttä, vertaistoimintaa ja lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja.

Nuorten yksinäisyys, haasteet arjessa ja kotiin jumiutuminen näkyvät nuorten aikuisten kanssa toimivien etsivien nuorisotyöntekijöiden työssä. Myös erityisesti muualta tulleet opiskelijat tarvitsevat tukea asettautuessaan asumaan vieraalle paikkakunnalle. Lisäksi nuorten päihdemyönteisyys, päihteiden käyttö ja rikollisuus ovat lisääntyneet etsivän nuorisotyön asiakkailla. Toimivat pienryhmät ja aikuisen tuki ovat tärkeitä nuorille.

Kouluetsivien asiakkuuksia ja toimenpiteisiin ohjaamia nuoria vuonna 2021 oli 53. Nuorten aikuisten kanssa toimivilla etsivillä nuorisotyöntekijöillä oli asiakkuudessa 123 nuorta. Tuen piirissä oli enemmän nuoria naisia kuin miehiä. Eniten nuoria ohjataan etsiville ammattikoulusta, Lappiasta ja lukiolta.

Perheneuvolan asiakasmäärät lisääntyvät, resurssit vähenevät ja kuormitus kasvaa. Haasteena on liian vähäinen henkilöstö. Työntekijöitä on tällä hetkellä yksi kokoaikainen ja yksi 60 % työajalla. Perheneuvolassa on kahden sosiaalityöntekijän ja yhden psykologin tarve. Yhteistyö kumppaneiden kanssa on toimivaa. Vuonna 2021 uusia yhteydenottoja perheneuvolaan oli 144 ja näiden lisäksi edellisten vuosien asiakkuudet. Perhetyötä voisi hyödyntää enemmänkin, mikäli resursseja olisi enemmän.

Kansalaisopistossa on vielä muutamia vuosia sitten opiskellut taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän mukaan liki 300 lasta ja nuorta kuvataiteita, ballettia, kädentaitoja, musiikkia ja teatteria. Nykyisin lasten ja nuorten taiteen perusopetuksessa on noin 200 opiskelijaa. Lasten ja nuorten määrä on huolestuttavasti vähentynyt, ainakin TPO:n kaltaisessa tavoitteellisessa opiskelussa. Nuorissa on selvästi havaittavissa malttamattomuutta eivätkä he vaikuta jaksavan pitkäjänteistä ja tavoitteellista opiskelua enää vapaa-ajallaan. Lapset ja nuoret eivät myöskään anna kansalaisopistolle kurssitoiveita, joten heidän toiveisiinsa on vaikeaa vastata eikä opisto tavoita kyseistä kohderyhmää. Haasteena ovat myös taloudelliset resurssit sekä ammattitaitoisten opettajien puute.

Kansalaisopiston yhteistyötä koulujen ja nuorisotoimen kanssa on syytä tiivistää niin tilojen kuin toiminnankin osalta, jotta välttään turhilta päällekkäisyyksiltä ja tilojen käyttöä voitaisiin tehostaa. Olisi toivottavaa, että peruskoulujen opettajat olisivat yhteydessä kansalaisopistoon, mikäli tietävät oppilaidensa olevan kiinnostuneita tietyistä harrastusmahdollisuuksista. Sujuva yhteistyö koulujen kanssa on tärkeää ja koko yhteistyöverkoston toiminta tulee olla suunnitelmallista ja pitkäjänteistä. Kansalaisopiston tavoitteena on profiloitua lasten ja nuorten taito- ja taideaineiden opiskelu- ja harrastustoiminnan ensisijaiseksi tarjoajaksi.

Kirjasto, Kulttuuritoimisto, Aineen taidemuseo, Tornionlaakson museo. Kirjasto tilana ei ole tällä hetkellä kovin houkutteleva varsinkaan nuorten osalta. Myös tapahtumatuotannossa laajempi yhteistyö esimerkiksi nuorisotyön ja lasten sekä nuorten parissa toimivien yhdistysten kanssa olisi paikallaan. Vuoden

2022 remontti ja väistötilaan siirtyminen voi vähentää lasten ja nuorten käyntejä kirjastotilassa. Kirjastoauton rooli ja merkitys korostuvat vuonna 2022. Kirjastoautotyöllä on olemassa luonteva ja vahva yhteistyöverkosto. Kirjastotoimi voisi jakaa avustuksia lasten ja nuorten kirjoitus/sanataide/lukemisharrastuksen edistämiseen.

Kulttuuritoimiston tavoitteena on saada mahdollisimman monipuolisesti taidetta ja kulttuuria kaupungin yksiköihin. Paikallisia lastenkulttuurintuottajia ei juuri ole, joten esiintyjät on tuotettava ulkopuolelta. Kulttuurikasvatussuunnitelman päivittäminen yhdessä kaupungin hallintokuntien ja koulujen kanssa olisi tärkeää. Yhteistyö ja lisäksi tieto muiden kaupungin toimijoiden toiminnasta lisääntyisi ja nähtäisiin kehityskohteita kokonaisuudesta helpommin. Kulttuuritoimen, koulujen ja muiden toimialojen välillä tulisi olla enemmän kommunikaatiota palvelujen parantamiseksi.

Aineen taidemuseon haasteena on Tornion laajuus; pyöräilymatkan päässä on vain osa kohderyhmästä. Koulumaailman ulkopuolella olevat nuoret ovat vaikea ryhmä tavoittaa. Tavoitteena on yhteistoiminnan laajentaminen ja osallistumisen mahdollisuuksien vahvistaminen erityisesti nuoriin. Taajaman ulkopuolisille olisi taattava yhtäläinen osallistumisen mahdollisuus budjetoimalla säännölliset kuljetukset kulttuurin pariin.

Toisen asteen opiskelijat eivät näy **Tornionlaakson museon – Tornedalsens museums** kävijätilastoissa. Museo voisi kehittää yhteistyötä toisen asteen oppilaitosten ja nuorisotoimen kanssa nuorten kävijöiden osuuden kasvattamiseksi esimerkiksi hankeyhteistyön kautta.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta tärkeää on palveluiden tasa-arvoinen saavutettavuus. Kaikilla kaupungin lapsilla ja nuorilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet käyttää kaupungin heille tarjoamia kulttuuripalveluita. Myös erityisesti nuorten aktiivisuuteen kulttuuripalvelujen käyttäjänä tulisi panostaa.

Liikuntatoimen vaikuttamismahdollisuudet lasten ja nuorten liikuntaharrastusmahdollisuuksiin tilakapasiteettien tai kunnossapidon osalta ovat heikot, koska tekninen toimiala vastaa niistä. Liikunnanohjaajan työpanosta ei tähän asti ole pystytty hyödyntämään tarpeeksi ja asiaan tullaan panostamaan, sillä seuroihin kuulumattomien lasten ja nuorten aktivointi on tärkeää. Yhteistyö seurojen kanssa sekä seuroille myönnettävät avustukset ovat avainasemassa.

Kouluturvallisuus puhuttaa **poliisissa**. Lähes joka koululta on tullut ilmoituksia vahingonteoista, pahoinpitelyistä sekä vaaratilanteista mopojen kanssa. Nämä eivät tapahdu pelkästään kouluaikana vaan myös vapaa-aikana. Paljon on tullut tietoon tulitikkuleikkejä, pullopommeja, polkupyörien venttiilien varastamista ja kumien tyhjentämistä, sotkemista ja näpistelyä. Ongelma on valtakunnallinen. Koulupoliiseille tuntuu olevan tarvetta, ja kouluvierailuja olisi enemmän tarjolla

kuin mihin pystytään vastaamaan. Poliisi pyrkii osallistumaan vanhempainiltoihin ja käy kouluilla esittäytymässä.

Lasten- ja nuorisopsykiatrian asiakasmäärät ovat korkealla. Tilastojen mukaan keväällä 2021 torniolaisten perheiden osalta lasten ja nuorten uudet asiakkuudet lähes kaksinkertaistuivat kevääseen 2020 verrattuna. Konkreettisena toimenpiteenä tulisi olla peruspalvelujen huomattava vahvistaminen. Toiveena on, että lasten ja nuorten verkosto toimii jatkossakin yhteisesti. Kaikkea perheiden hyvinvointia tulevaa työtä ja yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa tarvitaan jokaisella osa-alueella. Kaikkiin peruspalveluihin (koulut, päiväkodit, vapaa-ajan toiminta) tarvitaan neuropsykiatrista osaamista. Tämä on lisääntyvä asiakaskunta, joiden tuen tarpeeseen pitäisi pystyä vastaamaan mahdollisimman monessa peruspalvelussa.

Sosiaalitoimessa lastensuojeluilmoitusten määrä ja varsinkin nuorten osuus ilmoituksissa ovat lisääntyneet. Eniten ilmoituksia tulee nuorten levottomuuksiin liittyen, kuten vahingonteot, päihteet ja väkivaltainen käyttäytyminen. Myös lasten ja nuorten henkinen pahoinvointi, masentuneisuus ja aikuisten läsnäolon puuttuminen näkyvät. Lisäksi tukihenkilöiden tarve kouluun ja vapaa-aikaan on kasvanut. Lastensuojeluilmoitusten määrä lisääntyy vuosittain noin 10 %, myös huostaanottojen määrät ovat kasvussa. Lastensuojeluilmoitusten perusteella vanhempien ja lasten päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat (itsetuhoisuus, koulunkäymättömyys, ahdistuneisuus) ja heikko vanhemmuus sekä koronasta johtuva uupumus ovat lisääntyneet.

Lastensuojeluilmoitusten suuri määrä haastaa sosiaalitoimen resursseja ja henkilöstön työhyvinvointia. Haasteena ovat myös ennaltaehkäisevien palveluiden riittämättömyys (perhesosiaalityön ja perheneuvolan resurssien puute) ja psykiatrisen hoidon saatavuus. Myös lastensuojelun resurssit ovat tarpeeseen nähden puutteelliset, eikä lastensuojelu pysty nykyisillä resursseilla vastaamaan lasten, nuorten ja perheiden hätään. Torniossa on tällä hetkellä kuusi lastensuojelun sosiaalityöntekijää ja yksi perhesosiaalityön sosiaalityöntekijä. Vuonna 2022 perhesosiaalityöhön tarvitaan yksi sosiaalityöntekijä ja yksi sosiaaliohjaaja sekä lastensuojeluun kaksi sosiaalityöntekijää lisää.

Lastensuojelu haluaa muistuttaa yhteistyökumppaneita myös mahdollisuudesta tehdä yhteydenottopyyntö, joka tehdään yhdessä lapsen tai vanhempien suostumuksella. Lastensuojelun kannalta tärkeitä kaikille toimijoille yhteisiä tavoitteita ovat matalankynnyksen toiminnan järjestäminen lapsille, nuorille ja perheille. Saatavilla tulisi olla edullista/ilmaista harrastustoimintaa, turvallisia vapaa-ajanviettopaikkoja sekä ennaltaehkäiseviä ja kaikkien saavutettavissa olevia palveluita. Päiväkoteihin ja kouluille toivotaan nykyistä enemmän pienryhmä- ja kerhotoimintaa.

Tornion kaupungin työllisyyspalvelujen nuorten palvelujen (asiakkaat 18-29v) haasteena ovat laajojen yhteiskunnallisten muutosten keskeneräisyys ja niiden vaikutukset toimintaan ja suunnitteluun (työllisyyspalveluiden siirtyminen kuntiin ja pohjoismainen työllisyyspalvelumalli ym.). Verkostotyön toimivuuteen tuovat haastetta työtilojen hajanaisuus ja yhteistyökumppaneiden resurssit ja vaihtuvuus. Palvelujen löytyminen yhdestä paikasta ja kasvokkain tapahtuva palvelu ovat tavoitteena saavuttaa mahdollisimman pian. Vuoden 2021 lopulla Tornion työllisyyspalveluissa oli alle 30-vuotiaita asiakkaita 414 henkilöä. Työttömänä oli 256 henkilöä ja työssä/ työllistettynä 81 henkilöä. Lomautettuna nuoria oli 11, koulutuksessa 47 ja muissa palveluissa 14 henkilöä.

Kaupunki – järjestöyhteistyötä ja kohtaamispaikkatoimintaa lapsiperheiden parissa järjestävän **Perheiden Talon** haasteena on kohderyhmän tehokas tavoittaminen. Erityisesti lasten isien mukaan saaminen toimintaan. Sosiaalinen media toimii, mutta kohderyhmien tavoittamiseen tulee satsata entistä enemmän - myös lapsiperheille palveluita tarjoavat tahot. Koronan vuoksi yhteistyö eri tahojen kanssa on ollut vaikeampaa. Sosiaalitoimen kanssa tehtävää yhteistyötä tulee kehittää säännöllisemmäksi. Lasten harrastamisen edistämiseen painottunut **Kamraatti -hanke** on päättynyt, mutta toiveena on, että edelleen voitaisiin jatkaa lasten harrastuksiin ohjausta ja harrastusmahdollisuudet -verkkosivun ylläpitoa. Perheiden Talolle kaivataan tiiviimpää perhekeskusyhteistyötä, etenkin tulevassa hyvinvointialue –toimintaympäristössä ja Tornioon omaa perhekeskuskoordinaattoria. Maahanmuuttajatyötä ja vertaisryhmätyötä tullaan kehittämään resurssien puitteissa.

Nuorisoneuvoston näkemysten mukaan nuorten mielenterveyden ongelmat ovat lisääntyneet, eikä kyseisiä palveluita ole tarpeeksi saatavilla. Mielenterveyden haasteista keskustellaan kuitenkin avoimemmin nuorten keskuudessa ja hoitoon hakeudutaan helpommin. Toisaalta some -keskustelut sekä media saatavat lisätä samaistumista ongelmiin. Nuorten osallistavan budjetoinnin ideoissa vuonna 2021 ehdotettiin kaikille oppilaille kouluissa järjestettävää mielenterveystarkastusta. Tällainen malli tulisi ottaa käyttöön normaalin terveystarkastuksen rinnalle. Lintsaaminen on nuorisoneuvoston nuorten mukaan yleistynyt ja koulupoissaoloja on joillakin todella paljon. Oppilaat viettävät aikaa kahviloissa tai huoltoasemilla ja nuorten pelkona on, että Torppiin rakennettava McDonald's tulee luultavasti lisäämään lintsausta.

Nuorten huume- ja päihdekokeilut ovat aikaistuneet ja nuuskaa käytetään paljon. Väkivaltainen käyttäytyminen on yleistynyt nuorten mukaan muutaman vuoden sisällä. Sosiaalinen mediakulttuuri luo ryhmäpainetta ja huumeidenkäytön glamourisointia. "Snapchatin kautta 12 -vuotias Noora löytää nopeammin diilerin kuin poliisi". Rajan läheisyys tuo omat rahanansaitsemismallit jopa alaikäisille tienata suuria summia esimerkiksi nuuskan myynnillä. Energiajuomien ikärajoja ei nuorten huomioiden mukaan kaikissa myyntipisteissä Torniossa noudateta. Haaparannalla ei noudateta ikärajoja monissa kaupoissa eikä huoltoasemilla ja

alaikäiset saavat hankittua nuuskaa, energiajuomia, tupakkaa ja alkoholia. Nuorisoneuvosto on huolestunut ongelmasta, jossa rajan toisella puolella on käytössä erilaiset lait ja säännöt kuin toisella puolella.

Joukkoliikenne on Torniossa nuorten näkökulmasta riittämätöntä, eikä kyliltä pääse kaupunkiin kulkemaan enää toisen asteen kouluihin, saati harrastuksiin iltaisin. Kaikilla perheillä ei ole varaa kustantaa mopoautoja lapsilleen.

Nuorisoneuvosto on saanut palautetta nuorilta, että peruskoulussa on hankala saada lukihäiriötestiä, mikäli sellaiselle olisi tarvetta. Opinto-ohjauksen tai yhteiskuntaopin tunneille nuoret toivovat opastusta täysi-ikäisten elämäntaitoihin, kuten nettipankin, Kelan tukien, asunnon vuokrauksen, työttömyysturvan, verojen ja vastaavien asioiden hoitamiseen. Nuoret pitävät hyödyllisinä kyselyitä eri asioihin liittyen, kuten osallistuvan budjetoinnin aikana vuonna 2021 tehtiin. He painottavat oppilaskuntien roolia kaikissa kouluissa ja yleisesti valmiutta nuorten kuulemiseen. Unicefin lapsiystävällinen kunta -malli saa nuorisoneuvostolta kannatusta.

4.4 Lasten ja nuorten osallisuus

Perheiden Talon toiminnassa lasten ja nuorten mielenkiinnon kohteita kartoitetaan (lasten haastattelut ja toiminnan seuraaminen, vanhempien täyttämät kaa-vakkeet, vasu-keskustelut jne.) ja oppimisympäristöä muokataan turvalliseksi ja tarpeita vastaavaksi. Isommat lapset ja nuoret voivat antaa suullista ja kirjallista palautetta kerho- ja toimintakohtaisesti. Pieniä lapsia varten on talon eteisessä ”hymynaamataulu” palautteen keräämiseen (tunnemittari).

Nuorisotyössä lasten ja nuorten osallisuus toteutuu nuorisotiloilla ja muussa nuorisotyössä kannustamalla nuoria arjen osallisuuteen, kyseenalaistamiseen ja omatoimisuuteen. Nuoret voivat osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen, he voivat toimia kerhojen ohjaajina tai osallistua nuorisotiedotukseen. Nuorille tehdään kyselyitä toimintaan liittyen ja heillä on mahdollisuus käyttää palautekanavia.

Vaikuttamismahdollisuuksia nuorilla on **oppilaskuntatoimintaan tai järjestötoimintaan** osallistumalla, tekemällä aloitteita tai liittymällä **nuorisoneuvoston** toimintaan. Nuorisoneuvosto koostuu nuorten, 13–25-vuotiaiden, muodostamasta neuvostosta, joka tuo ideoitaan ja ehdotuksiaan kuuluville, tekee aloitteita tärkeinä pitämistään asioista, seuraa kaupungissa tehtävää päätöksentekoa sekä aktivoi nuoria herättämään keskustelua yhteiskunnallisista asioista. Vaalit järjestetään kahden vuoden välein kouluissa ja oppilaitoksissa.

Oppilaille tehdään oppilaitoksissa palautekyselyjä ja vuosittain myös valtakunnallisia hyvinvointikyselyjä, joihin nuoret osallistuvat. Oppilaitokset tekevät kyse-

lyjä myös vanhemmille. Tietoa käytetään mm. **opiskeluterveydenhuollon** kehittämisessä. Oppilaitoksissa toimivat opiskelijatoimikunnat, jotta nuorten ääni pääsee kuuluviin ja erilaisissa työryhmissä, esimerkiksi terveydellisten olojen valvontakierroksilla on opiskelijajäseniä valittuina paikalla. Tutor-toimintaa järjestetään oppilaitoksissa säännöllisesti.

Kulttuuritoimen, museoiden ja kansalaisopiston toiminnoissa otetaan huomioon lasten ja nuorten toiveet ja palautteet. Toiminta on edullista tai maksutonta.

Koulujen **oppilaskuntia** ohjaavien opettajien mukaan oppilaskunnan vaikuttaminen on paikallista, lähinnä koulukohtaista. Heillä ei ole tietoa, miten asioita voitaisiin edistää laajemmin esim. kuntakohtaisesti. Joltain koululta on joskus tehty aloitteita rehtoreille, sivistystoimenjohtajalle, sivistyslautakunnalle, mutta asioiden varsinaisesta käsittelystä ei ole tullut tietoa. Epätietoisuutta on, kenelle tällaiset etenkin koulua isommat kehitysideal pitäisi kanavoida. Epätietoisuutta on lisäksi siitä, että onko esitettyyn asiaan reagoitu, onko asiasta esim. sivistyslautakunnan kokouksissa keskusteltu ja jos on, niin mitä on päätetty. Monet hyvinvointia parantavat aloitteet ja kehitysideal vaativat myös jonkinlaista taloudellista panostusta ja sen vuoksi olisi hyvä, että olisi sellainen vaikutusmahdollisuus, joka olisi toiminnaltaan selkeä ja johon sellaiset tahot/kuntapäättäjät ottavat kantaa, joilla on mahdollisuutta asiaan myös vaikuttaa.

Vanhempainyhdistyksillä on vaikuttamismahdollisuuksistaan samankaltaisia ajatuksia. Vanhempainyhdistysten toiminta (mikäli sellaista koululla on) on linkittynyt oman alueen koulun kanssa tehtävään yhteistyöhön ja vanhempainyhdistyksen koulukohtainen opettajaedustaja vie viestiä koululle, mutta muuten vanhempainyhdistyksissä ei ole tietoa, miten asioita voisi kanavoida päättävälle taholle. Niin koulujen oppilaskunnan edustajat kuin vanhempainyhdistysten edustajatkin kokevat myös keskinäisessä yhteistyössä parantamisen varaa. Tämä yhteistyö tulisi olla rakenteellista ja säännöllistä, jotta voimat voitaisiin yhdistää ja asioita voitaisiin viedä yhdessä eteenpäin vaikuttavuusperiaatteella.

Tornion kaupungin tulisi sitoutua osana uudistuvaa kaupunkistrategiaa yhteiseen toimintamalliin, joka auttaa kuntia tekemään lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta oikeita ratkaisuja lasten ja nuorten arjen palveluissa ja kunnan hallinnossa. Tällainen malli on esimerkiksi **UNICEF:in Lapsiystävällinen kunta -malli**. Malli on kunnille tarkoitettu työväline. Se auttaa kuntia edistämään erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteutumista. Malli on kunnille maksuton, ja kaikki lapsiystävällisyytensä kehittämistä kiinnostuneet kunnat voivat hakea mukaan. Lapsiystävällinen kunta -malli saa aikaan pysyviä muutoksia kunnan toimintatavoissa. Ne voivat olla konkreettisia parannuksia esimerkiksi harrastusmahdollisuuksiin tai siihen, miten lapsen etu huomioidaan kunnan päätöksenteossa.

Tärkeää on koko kunnan osaamisen ja ajattelutavan kehitys: lasten hyvinvointi ja lapsen oikeudet ovat tärkeysjärjestyksen kärjessä. Tämä näkyy kunnan kaikessa arkisessa työssä ja päätöksenteossa. Lapsiystävällinen kunta -malli perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, johon Suomi on sitoutunut. Lapsiystävällinen kunta -malli auttaa kuntaa varmistamaan, että lapset ja nuoret saavat äänensä kuuluviin ja pääsevät vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Yksittäisen lapsen ja nuoren sekä laajemmin oppilaskuntien ja vanhempainyhdistysten sekä Nuorisoneuvoston roolia on vahvistettava. Vahvistaminen toteutuu vain, jos on olemassa yhdessä päätetty linja, selkeitä ja toimivia rakenteita tai osallistamisen kanavia, edustustoa esim. sivistyslautakunnan kokouksissa. Nämä osallistamisen puitteet tulee luoda ylhäältä alaspäin, vasta tällöin vaikuttaminen on aitoa. Se onnistuu siten, että Tornion kaupunki hakeutuu mukaan UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malli -toimintaan ja sitoutuu sen mukana tuomiin osallistaviin prosesseihin ja toimintamalleihin.

Tornion kaupungin työllisyyspalveluissa ja palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa huomioidaan asiakaskunnasta nousevat toiveet ja tarpeet. Jokaisen asiakkaan kanssa tehdään henkilökohtainen suunnitelma, jossa huomioidaan yksilöllisesti asiakkaan tilanne ja määritellään tavoitteet. Asiakas voi vaikuttaa suunnitelman sisältöön ja tavoitteisiin.

4.5 Taulukoita hyvinvointitilanteesta

Taulukko 3. Tilastokeskuksen ennuste väestönkehityksestä Torniossa

	Tilastokeskuksen ennuste 2021–2040			
Vuosi	2021	2025	2030	2040
0-6v.	1440	1311	1216	1129
7-15v.	2375	2173	1847	1603
16-24v.	2064	2019	1999	1568
25-64v.	10109	9557	9014	8578
65-74v.	3205	2952	2649	2172
75-84v.	1537	2090	2559	2234
Yli 85v.	605	646	782	1502
Yht.	21335	20748	20066	18786

Väestö alle 16-vuotiaat, Tornio 31.12.2020

0-6 -vuotiaita	1457
7-12 -vuotiaita	1637
13-15 -vuotiaita	800

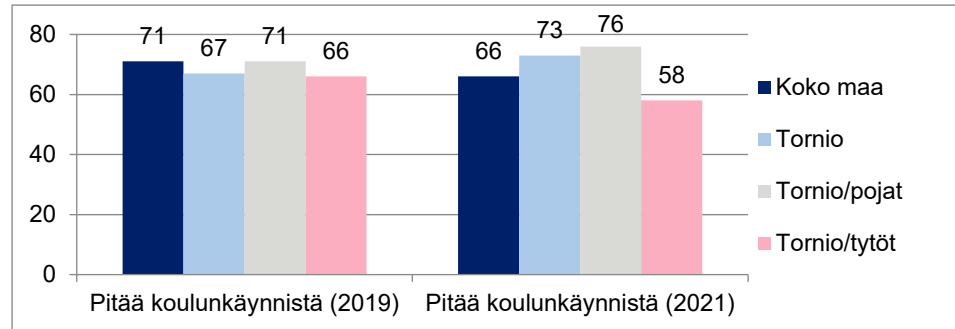
Väestö 16 – 29-vuotiaat, Tornio 31.12.2020

16-18 -vuotiaita	797
19-24 -vuotiaita	1293
25-29 -vuotiaita	1218

Perheet, Tornio 31.12.2020

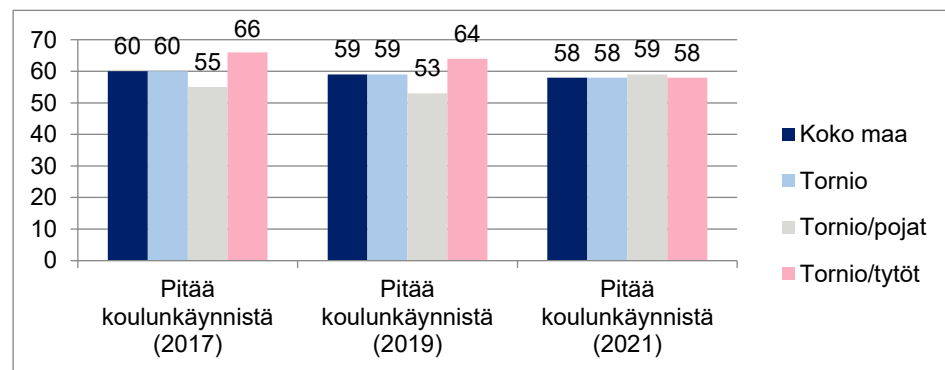
Perheitä	5808
Lapsiperheitä	2224, mikä on 38 % kaikista perheistä.
Yhden vanhemman perheitä	702, mikä on 31 % lapsiperheistä.

Taulukko 4. Koulunkäynnistä pitäminen 2019/2021 (%) 4. ja 5. luokkalaiset

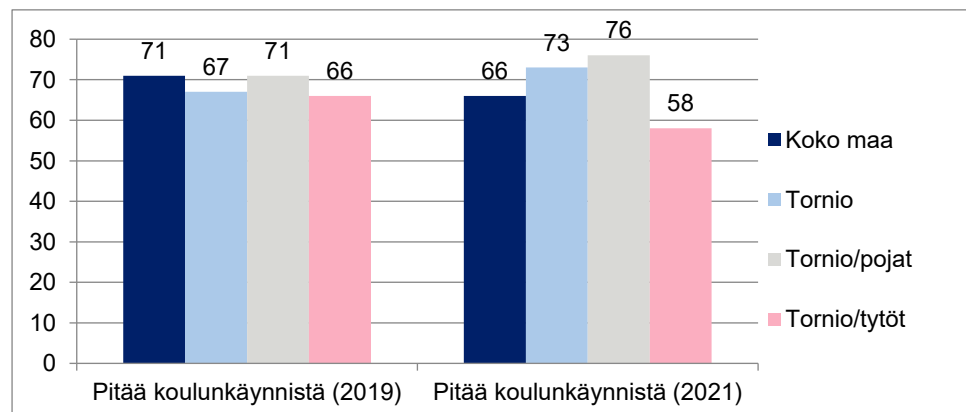
Yhteenveto: Huomio erityisesti tyttöjen kouluviihtyvyyteen!

Taulukko 5. Koulunkäynnistä pitäminen (%) 8. ja 9. luokkalaiset

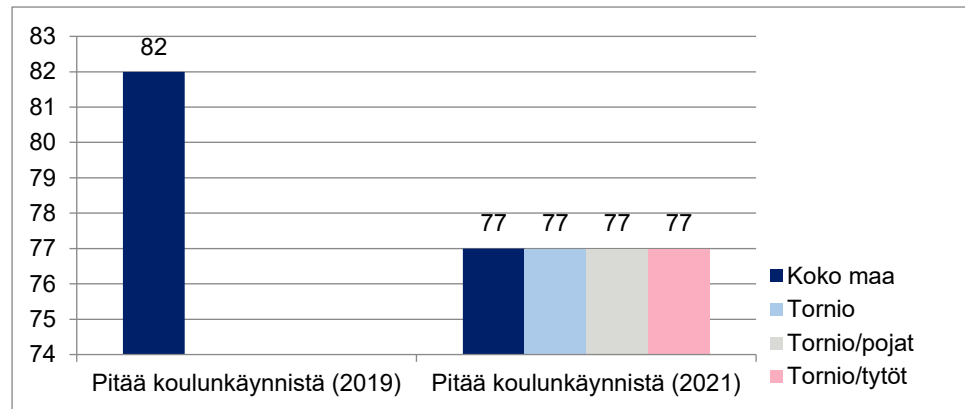
Yhteenveto: Ei isoa eroa valtakunnalliseen tulokseen. Huomio tässäkin tyttöjen kouluviihtyvyyden merkittävään laskuun!

Taulukko 6. Koulunkäynnistä pitäminen (%) lukion 1. ja 2. luokkalaiset

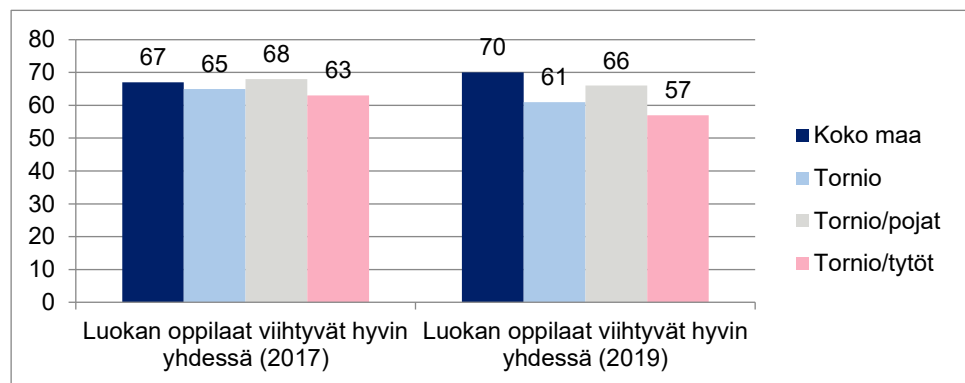
Yhteenveto: Huomio tässäkin tyttöihin!

Taulukko 7. Koulunkäynnistä pitäminen (%) ammatillinen oppilaitos

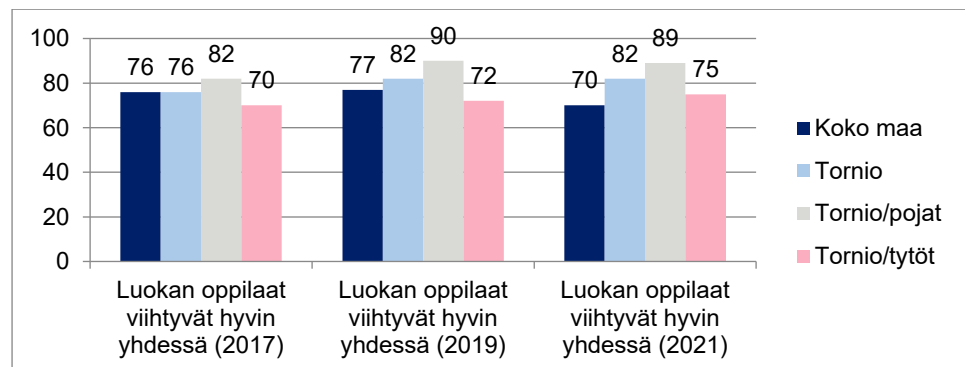

Tornion vuoden 2019 tuloksia ei ole saatavilla. Yhteenveto: Torniossa ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelusta pidetään keskimäärin vähemmän kuin Suomessa keskimäärin.

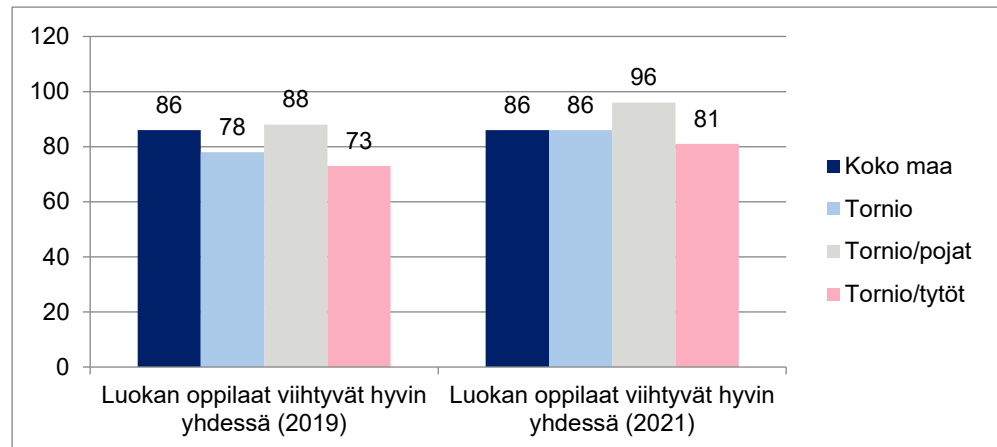
Taulukko 8. Luokan oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä (%) 4. ja 5. luokkalaiset

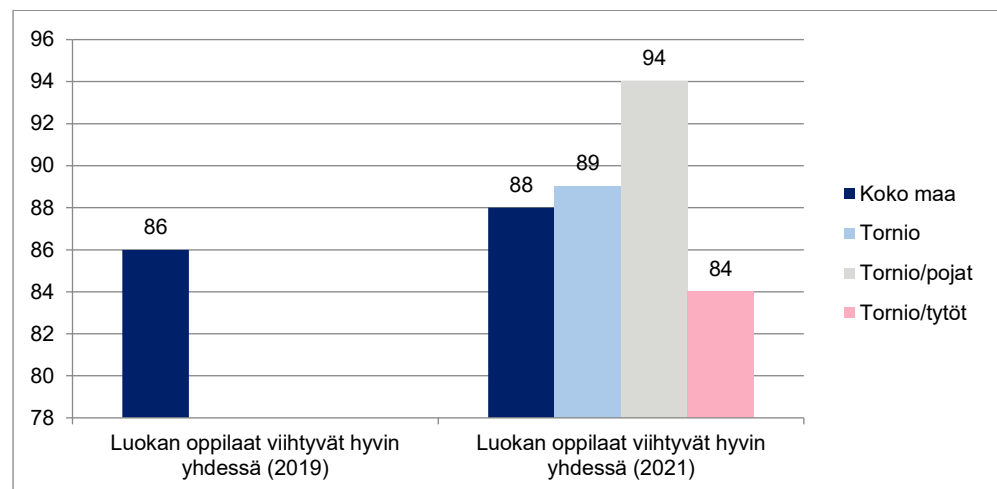
Taulukko 9. Luokan oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä (%) 8. ja 9 luokkalaiset

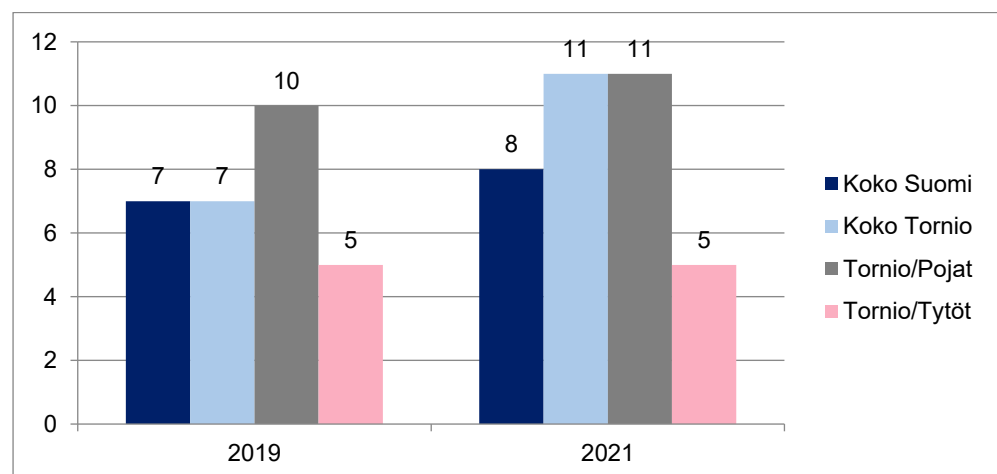
Taulukko 10. Luokan oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä (%) lukion 1. ja 2. luokkalaiset

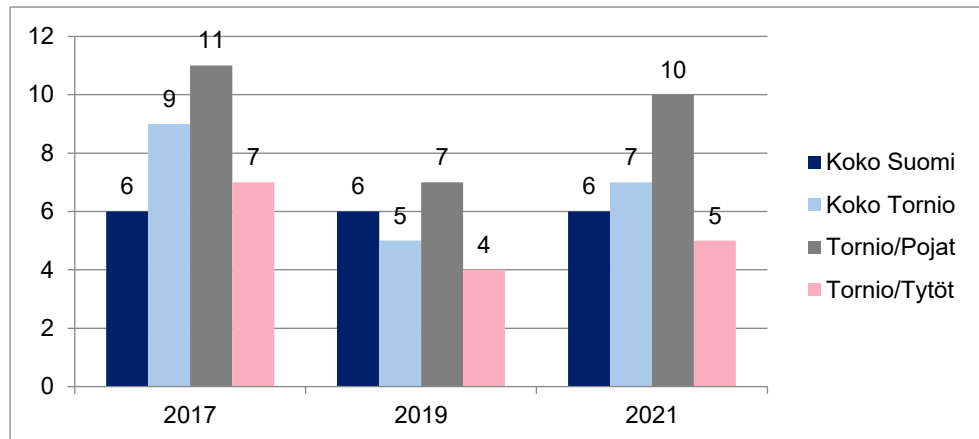
Taulukko 11. Luokan oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä (%) ammatillinen oppilaitos

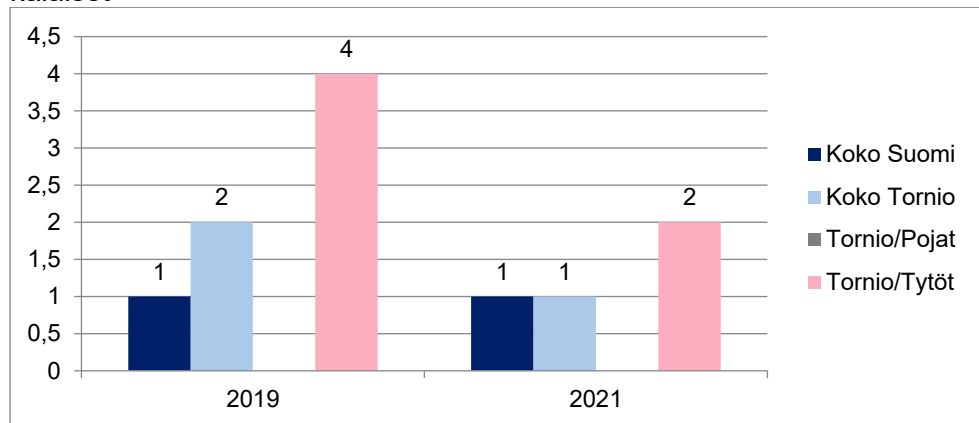
Taulukko 12. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) 4. ja 5. luokkalaiset

Taulukko 13. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) 8. ja 9. luokkalaiset

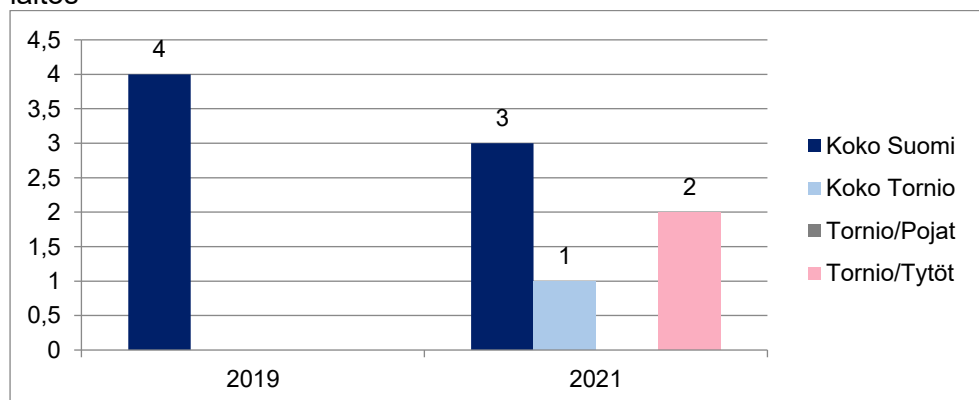

Taulukko 14. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) lukion 1. ja 2. luokkalaiset

Tornion osalta ei ole 2021 saatavilla poikien lukuja.

Taulukko 15. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) ammatillinen oppilaitos

Tornion osalta ei ole saatavilla vuoden 2019 tietoja, eikä tietoja poikien osalta vuodelta 2021.

4.6 Lasten ja nuorten hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelman kehittämiskohteet ja toimenpiteet

LAPSET JA NUORET (YHTEISET)

Kehittämiskohde	Mittarit /Seuranta	Vastuutaho/ Aikataulu
Terveelliset elämäntavat - Sunkhaan tästä enää päivä parane (ruokailu, liikunta, lepo):		
1. Varhaiskasvatuksessa ja kouluissa kannustetaan liikumaan, ohjataan terveellisiin ruokatottumuksiin sekä levon merkityksen huomioimiseen lasten ja nuorten elämässä. Huomioidaan eri oppiaineissa terveet elintavat; malliruokailut, ulkoviikot, levon merkitys ja mielen hyvinvointi.	Varhaiskasvatuksen toimintavuosisuunnitelmassa ja koulun opetus-suunnitelmassa terveellisten elämäntapojen huomioiminen. Kyselyt lapsille ja huoltajille kaksi kertaa vuodessa	Päiväkodit, esikoulu ja perhepäivähoito, koulut, ruokapalvelut, kouluterveydenhuolto/ Vuosittain Kevät ja syksy.
2. Valitaan 1-2 pilottikoulua, joissa tarjotaan aamupalaa ennen koulupäivän alkua.	Kysely 2-3 kk kuluttua osallistuneille > vaikutukset vireyteen ja jaksamiseen	Koulut, ruokapalvelut, kouluterveydenhuolto/ Vuosittain jatkuva
3. Oppilaat osallistuvat kouluruokailun suunnitteluun	Osallistumis- ja vaikuttamistilastot, lasten ja nuorten kokemukset, kouluterveyskyselyt	Neuvolat Hammashoitolat/ Kouluterveyskysely joka toinen vuosi. FinLapset kyselyn aikataulu
4. Tuetaan perheitä kohti terveellisiä elämäntapoja. Suun terveyden ja yleisterveyden edistämisen hyvät käytännöt	THL:n kouluterveyskyselyt ja LTH-sekä FinLapset-kyselyt. Hammas-huollon tarkastukset ja seuranta.	Perheiden talo, seurakunta, urheiluseurat, järjestötoiminta/Vuosittain jatkuva
5. Kolmas sektori: vertais- ja harrastusryhmät ja kerhot huolehtivat perheille harrastuksista, unesta, ravinnosta sekä henkisestä hyvinvoinnista tiedottamisen.	Osallistumis- ja vaikuttamistilastot, lasten kokemukset, kouluterveyskyselyt	
Syrjäytymisen ehkäiseminen - Molisin, Solisit, Solis, Molisimma, Tolisitta, Nolis		
1. Varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa tunne-, turva- ja vuorovaikutustaitojen edistäminen.	Kirjataan tunne-, turva- ja vuorovaikutustaitojen edistämissuunnitelma opetussuunnitelmiin. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmat, kouluterveyskyselyt Koulujen hyvinvointikyselyt	Varhaiskasvatus, koulut, kouluterveydenhuolto/ Vuosittain jatkuva
2. Henkilöstöresurssien lisäys: Perhesosiaalityöhön sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja sekä lastensuojeluun kaksi sosiaalityöntekijää	Lain mukaiset resurssit, lastensuojeluilmoitusten, asiakkuuksien ja yhteydenottojen määrä, asiakaskokemukset	Sosiaalitoimi, kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, hyvinvointialue/2023
3. Henkilöstöresurssien lisäys perheneuvolaan: kaksi sosiaalityöntekijää ja psykologi	Asiakkuuksien määrä ja yhteydenottojen määrä, asiakaskokemukset Säännöllinen ja jatkuva seuranta.	Perheneuvola, kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, hyvinvointialue/ 2023
4. Lisätään lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuutta ja riittävyys turvataan. Lisätään osaamista ja henkilöresursseja kouluterveydenhuoltoon.	Kerhojen ja kurssien lukumäärät, osallistujamäärät ja toimintakertomukset.	Neuvola Perheneuvola Sosiaalitoimi, kouluterveydenhuolto, Lasten ja nuorten psykiatria, Hyvinvointialue/Vuosittain jatkuva
5. Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuudet ikäryhmittäin kootusti kaupungin verkkosivuille, sisältäen sekä kaupungin että yhteisöjen harrastustarjonnan.	Kerhojen lukumäärät, osallistujamäärät ja toimintakertomukset.	Liikunta-, nuoriso-, kulttuuri-toimet, kansalais-

6. Harrastamisen Suomen mallin mukainen Metka-toiminta on käytössä kaikissa Tornion peruskouluissa. 7. Kulttuurin harrastamisen mahdollistaminen lapsille: Porthanin koulusta lasten ja nuorten kulttuuritalo. 8. Liikuntavälinepankin perustaminen ja työntekijän palkkaaminen. Maksuttomaan liikuntavälineiden lainaamiseen tarkoitettu palvelu kaikenikäisille Tornion vanhan Energiatalon rakennukseen. Osallisuus hyvinvoinnin tukena - Jo vain met tämä yhdessä kloorataan	Ryhmien ja osallistujien määrät, osallistujien kokemukset Lainojen määrä ja käyttäjien kokemukset	opisto, Perheiden Talo, yhteisöt, Metka-hankkeen ohjausryhmä./ syksy 2022 Liikunta-, nuoriso-, kulttuuritoimet, kansalaisopisto, yhteisöt ja Metka-hankkeen ohjausryhmä/ 2022 Kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, kulttuuritoimi, kansalaisopisto, nuoriso-toimi, yhteisöt / 2023-2024 Liikuntatoimi, tekninen vi-rasto/ 2022
1. Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia tuetaan tarjoamalla maksutonta ja edullista toimintaa sekä antamalla tiloja toimijoiden käyttöön. Tuetaan matkailun kynnyksen, ei kilpailullisia tavoitteita sisältävää ns. "Höntsä"-toimintaa seurojen ja yhteisöjen toiminnassa. 2. Otetaan käyttöön lasten ja nuorten osallistava budjetointi 3. Haetaan mukaan Unicefin Lapsiystävällinen kunta -malliin 4. Otetaan käyttöön lapsiin ja nuoriin kohdistuvien päätösten osalta ennakoarviointi	Harrastustoimintaan osallistuvien lasten määrä, osallistujatilastot. Jatkuva seuranta Kaupungin talousarvio Lapsivaikutusten arviointi Päätösten valmistelu- ja esitysvaiheessa ennakoarviointi	Perheiden talo, järjestöt, kaupungin kehittämisspalvelut, kaupungin yksiköt, urheiluseurat, Vanhempainyhdistykset/ Vuosittain jatkuva Kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, lautakunnat, toimialat/ Vuosittain jatkuva Kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, lautakunnat, toimialat/2022 Lautakunnat Kaupunginhallitus Kaupunginvaltuusto/ alkaen syksy 2022
Toimintaympäristöjen oma-aloitteinen kehittäminen - Solekko itsestä kiini 1. Lapsille, nuorille ja lapsiperheille suunnattujen kulttuuritapahtumien maksuttomuus. (eriarvoisuuden vähentäminen) 2. Tornion kaupungin Kulttuurikasvatussuunnitelman päivittäminen: kaupungin tarjoamat kulttuuripalvelut eri ikäryhmille, vuosikello. 3. Esteettömyyden huomioiminen erilaisissa toimintaympäristöissä.	Tapahtumien määrä, lapsivaikutusten arviointi Vuosikellon mukainen toiminta, tapahtumien ja osallistujien määrä Palvelun käyttäjien kokemukset, riskien arviointikyselyt	Kulttuuritoimi, koulutoimi, varhaiskasvatus, nuorisotoimi, harrasteryhmät yhdistykset/ Vuosittain jatkuva Kulttuuritoimi, Koulutoimi, Varhaiskasvatus, Nuorisotoimi, Harrasteryhmät Yhdistykset/ Seuranta vuosittain Kaikki kaupungin yksiköt, lautakunnat/ jatkuva

LAPSET

Kehittämiskohde	Mittarit /Seuranta	Vastuutaho/ Aikataulu
Syrjäytymisen ehkäiseminen - Molisin, Solisit, Solis, Molisimma, Tolisitta, Nolis		
1. Koulunuorisotyön vakiinnuttaminen alakouluille, henkilöstöresurssi: koulunuoriso-ohjaaja	Nuorisotyön toimintakertomus, koulujen hyvinvointikyselyt, oppilashuollon työryhmien arviot	Nuorisotoimi, alakoulut/ 2023
2. Liikennepuiston kunnostaminen ja kehittäminen monipuoliseksi lasten ja koko perheen turvalliseksi ja viihtyisäksi toimintaympäristöksi	Kävijämäärät, käyttäjien kokeemukset, kyselyt	Tekninen virasto, nuorisotoimi, 4H/2022-2023
Osallisuus hyvinvoinnin tukena - Jo vain met tämä yhdessä kloorataan		
1. Haastetaan lapset suunnittelemaan ja parantamaan omaa arkeaan, lähiympäristöään ja hyvinvointiaan Kuule lapsen ääntä - teemalla kaikissa kaupungin yksiköissä. Toteutetaan lasten suunnittelema leikkipuisto ja käynnistetään uudelleen lasten kulttuuripolku Kulttuurikartanon alueella.	Lasten ideat ja esitykset, osallistujien ja tapahtumien määrä.	Varhaiskasvatus, alakoulut ja muut kaupungin yksiköt ja lautakunnat talousarviolaudinnan yhteydessä/ 2023 alkaen.
2. Lapsiin kohdistuvien päätösten osalta otetaan käyttöön lapsivaikutusten arviointi kaikissa päätöksenteossa.	Päätösten valmistelu ja esitysvaiheessa lapsivaikutusten arviointi mukana	Lautakunnat, hallitus, valtuusto, kaikki toimialat
Toimintaympäristöjen oma-aloitteinen kehittäminen - Solekko itsestä kiini		
1.Perhe- ja lapsiystävälliset lähi- ja luontoliikuntapaikat.	Liikunta-aktiivisuus, tapaturmien määrän seuranta, osallistujien määrä, kouluterveyskysely	Liikuntatoimi, tekninen virasto, harrasteryhmät, yhdistykset/2022 alkaen

NUORET

Kehittämiskohde	Seuranta ja mittarit	Vastuutaho ja aikataulu
Syrjäytymisen ehkäiseminen - Molisin, Solisit, Solis, Molisimma, Tolisitta, Nolis		
1.Laaditaan kiusaamisen ehkäisemiseksi yhtenäinen suunnitelma ja toimintatavat kaikille Tornion kouluille	Kouluterveyskyselyt, koulujen hyvinvointikyselyt, oppilaiden kokemukset Jatkuva seuranta	Koulut Kouluterveydenhuolto/Vuosittain jatkuva
2. Yläkoulujen koulunuorisotyön vakiinnuttaminen. Koulunuorisotyöntekijä Raumon yläkoululle	Nuorisotyön toimintakertomus, koulujen hyvinvointikyselyt, oppilashuollon työryhmien arviointi	Nuorisotoimi, yläkoulut/ syksy 2022 alkaen
3. Etsivän nuorisotyöntekijän (kouluetsivän) toimen vakinaistaminen	Nuorisotyön toimintakertomus, koulujen hyvinvointikyselyt, oppilashuollon työryhmien arviointi	Nuorisotoimi, yläkoulut, 2023

4. Lisätään nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuutta ja riittävyys turvataan. Mielenterveystarkestus kouluterveydenhuollossa kaikille oppilaille säännöllisin väliajoin. Lisätään osaamista ja resursseja kouluterveydenhuoltoon. 5. Kylien nuorille ja erityisryhmille mobiilisovelluksella toimiva kutsuliikenne parantamaan mahdollisuuksia vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen iltaisin ja viikonloppuisin. 6. Nuorisotiedotuspiste Aaltosen palvelut uusiin, esteettämiin tiloihin 7. Nuorten ohjaamon perustaminen Tornion kaupungin työllisyysyksikköön työllisyyspalveluiden kanssa samoihin esteettämiin ja työturvallisiin tiloihin.	Säännöllinen ja jatkuva seuranta. Hyvinvointikyselyt kouluilla, nuorisoneuvoston kysely nuorille. Palvelun käyttäjien määrä ja kokemukset Palvelujen käyttäjien määrä ja kokemukset, nuorisotoimen toimintakertomus Kävijämäärät, tilastot, hyvinvointikertomus	Kouluterveydenhuolto, Sosiaalitoimi, Perheneuvola, Nuorisopsykiatria Hyvinvointialue/ Jatkuva seuranta. Hankintapalvelut/ 2023 Nuorisotoimi, elämälaatulaatukunta, kaupunginvaltuusto 2022 Kaupunginhallitus, kaupunginvaltuusto, työllisyyspalvelut/ 2022
Osallisuus hyvinvoinnin tukena - Jo vain met tämä yhessä kloorataan		
1. Koulupäivän aikana järjestettävät messut Tornio-Haaparannassa. 2. Haastetaan nuoret suunnittelemaan ja parantamaan omaa arkeaan, lähiympäristöään ja hyvinvointiaan. 3. Nuorisoneuvoston roolin vahvistaminen	Messujen ja osallistujien määrä, koulujen ja nuorisotoimien toimintakertomukset Osallistujien ja toiminnan määrä Nuorisoneuvoston lautakuntapaikat, aloitteiden määrä	Koulut, nuorisotoimi, Nuorisoneuvosto/2023 Nuorisoneuvosto/ 2022 alkaen Nuorisoneuvosto/ 2022 alkaen

Linkit:

- (<https://www.unicef.fi/unicef/tyommesuomessa/lapsiystavallinen-kunta/>)

5 VAMMAISPOLIITTINEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA

Kuntalain 1 § mukaan asukkaiden hyvinvoinnin ja elinvoiman edistäminen kuuluu kunnan tehtäviin. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi- ja turvallisuus perustuu YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista sekä yleissopimuksen kansalliseen toimintaohjelmaan vuosille 2020-2023. Kansallisen toimintaohjelman tekemisestä on vastannut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Toimintaohjelmassa korostuvat vammaisten ihmisten osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Yhtenä kansallisen toimintaohjelman tärkeänä tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistamisesta eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

Vammaispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman tavoitteet ja toimenpiteet on laadittu peilaten Tornion hyvinvointikertomuksessa 2017 – 2021 linjattuja tavoitteita ja kehittämiskohteita ohjelmaan soveltuvin osin. Tavoitteiden laatimisessa hyödynnetään ohjelmatyöryhmän laatimaa kyselyä, johon vastauksia saatiin 60 kpl.

Vammaispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman laadinnasta vastaavan työryhmän kokoonpano:

- Hanna Tikka, Tornion Seminaarin koulun rehtori, työryhmän puheenjohtaja
- Kristiina Piippo, kehitysvammapalvelujen esimies
- Liisa Kalliainen, sosiaalityöntekijä
- Tiina Väkeväinen, vt. kirjastotoimenjohtaja 31.12.2021 saakka
- Anneli Hurtig, kirjastotoimenjohtaja 1.1.2022 lähtien
- Teija Kaartinen, erityisliikunnanohjaaja
- Henna Kumpula, talous- ja hallintopäällikkö
- Raimo Toratti, vammaisneuvoston puheenjohtaja
- Anneli Mattinen, vammaisneuvoston jäsen

5.1 Vammaistyössä käytettäviä käsitteitä

Vammaisuuden määrittäminen yksiselitteisesti on hankalaa. Vammaispalvelulaissa vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. (2 §). Vammainen henkilö tarvitsee tiettyjä palveluita suoriutuakseen arjesta sairautensa tai vammansa vuoksi. Vammaisuuden määrittämisessä tulee ottaa huomioon myös se, että vammoja on olemassa eriasteisia ja samaan vammaryhmään kuuluvilla henkilöillä voi olla hyvinkin erilaiset tarpeet.

Vammaisten asemaa määrittäviä keskeisiä käsitteitä ovat osallisuus, syrjimättömyys, itsemääräämisoikeus, saavutettavuus, esteettömyys ja yhdenvertaisuus. Osallisuudella tarkoitetaan sitä, että ihminen pystyy tekemään työtä, harrastamaan ja ottamaan osaa yhteiskunnan toimintaan tasa-arvoisesti vammasta riippumatta yhdessä muiden kanssa.

Syrjimättömyys tarkoittaa, että jokaista ihmistä kohdellaan tasa-arvoisesti riippumatta hänen sukupuolestaan, rodustaan tai vammaisuudestaan. **Itsemääräämisoikeus** tarkoittaa, että jokainen ihminen saa päättää itse omista asioistaan. Niin kauan kuin ihminen itse kykenee päättämään omista asioistaan, hänen tekemälleen ratkaisulle on annettava etusija laillisen edustajan tai muun läheisen mielipiteen asemasta.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden YK:n yleissopimus määrittelee: ”Yhteisen toimintaympäristömme tulee olla sellainen, että jokainen voi osallistua toimintaan tasa-arvoisesti kaikilla elämän osa-alueilla. Tällaista ympäristöä kutsutaan saavutettavaksi. Saavutettavuus syntyy, kun poistamme ympäristöstämme mahdollisimman monet liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteet.” Esteet voivat olla myös taloudellisia. Ymmärtämisen esteitä voidaan poistaa käyttämällä selkokieltä, selkeitä opasteita, kuvia, kuvailutulkkausta, kirjoitustulkkausta ja viittomakielen tulkkausta. Esimerkiksi pyörätuolia käyttävälle on rakennettu sisäänkäynteihin asianmukaiset ja turvalliset luiskat ja kynnykset ovat matalia. Lisäksi käytössä on hissi. Esteettömässä tilassa on mm. esteetön wc ja kuulovammaisia varten toimiva induktiosilmukka. Esteettömyyttä on yhteiskunnan toimivuus kaikille.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heihin liittyvistä tekijöistä, joita esim. vammaisuus on. Oikeudenmukaisessa ja yhdenvertaisessa yhteiskunnassa vammaisuus ei saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Perusoikeudet kuuluvat kaikille.

5.2 Tornio vammaisten asuinpaikkana ja vammaisten palvelut

Tornion kaupungin asukasmäärä oli syyskuussa 2021 21 362 Pinta-alaltaan Tornio on 1348,83 km². Tornion kaupunki ulottuu laajalle alueelle ja suurin osa asutuksesta on omakotitaloasumista. Vuodenaikavaihtelut tuovat omat haasteensa täällä asumiseen. Tällä hetkellä Torniossa rakennuskanta on iäkästä, mikä näkyy puutteina esteettömyydessä. Peruskorjauksien myötä esteettömyyteen kiinnitetään erityistä huomiota. Rakennusvalvonnan tehtävänä on valvoa myös esteettömyyden toteutumista. Uudisrakentamisessa esteettömyys huomioidaan jo suunnitteluvaiheessa. Tornion kaupungin kaikki katusaneeraukset pyritään suunnittelemaan esteettömyys huomioiden.

Tornion kaupungin **vuokra-asunnoista** vastaavalla Vuokra-asunnot Oy:llä on myös liikuntarajoitteisille asukkaille tarkoitettuja esteettömiä asuntoja. Jos sopivaa esteetöntä asuntoa ei ole tarjolla, voidaan vaikeavammaisen asukkaan asuntoa remontoida vammaispalveluiden toimeksiannolla ja kustantamana asukkaan tarpeen mukaisesti.

Tornion ja Haaparannan keskeisellä kaupunkialueella liikennöivät esteettömät **kaupunkilinjat**. Lisäksi Tornion kaupunki järjestää ns. **kutsuohjattua palveluliikennettä** sekä maaseutu- että kaupunkialueella. Palveluliikenne on tarkoitettu niille torniolaisille, joilla on vaikeuksia kulkea joukkoliikenteessä tai jotka ovat joukkoliikennepalveluiden ulkopuolella. **Yksilökohtaisia liikkumista tukevia palveluja** järjestetään Torniossa joko vammaispalvelulain tai sosiaalihuoltolain mukaiset kriteerit täyttävälle kuntalaisille. Vammaispalvelulain mukaista liikkumista tukevaa palvelua on oikeutettu saamaan vaikeavammainen henkilö, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi kykene käyttämään julkisia kulkuneuvoja ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Sosiaalihuoltolain mukaista palvelua voidaan myöntää, kun hakijalla on pitkäaikaisia liikkumisvaikeuksia, jotka johtuvat hänen toimintakykynsä alenemisesta. **Sosiaalihuoltolain mukainen liikkumista tukeva palvelu** on tarkoitettu vähävaraisille kuntalaisille. Kehitysvammaisille henkilöille järjestetään erityishuoltona maksuton tarvittava yhteiskuljetus kehitysvammaisten päivä- ja työtoiminnassa kulkemiseen.

Vaikeavammaisilla on oikeus käyttää liikkumista tukevaa palvelua matkoilla Torniossa ja sen toiminnallisissa lähikunnissa, joita ovat Kemi, Keminmaa, Ylitornio, Tervola ja Haaparannan keskusta. Tätä palvelua käyttäviä vaikeavammaisia on Torniossa vuosittain noin 500. **Vaikeavammaisten kuljetuspalveluun** ja sosiaalihuoltolain mukaiseen kuljetuspalveluun oikeutettu voi käyttää Tornion kaupunkilinjaa ja palveluliikennettä ilmaiseksi taksikorttia näyttämällä.

Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piirissä on Torniossa tällä hetkellä noin 550 asiakasta ja kehitysvammapalveluiden piirissä noin 230 asiakasta. Osa asiakkaista on vammaispalvelulain ja kehitysvammahuollon palveluiden yhteisiä asiakkaita. Kaupungin erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat kuljetuspalvelut, palveluasuminen, asunnon muutostyöt, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet, henkilökohtainen apu ja vaikeavammaisten päivätoiminta.

Kehitysvammaisten erityishuoltolain perusteella järjestettäviä palveluja ovat avohuollonohjaus, asumispalvelut, päivätoiminta, työtoiminta, omalääkäri ja tutkimus- ja kuntoutuspalvelut, koululaisten aamu-, iltapäivä- tai loma-ajanhoito, kuntouttava päivähoito sekä muu kehitysvammaisten erityishuoltolaissa tarkoitettu palvelu. Erityishuoltolain mukaisia asumispalveluita järjestetään Torin-

tienoon palvelukeskuksessa ja Etappitien asumisyksikössä. **Päivätoimintaa** järjestetään arkisin Torintienoon palvelukeskuksessa. Päivätoiminnan sisällöt perustuvat asiakkaiden toiveisiin ja tarpeisiin sekä yksilöllisiin palvelusuunnitelmiin.

Tilapäishoitoa, asumisvalmennusta ja omaishoidon lomituspalveluja järjestetään asumisyksiköiden yhteydessä. Kehitysvammaisten lasten omaishoitajille tarjotaan vapaata siten, että heidän lapsilleen järjestetään ryhmähoitoa ja -toimintaa seutuyhteistyönä Torniossa ja Kemissä. **Omaishoidon tukea** myönnetään vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön kotona tapahtuvan hoidon tai muun huolenpidon turvaamiseksi. Tornion kaupungissa omaishoidontuen piiriin kuului 225 henkilöä vuonna 2021.

Tornion kaupunki tukee erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria **varhaiskasvatuksessa ja kouluissa** monipuolisin tukijärjestelyin. Varhaiskasvatuksessa erityistä tukea tarvitsevat lapset integroidaan tavalliseen lapsiryhmään, johon tarvittava lisätuki järjestetään joko henkilökohtaisen tai ryhmäavustajan avulla. Tornion kaupungissa toimii tällä hetkellä neljä erityislastentarhanopettajaa. Tornion kouluissa toimii kaksitoista pienryhmää, joissa tarjotaan kokoaikaista erityisopetusta. Kahdeksan pienryhmää toimii Tornion Seminaarin koululla ja kaksi Kivirannan koululla (1.-6.lk), yksi Kokkokankaan koululla (1.-6.lk) sekä yksi Hannulan koululla (1.-6.lk). Tornion Seminaarin koulun pienryhmien oppilailla on pääsääntöisesti 11-vuotinen oppivelvollisuus. Tornion Seminaarin koulussa pienryhmät ovat 1.-9. luokkien oppilaille. Osa oppilaista saa terapiapalvelunsa koulun tiloissa koulunpäivän aikana.

Kaupungin kaikilla peruskouluilla syksystä 2021 alkaen toiminut **Metka-hanke** järjestää toivekyselyn perusteella kerhotoimintaa 1-9.luokkalaisille (ei kielikoulu). Nykyinen hankerahoitus on lukuvuoden 2021-2022 loppuun ja hanketta koordinoi kaupungin nuorisotoimi. Metka-hankkeen tavoitteena on saada jokaiselle lapselle harrastus koulupäivän jälkeen ja pyrkimyksenä on, ettei mikään ole osallistumiselle esteenä. Kerhoon järjestetään tarvittaessa kuljetus ja kerhossa tarjotaan välipala. Harrastuksia toteuttavat esim. järjestöt, seurakunnat, koulujen opettajat / muu henkilökunta, nuorisotoimi ja yksityishenkilöt.

Tornion seminaarin koulun kehitysvammaiset oppilaat saavat **tuki- ja kuntoutuspalveluita** Kolpeneen tuki- ja osaamiskeskuksesta Rovaniemeltä. Kolpene on Lapin maakunnan alueella toimiva erityishuollon kuntayhtymä, jonka tarjoaa palveluja erityishuoltolain, vammaispalvelulain ja perusopetuslain perusteella. Erityishuoltolain palveluja ovat tutkimus- ja kuntoutuspalvelut, lyhyt- ja pitkäaikainen hoiva, asumispalvelut sekä päiväaikainen toiminta. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ovat kuntoutusohjaus- ja kommunikaatiopalvelut ja puhevammaisten tulkkipalvelut. Perusopetuslain mukaisesti toimii Myllärin koulu, johon oppilaat tulevat kuntien ohjaamana.

Työssäoppiminen ja asumisvalmennus ovat osa kehitysvammaisten oppilaiden jatko-opintoihin valmentamista. Yksilöllistetyssä opetuksessa jatko- opinnot räätälöidään yhteistyössä oppilaan ja hänen perheensä kanssa. Kaupungin ulkopuolella opiskeleville tukitoimet järjestetään yksilölliseen tarveharkintaan perustuen.

Ammattiopisto Luovi on erityisammattioppilaitos, joka tarjoaa Torniossa **perustutkintokoulutusta** puhtaus- ja kiinteistöpalvelujen alalle. Lisäksi Luovilla on ammatilliseen koulutukseen valmentavaa VALMA-koulutusta sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa TELMA-koulutusta. 1.8.2022 alkaen otetaan käyttöön uusi tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA), joka korvaa nykyisen ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA).

Työelämäpalveluissa vammaisen henkilön työllistymisen mahdollisuus on järjestetty siten, että hän ilmoittautuu työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon. Sieltä hänet ohjataan esim. työkokeiluun. TE -toimisto voi myöntää työllistämistukea työnantajalle tai yritykselle asiakkaalle laaditun työllistämissuunnitelman mukaisesti ½ - 2 vuoden ajan. Avustus voidaan myös uusaa. Vammaisen henkilö voi myös tulla vuonna 2021 alkaneen **työllisyyden kuntakokeilun** myötä työllistetyksi Tornion kaupungin toimesta, jos muut kuntakokeilun ehdot täyttyvät. Kuntakokeilu kestää kesään 2023 asti.

Tukea työllistämiseen järjestää myös **Tornion työvoimalasäätiö**. Työvoimalasäätiön toiminta-ajatuksena on sosiaalisen työllistämisen ja kuntoutuksen järjestäminen ja kehittäminen Tornion kaupungissa sekä lähikunnissa. Tavoitteena on yksilön elämän kokonaisvaltainen tukeminen ja työelämään kiinnittäminen tarjoamalla asiakaslähtöisesti räätälöityjä valmennus-, kuntoutus- sekä muita tukipalveluja. Säätiö tuottaa kaupungille mm. kehitysvammaisten ja muiden vajaakuntoisten **työtoimintaa**. Säätiö etsii sopivia työpaikkoja myös omien yksiköidensä ulkopuolelta, mm. yksityisistä yrityksistä, ja tukee asiakkaan työtoimintaa siellä. Vajaakuntoisten yrityksissä tekemä työ on Torniossa avotyötä, joka ei perustu työsuhteeseen eikä siitä makseta palkkaa. Avotyöstä maksetaan työosuusraha, toimintaraha tai muu vastaava. Myös **oppisopimuskoulutus** voi toimia vammaisen henkilön reittinä työelämään. Ammattiopisto Lappian Oppisopimuspalvelut huolehtii koulutuksen järjestämisestä.

Tornion kaupungin **kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut** järjestävät matalan kynnyksen palveluja ja tapahtumia. Niihin on järjestetty esteetön kulku. Tapahtumat ovat joko ilmaisia tai niissä on hyvin pieni maksu. Näin pyritään antamaan kaikille tasavertainen mahdollisuus osallistua tapahtumiin. Kulttuuritoimi järjestää myös erilaisia tapahtumia kylissä sekä laitoskonsertteja. **Kansalaisopisto** on järjestänyt vuodesta 2012 pyörätuolitanssia joka toinen perjantai Tanssii Tätien kanssa-toimitilassa.

Tornion kaupunki on järjestänyt **soveltavan liikunnan liikuntaryhmiä** vuodesta 1990 alkaen. Liikuntaryhmiä järjestetään kaupungin sisäliikuntatiloissa, uimahallilla ja ulkoliikuntaryhminä. Resurssien niukkuuden vuoksi soveltavan liikunnan ryhmistä on poistettu sairauteen viittaavat nimet ja kaikki pääsevät liikkumaan omina itsenään. Liikuntaryhmissä annetaan vaihtoehtoisia malleja ja sovelletaan liikunta kunkin tarpeiden mukaisesti, opastaen ”kädestä pitäen” alkuun. Tällä hetkellä kehitysvammaisille on kerran viikossa liikuntaa Torintienoon palvelukeskuksessa Toukopajalla, osallistujia ovat siellä olevat asiakkaat. Liikuntahetkeen sisällytetään monipuolista liikuntaa; tasapainoa, liikkuvuutta ja voimaa erilaisia välineitä apuna käyttäen unohtamatta myöskään kestävyysliikuntaa. **Kuntosailiikuntaa** on järjestetty viime vuosina Suensaaren palvelukeskuksen kuntosaililla ja kesällä pyritään liikkumaan ulkona.

Kaupungin **erityisliikunnanohjaaja** vierailee pyydettäessä myös järjestöjen koontumisissa ja silloin on aina mukana myös liikuntatuokio. Lisäksi on yhteistyötä Senioripisteen (etäjumppa Teamsin välityksellä) ja Torniotuvan kanssa. Vuosittain ryhmiin osallistuu n. eri 400 liikkujaa, ohjattuja ja omatoimisia liikuntakertoja on ”normaaliaikoina” 600-700 kertaa vuodessa, osallistumiskertoja on n. 11 500. Korona-aikana luvut putosivat noin kolmasosaan normaalista. Viikoittain kokoontuvia ohjattuja ryhmiä on keskimäärin 11-13 ja omatoimisia ryhmiä 10.

Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden taloudellista saavutettavuutta parantamaan on Torniossa otettu käyttöön **Kaikukortti**, jolla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja valittuihin kulttuuri- ja liikuntakohteisiin Torniossa.

Terveyspalvelujen tulosalueen toiminta-ajatuksena on tuottaa riittävät avoterveydenhuollon palvelut mukaan lukien **ennaltaehkäisevä terveydenhuolto, sairaanhoito, suun terveydenhuolto ja työterveyshuolto** hoitotakuun asettamissa määräaajoissa. Terveyspalveluilla pyritään tukemaan kaikkien kuntalaisten elämänlaatua sekä työssä jaksamista seudullisilla ja rajat ylittävillä palveluilla. Kehitysvammaisille on järjestetty oma **lääkäripalvelu** Torintienoon palvelukeskuksessa. Näitä lääkäripalveluja ei ole tarkoitettu akuuttien sairauksien hoitoon. **Lääkinnällisen kuntoutuksen** järjestää yhteisyritys Mehiläinen Länsi-Pohja pääsääntöisesti omana toimintana. **Kuntoutuksen** keskeisinä tavoitteina on edistää sairaan, vammaisen tai vajaatoimintakykyisen ihmisen toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä, hyvinvointia ja osallistumismahdollisuuksia.

Kuntoutukseen kuuluu myös alueellinen **apuvälinekeskus**. Tornion terveyskeskuksessa on oma apuvälinelainaamon toimipiste. Apuvälinelainaamon tarkoituksena on järjestää tarvittavat välineet ja laitteet, joiden avulla vajaakuntoinen henkilö selviytyy päivittäisissä toiminnoissaan pysyvästi tai pitkäaikaisesti. Kallisten ja vaativien apuvälineiden luovutus ja tarve arvioidaan erikoissairaanhoidossa. Sähköisten apuvälineiden ja lasten apuvälineiden tarve on niin ikään erikoissairaanhoidon vastuulla.

5.3 Järjestöjen ja yhdistysten toiminta sekä verkostoyhteistyö

ELO ry (Erityislapsien omaiset) järjestää harrastekerho toimintaa ja tapaamisia erityislapsille ja heidän omaisilleen. Tapaamiset ovat kaikille avoimia ja maksuttomia. Tavoitteena on toiminnan ja virkistymisen kautta luoda mahdollisuuksia vertaistuelle ikään katsomatta. Tornion järjestötoimintaa toimii viikoittain päivätoimintaryhmät ja kuvataidekerho kehitysvammaisille henkilöille vapaan sivistystyön opintoina **Kumppanuuskeskus Luotsi ry:n** järjestämänä.

Monet **kansanterveysjärjestöt** tarjoavat liikuntaryhmiä omille jäsenilleen Tornion Sairaskotisäätiön Saarenvireessä allasryhmiä on seitsemällä eri järjestöllä ja kuntosaliryhmiä kahdella järjestöllä. Esimerkiksi Tornion Sydänyhdistyksellä on kuntosaliliikuntaa Arpelan urheilutalolla sekä ryhmä terveyskeskuksen kuntoutuksen tiloissa.

Vappu ja Oskari Yli-Perttula säätiön avustuksella aloitettiin **toiminta torniolaisten kehitysvammaisten tukitoiminnan** kehittämiseksi helmikuussa 2021. Avustuksella palkattiin kehittäjätyöntekijä. Toimintaa on järjestetty kehitysvammaisten asumispalveluiden piirissä asuville sekä kotona asuville asiakkaille. Toiminnalle on saatu jatkorahoitus vuodelle 2022.

Verkostoyhteistyön rakenteena Torniossa toimii vammaisneuvosto, joka on perustettu v.1984. Vammaisneuvosto on kaupunginhallituksen asettama päättäjien, viranomaisten ja vammaisten kuntalaisten yhteistyöelin. Vammaisneuvostoon kuuluu edustajia eri vammaisjärjestöistä sekä kaupunginhallituksen, sosiaali- ja terveystalokunnan, liikuntapalvelujen, teknisen palvelujen sekä seurakunnan edustajat. Vammaisneuvosto toimii vammaisten ihmisten edunvalvojana sekä seuraa palveluiden kehittämistä ja päätöksentekoa vammaisten kuntalaisten arjen näkökulmasta. Vammaisneuvosto tekee aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja kaupungin eri viranomaisille vammaisuuteen liittyvissä asioissa. Vammaisneuvostolla ja järjestöillä on yhteistyökokous yleensä joka kevät. Vammaisneuvosto tekee yhteistyötä myös Haaparannalla toimivien järjestöjen kanssa.

Meän Talo on Tornion Asuntopalvelusäätiön ylläpitämä kaikille avoin kohtaamispaikka Tornion keskustassa. Meän Talo toimii myös vapaaehtoiskeskuksena ja tarjoaa sosiaali- ja terveysalan yhdistyksille, järjestöille ja vertaisryhmille toiminta-areenan. Meän Talo tarjoaa sosiaalista vuorovaikutusta, kumppanuutta, tukea, osallistumismahdollisuuksia, mielekästä toimintaa ja tukea työllistymiseen.

Pohjoisen yhteisöjen tuki – Majakka ry on vuonna 2000 perustettu Pohjois-Suomen alueella toimiva kansalaistoiminnan kehittämis- ja palveluorganisaatio,

jonka perustajina, jäseninä ja asiakkaina on Pohjois- Suomessa toimivia järjestöjä ja yhdistyksiä. Toiminta on keskittynyt pääosassa Merilapin alueelle.

Seurakunta järjestää erilaisia tilaisuuksia kuten kirkkopyhiä, leirejä, retkiä, harvataustuokioita. Kohtaamisten kautta tuetaan vammaisten sosiaalista ja hengellistä elämää. Edellä luetellut toiminnot ehkäisevät yksinäisyyden ja syrjäytymisen kokemuksia. Moni saa näiden tilaisuuksien ja tapahtumien kautta kaipaamaansa vertaistukea esim. kuurot tapaamisissa toisten paikkakuntien kuurojen kanssa. Viestintää kehitetään selkeäksi ja saavutettavaksi, jotta se tavoittaa kohderyhmät. Kotikäynnit, vierailut palvelukodeissa ja toimintakeskuksissa ovat ihmisten rinnalla kulkemista erilaisissa elämäntilanteissa.

5.4 Vammaisten hyvinvointitilanne paikallisen kyselyn tulosten perusteella

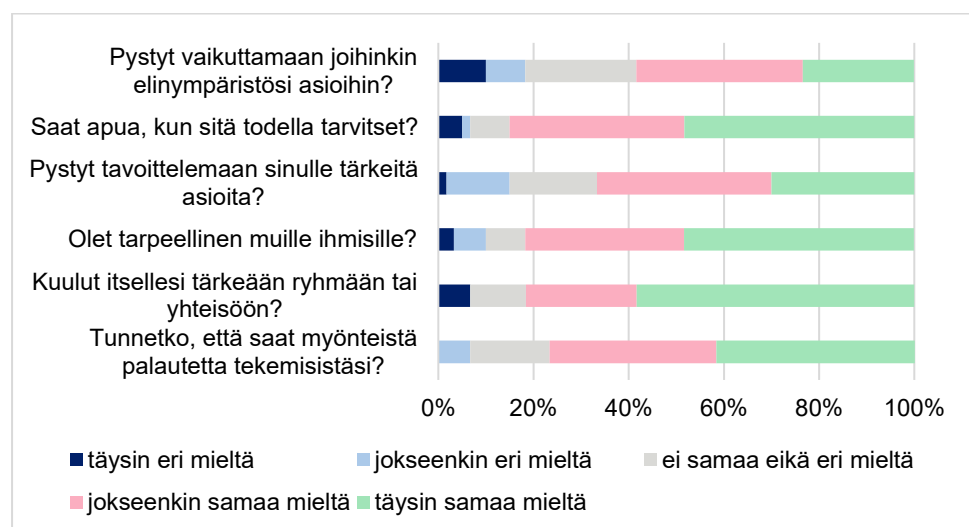
Kysely kohdennettiin Tornion kaupungin vammaisille asukkaille. Kyselyyn oli mahdollista vastata netin välityksellä Tornion kaupungin verkkosivuilla sekä kohdennetusti jaetuilla paperiversioina. Kyselyn vastaus aika 15.11.2021 – 5.12.2021. Vastauksia saatiin 60 kappaletta.

Kysely koostui kolmesta päätavoitteesta perustuen kaupungin hyvinvointikertomuksessa linjattuihin tavoitteisiin:

- 1) Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena
- 2) Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta
- 3) Omaehtoisen hyvinvoinnin edistämisen toimintaympäristö

Osallisuuden kysymykset (Taulukko 16) perustuivat THL:n osallisuusindikaattorille. Osallisuusindikaattori muodostuu kymmenestä väittämästä, jotka kartoittavat vastaajan kuuluvuuden tunteita, tekemisten merkityksellisyyttä ja toimintamahdollisuuksia.

Taulukko 16. Osallisuuteen liittyviin väittämiin annetut vastaukset

Vastausten perusteella vastaajien osallisuuden kokemus on vahva. Keskiarvollisesti 75% on vastannut kohtiin jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä. Osattomuus ilmeni vahvimmin kohdissa 'pystyt vaikuttamaan joihinkin elinympäristösi asioihin', jossa 18% vastaajista koki osattomuutta sekä 'pystyt tavoittelevaan sinulle tärkeitä asioita', jossa 15% koki osattomuutta.

Kyselyn toisessa osiossa selvitettiin kokemusta yksinäisyydestä sekä tukiverkostosta arjessa sekä kuinka terveelliset elintavat arjessa toteutuvat. Miltei kaikki vastaajat (97%) ilmoittivat, että heillä on ystäviä tai läheisiä, joiden kanssa voi viettää aikaa. Vajaa puolet vastaajista ei tiennyt tai koki, ettei Torniossa ole riittävästi vapaa-ajanviettopaikkoja, jossa voisi tavata muita ihmisiä. Terveellisissä ruokailutottumuksissa toteutti mielestään 93%, mutta ravitsemusohjauksesta koki kuitenkin hyötyvänsä puolet vastaajista. Kysymykseen '*Liikutko säännöllisesti?*', vastaajista 38 kpl (63%) vastasi kyllä, 18kpl (30%) harvakseltaan ja 4 kpl (7%) ei laisinkaan. 62% vastaajista arvioi, että liikuntaneuvonta tai ohjatut liikuntapalvelut edistäisivät liikuntatottumuksia, 23%:n mielestä ei. 75%:n (45) mielestä itselle oli tarjolla sopiva liikuntamuoto, 25%:n ei.

Kolmas osio keskittyi omaehtoisen hyvinvoinnin edistämiseen soveltuviin toimintaympäristöihin. Kaupungin palveluiden käyttöön liittyviksi esteiksi mainittiin palveluiden hinta, tiedon puute tarjonnasta, sopimattomat aikataulut tai esteettömyyden riittämätön huomiointi. Lisäksi esteiksi mainittiin, ettei sopivaa toimintaa ole tarjolla, etäisyys tai avustajan/erityisryhmän puuttuminen

Palveluissa ilmenneiksi ongelmiksi/haasteiksi mainittiin esteellisyys, asenteet/asennoituminen, etäisyydet, tiedottaminen, hiekoitus ja kunnossapito, opasteet, aikataulut, ei sopivaa toimintaa (valvonta tai avustaja puuttuu). Kuitenkin 85% vastaajista koki, ettei haasteita ole ollut.

Kehittämisideoina ja palautteena kyselyyn vastaajat toivat esille seuraavaa:

Lapset paremmin huomioon

- Pienryhmätoimintaa ja harrastusryhmiä lapsille
- Mahdollisuus ohjattuun pienryhmätoimintaan / avustaja mukaan
- Laajemmin liikuntamahdollisuuksia erityislapsille vapaa-ajalle (uimahalli, virikkeelliset jumppa- ja palloilukerhot)

Ohjattua toimintaa

- kevyttä sisäliikuntaa
- tukea palveluiden saavuttamiseen
- ohjattua harrastustoimintaa
- opetusvideoita
- avantouinti opastusta
- ystäväpalvelua
- kehitysvammaisten tukipalvelutoiminnan jatkuminen.

- kansalaisopiston kädentaidot, musiikkiharrastus ja tanssikursseja
- kirjastossa lukutuokioita kehitysvammaisille

Erityisiä paikkoja

- kalastuspaikka
- toimiva, esteetön kuntosali
- makkaranpaistopaikka rannalle
- skeittiparkki kuntoon Kokkokankaalle
- Lippupuisto – lipputankoja, joissa ei maiden lippuja

Kunnossapito

- Hiekoitussepeleä kotiin
- Hiekkaa pyöräteille – ei terävää murskaa
- Pyöräteiden huolto – kuopat ja routavauriot

Palveluita syrjäkylille

- Kivirannalle palveluita
- vanhuspalvelut, liikuntapaikka, ohjattua jumppaa/tapahtumia
- palvelut ympäri kaupunkia myös keskustan ulkopuolelle

5.5 Vammaispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman tavoitteet ja toimenpiteet

Tavoitteet ja toimenpiteet perustuvat hyvinvointikertomuksen kolmeen tavoitteeseen, niiden ympärille rakennetun kyselyn tuloksiin sekä työryhmän työhön. Niiden perusteella on pyritty laatimaan ohjelmaan konkreettisia alatavoitteita ohjelman toimintakaudelle 2021 - 2025. Tavoitteiden toteutusta seurataan valituilla mittareilla sekä määritellään vastuutaho sekä yhdyspinnat.

Painopiste 2021 - 2025: aktiivinen ja osallistuva torniolainen			
Vammaiset		Poikkileikkaavana teemana eriarvoisuuden ehkäisy	
Tavoite 1. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta			
alatavoitteet missä on onnis- tuttava?	hyvät käytännöt ja toimenpiteet interventio? miten alatavoitteet saa- vutetaan?	seurantamittarit ja seurantatapa miten onnistumista mitataan?	jatkovalmistelu ja vas- tuutaho/yhdyspinta sote-palveluiden, kun- tien, järjestöjen vastuut. yhdyspinnat, jotka vaa- tivat yhteistyöraken- teita.
yksinäisyyden ehkäisy	avoimet kohtaamispaikat esim. meän talo, kumppanuuskeskus luotsi, vertaistoiminta. monikanavainen tiedottaminen kohtaamispaikoista tiedottaminen kaikissa viranomaiskontakteissa	osallistujamäärä ryhmien määrä	kaupungin hyvinvointi- suunnittelu / verkosto- yhteistyö järjestöt ja yhdistykset

	tukihenkilötoiminnan kehittäminen	osallistujamäärä	kehitysvamma- ja vammaispalvelut
elintapasairauksien ehkäisy	ravitsemusohjaus, ravitsemussuositusten noudattaminen	asiakasmäärä	järjestöt, terveydenhoitopalvelut, kansalaisopisto
	liikuntaneuvonta	asiakasmäärä	liikuntapalvelut, terveyspalvelut
	erityislasten uimaopetus koulun uintikerroilla	uimaan oppineiden määrä ja edistys oppimisessa päiväkirjamerkinä	perusopetus, liikuntapalvelut
	lasten harrastamishanke metka	kävijämäärät, kerhojen määrät	perusopetus
Tavoite 2. Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena			
vammaisneuvoston vahvempi rooli hyvinvointityössä.	vammaisjärjestöt tuovat esiin vammaisten tarpeita ja antavat palautetta kehittämistarpeista. kaupungin aktiivinen rooli yhteistyön rakentajana vammaisneuvoston ja vammaisjärjestöjen osallistaminen ja asiantuntemuksen hyödyntäminen päätöksenteossa.	palautteen määrä, aloitteet	vammaisneuvosto ja järjestöt kaupungin päättäjät
tasavertaiset osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet	esteetön osallistumismahdollisuus, myös etänä. koulutus ja ohjaus sähköisten palvelujen käyttöön.	osallistujamäärät	palvelutuottaja, vammaispalvelut, kansalaisopisto
mahdollisuudet saada tietoa palveluista ja osallistua	monikanavainen tiedottaminen	kävijämäärä	palvelutuottaja
Tavoite 3. Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt			
vammaisille soveltuvat ja turvalliset liikuntapaikat ja -reitit	esteetön kuntosali/ esteetön kalastuspaikka/ esteetön makkarapaistopaikka liikuntapalvelujen ja teknisten palvelujen yhteistyö ja selvitys mahdollisista kohteista sekä toteutuksesta	käyttöaste	liikuntapalvelut tekniset palvelut

kulttuurin nä- kyvä rooli vam- maisten hyvin- vointityössä	kaikukortti	käyttöaste	kulttuuripalvelut
liikuntakerhot	lapsille ohjattua ryhmäliikuntaa: pal- loilu, sähly, jääkiekko soveltavan liikunnan ryhmien tarjon- taa myös kivirannalle	lasten harrastekerhot (hankerahoitus): kerho- jen määrä, osallistuja- määrä tilastointi	liikuntapalvelut järjestöt perusopetuksen hank- keet kansalaisopisto
toimintaympä- ristöjen esteet- tömyys ja es- teettisyys	tiedottaminen, selkokieli katujen kunnossapito: hiekoitukseen huomiota. palveluntuottajien monikanavainen tiedottaminen: kaupungin nettisivut, lehti-ilmoitukset kiinteistöjen talvikunnossapito mm. lumien poisto julkisten tilojen edestä esim. uimahalli	asiakaspalautteen määrä	tilapalvelut (kiinteistön- hoitajat ja sopimustoi- mittajat) palveluntuottajat

6 IKÄÄNTYMISPOLIITTINEN HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMA

6.1 Johdanto

Tornion kaupunginhallitus päätti 4.10.2021 vuonna 2003 laaditun ja vuonna 2014 päivitetyn Tornion ikääntymispoliittisen strategian päivittämisestä. Tehtävää varten kaupunginhallitus perusti työryhmän, jonka puheenjohtajaksi nimettiin Tornion kansalaisopiston rehtori Tarja Hooli. Työryhmässä oli hyvinvointipalvelujen lisäksi edustus Elämänlaatulautakunnan alaisista yksiköistä (kansalaisopisto, liikuntapalvelut, kulttuuripalvelut), teknisistä palveluista, 3. sektorin toimijoista sekä ikäihmisten neuvostosta. Työryhmä kokoontui 4 kertaa, muuna aikana strategiaa työstettiin yhdessä Drivessa.

Yhdeksi keskeisistä ikääntyvien hyvinvointiin ja osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä nousi ikääntyvien mahdollisuus olla mukana ja tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa ja päätöksissä. Ikäihmisten neuvosto toivoo, että sen jäseniä kutsutaan mukaan kokouksiin tai mahdollisuus kuulluksi tulemiseen sovitaan muulla, tilanteeseen soveltuvalla tavalla. Erityisesti ikääntyvien osallisuuden edistäminen on tärkeää, sillä osallisuuden kokeminen ja sosiaaliset verkostot parantavat elämänlaatua ja vähentävät syrjäytymisen riskiä.

Sosiaaliset suhteet edistävät hyvää vanhuutta, joten ikäihmisille tarkoitetut kokoontumistilat ovat merkittävä hyvinvoinnin edistäjä. Keskeiselle kaupunkialueelle sijoittuvat yhteiset ja maksuttomat kokoontumistilat mahdollistaisivat senioriyhdistyksille saavutettavien kokousten ja muiden tilaisuuksien järjestämisen. Lisäksi ikäihmiset toivovat senioripuistoa, jossa on otettu huomioon erityisesti iän tuomat haasteet liikkumiselle. Puisto tarjoaa mahdollisuuden sekä omaehtoiseen, että ohjattuun liikkumiseen, se aktivoi ja innostaa ikääntyviä liikumaan. Senioripuisto ei ole pelkästään liikuntapaikka, vaan se käsittää tavoitteeltaan ja toiminnaltaan monimuotoisen alueen, jossa liikunnan lisäksi otetaan huomioon myös eri aisteja ja muistia vahvistavia kokemuksia ja sosiaalista toimintaa.

Ikääntyneet ovat tyytyväisiä kaupungin ja 3. sektorin heille järjestämään harrastustoimintaan. Samalla työryhmä on kuitenkin huolissaan niistä, jotka eivät osallistu yhteisiin aktiviteetteihin ja ovat vaarassa syrjäytyä. Erityisen tärkeää osallistuminen on yksin asuvilla vanhuksilla. Tähän ratkaisuksi työryhmä esittää etsivän vanhustyön lisäämistä ja alan ammattilaisten yhteistyön tiivistämistä.

Monet palvelut ovat siirtyneet verkkoon, mutta palvelujen käytön opetusta ei aina ole helposti saatavilla. Ikääntyvän väestön digitaadoissa on usein puutteita, joka saattaa haitata monien palvelujen saavutettavuutta. Digitaidot ovat uusia kansalaistaitoja ja digitaaliset palvelut tulee olla kaikkien saatavilla. On tärkeää

huolehtia, että ikääntyvät saavat tarvitsemaansa digiohjausta helposti ja maksuttomasti esim. kansalaisopistolta.

Työryhmä haluaa korostaa myös ikäihmisten kotien turvatarkastusten merkitystä. Valitettavan monet tapaturmat sattuvat kotona ja erityisesti ikääntyvien olisi hyvä kiinnittää huomiota riskeihin, jotka voivat esimerkiksi aiheuttaa kaatumisia, ja pyrkiä poistamaan niitä. Ilmaston lämpenemisen vuoksi työryhmä on huolissaan erityisesti vuokra-asuntojen ja palvelutalojen sisäilman viilennysmahdollisuuksista ja toivoo niihin tehtävän kunto- ja ilmastoinnin kartoituksia.

6.2 Ikääntymispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman valmistelu

Ohjelmatyöryhmä:

- Aapajärvi Katja, muistipoliklinikka: muistihoitaja
- Alatalo Teija, vanhuspalvelut (hyvinvointiryhmän edustaja): johtava hoitaja
- Hooli Tarja (pj.), kulttuuripalvelut: kansalaisopiston rehtori
- Kaartinen Teija, erityisliikunta: erityisliikunnanohjaaja
- Keränen Tuula, ravitsemuspalvelut: ruokapalveluesimies
- Kunnari Pirkko, Seniorineuvonta ja kotihoito: vanhuspalveluneuvoja
- Mustonen Sanna, Seniorineuvola: terveydenhoitaja
- Mäkinen Anna-Maija, kuntoutus: fysioterapeutti
- Peltari Elina, tekniset palvelut: suunnitteluinsinööri
- Rimpisalo Juuli (siht.), Torniotupa: vastaava ohjaaja
- Sipola Seija, Senioripiste: toiminnanjohtaja.
- Stoor Anneli, Ikäihmisten neuvosto (varalla Eila Järvinen)
- Vuollo Paula, Mehiläinen Länsipohja: geriatri
- Winter Jorma, Ikäihmisten neuvosto (varalla Salme Pihlajamaa)
- Ylinärä Aila, Tornion seurakunta: vastaava diakoniatyöntekijä

6.3 Ikääntymispoliittisen hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman tausta

Ikääntymispoliittisen ohjelman laadinnan taustalla on Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (28.12.2012/980) ja sen viides pykälä, Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi. Lain mukaan kunnan on laadittava suunnitelma toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Suunnitelma on laadittava osana kunnan strategista suunnittelua. Suunnitelman hyväksyy kunnanvaltuusto ja se on tarkistettava valtuustokausittain.

Suunnitelmassa on:

- 1) arvioitava ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tilaa, ikääntyneelle väestölle tarjolla olevien palvelujen riittävyttä ja laatua sekä ikääntyneen väestön palveluntarpeeseen vaikuttavia tekijöitä;
- 2) määriteltävä tavoitteet ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi;
- 3) määriteltävä toimenpiteet, joilla kunta vastaa 2 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden toteutumisesta, sekä arvioitava voimavarat, jotka kunnassa tarvitaan toimenpiteiden toteuttamiseksi;
- 4) määriteltävä kunnan eri toimialojen vastuut 3 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden toteuttamisessa; sekä
- 5) määriteltävä, miten kunta toteuttaa yhteistyötä 4 §:n 2 momentissa tarkoitettujen tahojen kanssa.

Kunnan on otettava suunnitelma huomioon valmisteltaessa ikääntyneen väestön asemaan ja iäkkäiden henkilöiden tarvitsemiin palveluihin vaikuttavaa kunnan päätöksentekoa, kuntalain (365/1995) 65 §:ssä tarkoitettua talousarviota ja -suunnitelmaa sekä terveydenhuoltolain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettua raporttia ja hyvinvointikertomusta.

Lisäksi ohjelma laadinnassa on huomioitu seuraavat suositukset ja ohjelmat:

- a) Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023, jonka keskeiset sisällöt ovat
 - iäkkäiden toimintakyvyn edistäminen
 - vapaaehtoistyön lisääminen
 - digitalisaation ja teknologioiden hyödyntäminen
 - asumisen ja asuinympäristöjen kehittäminen sekä palveluiden tuottaminen ja järjestäminen
 - asiakas- ja palveluohjaus
 - osaava ja hyvinvoiva henkilöstö sekä laadun varmistaminen
- b) Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030
- c) Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma vuosille 2020 – 2022, jossa tavoitteina ovat
 - Parantaa ikääntyneiden asuinoloja ja edistää asumisvaihtoehtojen tarjontaa
 - Tukea sekä ikääntyneiden että kuntien ennakointia ja varautumista asumisasioissa
 - Tukea ikäystävällisten asuinympäristöjen kehittämistä

6.4 Ikääntyvän väestön hyvinvoinnin tila ja arvio tulevasta kehityksestä

Valtuustokauden 2017 - 2021 aikana yli 65 -vuotiaiden osuus koko väestöstä on lisääntynyt Torniossa 1,7% (2017 - 2019). Ikääntyneiden elämänlaatua ja osallisuutta koskevaa, paikallista tutkittua tietoa on heikosti saatavilla, mutta toimialojen toiminnassa ja verkostoyhteistyössä saatujen havaintojen perusteella seniorit osallistuvat aktiivisesti erilaisiin ryhmätoimintoihin.

Taloutta koskevan tilastotiedon valossa yhä useampi ikääntynyt saa Torniossa työeläkettä, mikä lisää taloudellista liikkumatilaa verrattuna pelkällä kansaneläkkeellä toimeentuloon. Ikäihmisten hyvinvointia mm. elintapojen osalta selvittävä FinSote -tutkimus on jäänyt Länsi-Pohjan alueella vuonna 2020 puutteelliseksi. Muuta tilastotietoa ikääntyneiden osalta on saatavilla lähinnä laitospoisto- ja kotihoiosta sekä erityiskorvattavista lääkityksistä, joihin oikeutettuja yli 65 -vuotiaita oli Torniossa vuonna 2020 verrokkikuntia vähemmän.

Kotona asumisen tukeminen on jo pitkään ollut Torniossa valittu toimintalinjaus; 75 vuotiaiden kotihoitoon kattavuus on ollut jo pitkään yli 20% (v.2020 21,6 %). Omassa kodissa asumista tuetaan etäkotihoitolla sekä turvateknologialla ja tekemällä mm. kodin turvallisuuskartoituksia. Myös tehostettu kotikuntoutus edistää omassa kodissa asumista. Tavallista palveluasumista on lisätty, vuonna 2020 3 % 75 -vuotiaista asui tavallisessa palveluasumisessa (v.2019 2,3 %). Vuonna 2020 päästiin aloittamaan myös perhehoito kahdessa perhekodeissa. Pitkäaikaisen laitoshoidon vähentäminen on jatkunut, v. 2020 75 vuotta täyttäneistä oli pitkäaikaishoidossa enää 1,4 % (v. 2018 1,8%). Sairaalahoidon voidaan tuoda myös kotiin kotisairaalan avulla.

Vuonna 2020 Suomeen ilmaantunut Covid -19 -pandemia on havaintojen perusteella heikentänyt iäkkäiden kokemusta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Osallistumisrajoitusten ja tartuntapelon voidaan arvioida lisänneen yksinäisyyden kokemusta ja heikentäneen fyysistä toimintakykyä, jonka seurauksia tulevat todennäköisesti näkyville tulevina vuosina. Hanke- ja yhdistystoimijat sekä kansalaisopisto ovat kyenneet nopeasti järjestämään toimintaa virtuaaliyhteyksillä, mutta ikääntyneiden laitekannan ja osaamisen puutteet ovat vaikeuttaneet toimintaan osallistumista. Mahdollisuuksien mukaan on ylläpidetty myös kohtaamispaikka-toimintaa rajoitusten edellyttämällä tavalla, mutta pelko tartunnoista on aiheuttanut osallistujakatoa. Kansalaisopisto on tuottanut seniori-ikäisille maksutonta ja henkilökohtaista digiohjausta, jotta omatoiminen verkkoasiointi sujuisi ja yhteydenpito erilaisia videoyhteyksiä hyödyntäen onnistuisi.

Yhteistyötä kaupungin ja kolmannen sektorin sekä seurakunnan kesken on tiivistetty (etenkin hyvinvointipalvelut) yhteisten hankkeiden puitteissa. Yhteistyön konkreettisina toimenpiteinä ovat mm. etsivä seniorityö ja yhteistyö seniorineuvontapalvelussa. Kaupungin hyvinvointipalvelujen toimiala tukee taloudellisesti

myös Senioripiste-hankkeen vilkasta toimintaa etenkin sivukylillä. Muina aktiivisina toimijoina ikääntyneiden parissa ovat kuluneella kaudella olleet Asuntopalvelusäätiö Meän talo, Torniotupa -hanke, Kumppanuuskeskus Luotsi, Tornion seurakunta sekä kaupungin kyläyhdistykset ja muut järjestöt.

Nykytilan kuvauksissa hyödynnetään yhdistysten teettämiä asiakaskyselyjen tuloksia. Kyselyssä selvitetään mm. elämänlaatuun, osallisuuteen ja yksinäisyyteen liittyviä asioita. Kyselyihin vastaa noin 100 seniori-ikäistä.

6.5 Ikääntyneen väestön palvelut ja palveluntarpeeseen vaikuttavia tekijöitä

Ikääntyneiden palveluissa ja yhteistyössä valtuustokauden 2017 – 2021 määrätietoinen työ kotona asumisen tukemiseksi ja ikäihmisten turvallisuuden vahvistamiseksi näkyy Torniossa. Kotikuntoutusmallityö mm. on ollut vaikuttavaa. Hankkeet ja vapaaehtoistoiminta ovat myös onnistuneet aktiivisesti lisäämään ikääntyvien osallisuutta ja aktiivisuutta. Kasvava vanhusväestö haastaa edelleen löytämään uusia tapoja tuottaa palveluja monipuolisesti. Ikääntyneiden erilaiset, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta tukevat asumisratkaisut, vapaaehtoistoiminta ja verkostot sekä palveluneuvonta ja -ohjaus ovat jatkossakin tärkeitä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Hyvää työtä ja yhteistyötä ikääntyneiden toimintakyvyn tukemisessa tulee jatkaa.

6.5.1 Toimintakykyä, terveyttä ja turvallisuutta edistävät ja tukevat kaupungin palvelut sekä yhteistyö

Liikuntatoimi tarjoaa paljon liikunnallista toimintaa ikääntyneille. Soveltavan liikunnan ryhmät pyörivät läpi vuoden. Liikkuja on n 400, ikäihmiset ovat suurin käyttäjäryhmä. Säännöllisesti kokoontuvia ohjattuja liikuntaryhmiä viikossa on 12 ja omatoimisia ryhmiä 9. Kaikissa liikuntatoimen soveltavan liikunnan ryhmässä tehdään tasapaino, lihasvoima- ja liikkumisharjoituksia. Lisäksi on VoiTas +75 -vuotiaille tarkoitettu ryhmä jossa tehdään sekä tasapaino- että voimatestit, joiden tuloksiin tehtävät harjoitukset pohjautuvat. Seniorikuntosalipalveluja 75 vuotta täyttäneille tarjoaa myös **hyvinvointipalvelujen toimiala**.

Liikuntatoimen taholta ikäihmisten liikuntaa järjestetään etupäässä Putaan liikuntahallilla, yksi ryhmä kokoontuu Karungin urheilutalolla. Nämä tilat vastaavat hyvin tarvetta, mutta liikunta-aikojen saanti vaatii aina yhteistyötä koulujen kanssa, jotka ovat etusijalla aikojen suhteen. Liikuntatoimi tekee yhteistyötä myös eläkeläisjärjestöjen kanssa, tapaamisia on 1-2 /kk. Liikuntatoimella on vain yksi soveltavasta liikunnasta vastaava liikunnanohjaaja, jolle kuuluu myös muita liikuntatoimen työtehtäviä esim. kaikkien liikuntapaikkojen varausten vastaanotto ja laskutus.

Kulttuuripalvelut edistävät kulttuuritoiminnallaan ikäihmisten hyvinvointia. Kulttuuritoimisto järjestää niin avoimia kuin suoraan laitoksiin kohdennettuja kulttuuritilaisuuksia ja -tapahtumia ympäri vuoden. Myös museot ja kansalaisopisto järjestävät ikäihmisiä aktivoivia ja heidän hyvinvointia lisäävää toimintaa.

Torniossa on toiminut **Seniorineuvola** syksystä 2019 lähtien. Seniorineuvola tarjoaa terveystarkastuksia n. 63-79 vuotiaille ja myös sitä nuoremmille tai vanhemmille eläkeläisille, jotka eivät kuulu työterveyshuollon piiriin, eivät ole työnhakijoita tai omaishoitajia. Terveystarkastuksia tarjotaan Suensaaren ja Hannulan neuvoloissa, sovittaessa myös Karungin tai Arpelan neuvoloissa.

Seniorineuvolan terveystarkastuksen tavoitteena on terveyden edistäminen ja ylläpitäminen. Terveystarkastus koostuu laajasta esitietojen keruusta ajanvarauksen yhteydessä, esitietojen läpikäynnistä ja terveydentilan seurantamittauksista vastaanotolla, tarvittaessa toimintakykymittauksista ja laboratoriokokeista, jos niitä ei yli vuoteen ole otettu. Tarkastus muokataan asiakaslähtöisesti vastaamaan kulloisenkin asiakkaan tarpeita ja asiakkaan kanssa sovitaan mahdollisesti tarvittavista jatkoista. Tarvittaessa on mahdollisuus konsultoida etälääkäriä. Seniorineuvolan lisäksi Kivirannan neuvolassa järjestetään ajanvarauksella omaishoitajien terveystarkastuksia.

Ikäihmisten palveluneuvonta tarjoaa tietoa yksityisten sekä kuntien tuki- ja hoivapalveluista, kuten kotona asumista tukevista palveluista, asumispalveluista ja etuuksista. Tarvittaessa asiakas ohjataan asuinkunnan asiakasohjaukseen/palveluntarpeen arviointiin, jolloin palveluneuvoja voi tulla esim. kotiin kертamaan palveluista ja niiden kriteereistä, sekä tarvittaessa päättää kaupungin palvelun piiriin pääsemisestä. Palveluneuvoja /- ohjaaja selvittää ikäihmisen palveluntarvetta, ohjaa palveluiden valitsemisessa ja laatii asiakkaan kanssa yksilöllisen palvelusuunnitelman. Lisäksi neuvontakäynnillä voidaan yhteistyössä asiakkaan ja/tai tämän läheisen kanssa aktivoida myös yksityisten ja järjestöjen sekä seurakuntien palveluja. Palveluneuvontaa voi saada soittamalla yhteiseen neuvontanumeroon tai ottamalla yhteyttä verkkoneuvonnasta.

Hyvinvointia edistäviä kotikäyntejä tarjotaan tai voivat tilata 80 vuotta täyttäneet torniolaiset, jotka eivät ole vanhuspalveluiden piirissä. Kotikäynnillä kerrotaan kotona asumisesta, asumisturvallisuudesta, palveluista, etuuksista ja muusta terveyteen ja hyvinvointiin liittyvistä asioista sekä annetaan tietoa kolmannen sektorin palveluista. Tavoitteena on tukea omassa kodissa asumista ja selviytymistä sekä omatoimisuuden ja osallisuuden vahvistaminen.

Kutsuohjattu palveluliikenne on suunniteltu erityisesti niille kuntalaisille, joilla on vaikeuksia kulkea yleisessä joukkoliikenteessä tai jotka asuvat joukkoliikennepalvelujen ulkopuolella. Kutsuohjattu palveluliikenne täydentää Tornion kaupungin paikallisliikennettä ja on kaikille avointa.

Kotona selviytymistä tukevat palvelut ovat laaja kokonaisuus, johon kuuluu harkinnan perusteella järjestettäviä palveluja, kuten ateriapalvelut, kauppapalvelut, hoitotarvikkeiden jakelu, lääkejakelu, turvapalvelut, vaatehuolto, kylppäpalvelu, sotainvalidien palvelut, päiväkeskustoiminta sekä seniorikuntosali. Palveluiden sisällöt on tarkemmin avattu kaupungin verkkosivuilla. **Kotihoidon kotikuntoutuksella** tähdätään toimintakyvyn ylläpitoon ja tapaturmien ennaltaehkäisyyn. Kaatumisissa ja putoamisissa onkin kuluneella kaudella nähty selkeää laskusuuntaa (Taulukko 17).

Muistisairaudet ovat ylivoimaisesti merkittävin ikääntyvien toimintakyvyn laskuun ja esimerkiksi ympärivuorokautiseen hoivapalveluiden tarpeeseen johtava terveydellinen muutos myös torniolaisilla ikääntyvillä. Tornion terveyskeskuksessa toimii geriatrivetoinen **muistipoliklinikka**, jonne voidaan ohjata tutkimuksiin muistioireisia >65v torniolaisia suoraan ilman lähetettä niin ikääntyvän omasta kuin läheisten aloitteesta, palvelutarpeen arvion kautta ja myös kolmannen sektorin toimijoiden esittämän huolen perusteella.

6.5.2 Kolmannen sektorin toimijoiden ja seurakunnan ikäihmisten toimintakykyä, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta

Yhdistys- ja järjestötoiminnan tavoitteena on jäsenten virkistys, aktivointi ja hyvinvointi sekä myös toimeentulon ja sosiaalisen huollon etujen valvominen yhteiskunnassa. Vastuu toiminnasta kuuluu jäsenille itselleen, joiden oma aktiivisuus ja osallistuminen ratkaisevat toiminnan tuloksellisuuden. Yhdistystoiminnan kannalta keskeisimmät resurssit ovat tarkoituksenmukaiset ja kohtuuhintaiset toimitilat sekä riittävä tiedottaminen toiminnasta.

Tornion seudulla toimivat järjestöt ja yhdistykset tarjoavat monipuolisesti terveyttä ja hyvinvointia tukevia toimintoja niin keskustassa kuin sivukylilläkin. Torniossa toimii mm. aktiivisesti neljä eläkeläisjärjestöä, jotka ovat myös edustettuina Ikäihmisten neuvostossa. Eläkeläisjärjestöt luovat jäsenistönsä kautta laajan kosketuspinnan ja kontaktiverkon kaupungin ikäihmisiin. Nämä 3. sektorin

toimijat tekevät arvokasta työtä mm. ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi aktiivisella heitä liikkumaan, auttamalla säilyttämään sosiaaliset kontaktit ja siten ehkäisevät yksinäisyyttä.

Torniotupa – Senioreiden olohuone on kaikille +60 v avoin kohtaamispaikka. Torniotuvan tavoitteena on lisätä senioreiden yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, lisätä senioreiden kokemuksia hyvästä arjesta ja mielekkästä tekemisestä sekä ohjata senioreiden voimavaroja vapaaehtoistoimintaan. Torniotuvalta annetaan 3.sektorin ohjausta ja neuvontaa hyvinvointiin ja terveyteen, järjestöjen toimintaan sekä palveluihin ja etuuksiin liittyvissä asioissa. Torniotupa toteuttaa etsivää seniorityötä Hopealuuppi-yhteistoimintamallilla Tornion kaupungin ja seurakunnan kanssa. Torniotupa tarjoaa erilaisia harrastemahdollisuuksia kuten laulu-, kädentaite- ja liikuntaryhmiä.

SenioriPiste tarjoaa toimintaa yli 60 vuotiaalle keskustassa ja kylillä. Kylästä kylään -kiertue toteutuu 12 toimintapaikassa, lisäksi tarjotaan lounastreffejä, retkiä, tapahtumia, tilaisuuksia, verkkoryhmiä, peliryhmiä ym. virikkeellistä, virkistävää ja osallistavaa tekemistä, sekä etsivää ja löytävää vanhustyötä. Seniorit osallistuvat toimintojen sisältöjen kehittämiseen ja suunnittelemiseen (asiakkaille järjestetyt kehittämistyöpajat). SenioriPisteen kahdesti vuodessa tehtävällä asiakaskyselyllä selvitetään oman toiminnan arvioinnin lisäksi myös vastaajien elämänlaatua, osallisuutta ja yksinäisyyttä.

Vapaaehtoistoiminta tuo ikääntyvien ihmisten elämään sosiaalista tukea ja apua, mahdollisesti jo ennen ammatillisten palvelujen tarvetta. Yhteiskunnassa tulee korostaa kaikkien ihmisten inhimillistä vastuuta toisistaan, myös epävirallisesti, julkisesti määritellyn toiminnan ulkopuolella. Esimerkiksi naapuriapu toimii monin paikoin ikääntyvien ihmisten arkiapuna sekä turvana ja huolenpitona. Monet järjestöt ylläpitävät vapaaehtoistoimintaa järjestämällä ystävävälitystä sekä koteihin että laitoksiin.

Seurakunnan diakoniatyö on rinnalla kulkemista lähimmäisen erilaisissa elämäntilanteissa. Ikäihmisten parissa tehtävän työn tavoite on ennaltaehkäistä yksinäisyyttä ja rohkaista mukaan toimintaan kokemaan yhteisöllisyyttä. Seurakunta järjestää ympäri vuoden säännöllistä ryhmätoimintaa ikäihmisille eri puolilla kaupunkia, lisäksi erilaisia tilaisuuksia ja juhlia. Ikäihmisten osallistuminen mahdollistetaan järjestämällä kuljetus. Ihmisiä kohdataan kotikäynneillä ja vastaanotolla sekä puhelimitse. Seurakunnalla on hyvät puitteet toiminnan järjestämiseen työntekijöiden ja vapaaehtoisten voimin.

6.5.3 Hoiva- ja hoitopalvelut

Tornion kaupungilla on käytössä **Huoli-ilmoitus** ikäihmisten sosiaalipalveluihin. Sähköisellä lomakkeella voi huolen ikäihmisen tilanteesta ilmaista helposti ja nopeasti. Huoli voi liittyä esimerkiksi terveyteen, jaksamiseen tai muuttuneeseen

käyttäytymiseen. Lomake menee automaattisesti käsiteltäväksi Tornion kaupungin ikäihmisten vastuualueen työntekijöille, jotka ottavat yhteyttä ja huolehtivat jatkosta.

Palveluasumisessa ja tehostetussa palveluasumisessa apu ja tuki määritellään asukkaan tarpeiden mukaan. Apua voi saada säännöllisesti tai tarvittaessa. Tehostettu palveluasuminen tarkoittaa sitä, että apua ja hoitoa on saatavana ympärivuorokautisesti. Palveluasumisen muotoja on monenlaisia. Asukas voi vuokrata oman asunnon palvelutalosta, jossa esimerkiksi talon ateria-, siivous- ja hoivapalveluita voi käyttää harkinnan ja tarpeen mukaan. Palvelukodissa asuvan hyvinvoinnista huolehtii henkilökunta. Palveluasumista järjestävät kunnat, yhdistykset ja yritykset. Eri tarjoajien hinnat ja palvelut vaihtelevat. Kunnan järjestämään palveluasumiseen hakeudutaan ottamalla yhteys kunnan vanhuspalvelutoimistoon.

Ikääntyneen, vammaisen tai muusta syystä erityistä hoivaa ja hoitoa tarvitsevan henkilön hoito voidaan järjestää laitoksessa, mikäli se on hänen terveytensä ja turvallisuutensa kannalta perusteltua. **Laitoshoito** hoivakodissa tai muussa sosiaalihuollon yksikössä voi olla lyhytaikaista tai jatkuvaa. Sitä voidaan antaa osa-aikaisesti tai ympärivuorokautisesti.

6.6 Toimenpiteet ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi

Hyvinvointikertomukseen valtuustokaudelta 2017 – 2021 kootun ja analysoidun tiedon pohjalta asetetut tavoitteet ja kehittämiskohteet ovat Ikääntymispoliittisen

hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman toimenpiteiden perustana. Ohjelmaan on valittu toimenpiteet niihin kehittämiskohteisiin, jotka ovat ikääntyneiden ja ikääntyvien hyvinvointitilanteen ja tulevan kehityksen arvion perusteella tarpeellisia.

6.6.1 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta

Elintapaneuvonnassa ja hyvinvointia lisäävään toimintaan ohjaamisessa keskitetty, yhden luukun seniorikeskus/-piste takaisi helpon saavutettavuuden. Järjestöillä, yhdistyksillä ja hankkeilla on osaamista ja verkostoja, joita voidaan hyödyntää senioreille suunnatussa neuvonnassa, myös palveluneuvonnassa. 3. sektorin palveluneuvonta olisi painopisteeltään voimavaroja vahvistavaa ja ennaltaehkäisevää. Tiivis yhteistyö sosiaali- ja terveystieteiden kanssa takaa tarvittaessa ohjauksen niiden palveluihin, mm. seniorineuvolapalveluihin ja omaishoitajien terveystarkastuksiin. Myös hyvinvointia edistäviä kotikäyntejä ja etsivää vanhustyötä voidaan toteuttaa 3-sektorin toimijoiden organisoimina.

Hyvä ravitsemustila on liikuntakyvyn ohella keskeinen ihmisen terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävä perusta. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ikääntyneiden ruokasuositus antaa hyvän pohjan ruokapalvelujen sisällön ja tarjotun ruoan laadun määrittämiseen kaikissa ikääntyneiden palveluissa. Tietoa ravinnon ja liikunnan merkityksestä hyvinvoinnille voidaan lisätä erilaisten sairausryhmien yhdistysten järjestämällä sopeutumisvalmennuskursseilla, joista viestintää tulee vahvistaa. 3-sektorin osaamis- ja muiden resurssien merkitys tulee kaiken kaikkiaan kunnissa korostumaan tulevaisuudessa, kun sosiaali- ja terveystieteiden palvelut siirtyvät hyvinvointialueiden järjestettäväksi.

Fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisessä kuntosalityyppinen harjoittelu on ikääntyneille suositeltavaa. Putaan liikuntahallin kuntosali on palvellut hyvin ikäihmisiä, mutta laitteista toivotaan helppokäyttöisempiä, esim. ilmanpaineella säädetäviä. Haaveina olisi saada myös kaupungin keskusalueelle ikäihmisille sopiva kuntosali, seniorikuntosali.

Ehkäisevä päihdetyö kuuluu kaikenikäisille. Mielekäs tekeminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat myös ikääntyneiden osalta tärkeää ehkäisevää päihdetyötä. Palvelukontakteissa, erityisesti seniorineuvola- ja kotikäyntien yhteydessä sekä tapaturmatilanteissa päihteidenkäytön kartoitus ja neuvonta kuuluvat perusmenetelmiin terveyden ja turvallisuuden arvioinnissa.

PAINOPISTE 2021 - 2025: AKTIIVINEN JA OSALLISTUVA TORNIOILAINEN			
Tavoite 1 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta			
Alatavoitteet Missä on onnistuttava?	Hyvät käytännöt ja toimenpiteet Interventio? Miten alatavoitteet saavutetaan?	Seurantamittarit ja seurantatapa Miten onnistumista mitataan?	Jatkovalmistelu ja vastuutaho/yhdyspinta Sote-palveluiden, kuntien, järjestöjen vastuut. Yhdyspinnat, jotka vaativat yhteistyörakenteita.
Yksinäisyyden ehkäisy	Avoimet kohtaamispaikat; maksuttomia kokoontumistiloja 3.sektorin toimijoille Suunnitelmallisia matalan kynnyksen tilaisuuksia eri puolilla kuntaa, myös eläkkeelle jääville. Yhteistyön vahvistaminen toimijoiden välillä Hyte-käynnit 80 vuotta täyttäneille, jotka eivät ole palvelujen piirissä Seniorineuvola Etsivä vanhustyö	Järjestetyt tapahtumat Kävijöiden määrät Asiakaspalaute Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus % yli 65 vuotta täyttäneistä. Asiakaskyselyt; kokemus yksinäisyydestä Huoli-ilmoitukset	Kaupungin hallitus ja-valtuusto Tekniset palvelut Seurakunta Elämänlaatulautakunta, 3. sektorin toimijat, ikäihmisten hankkeet Ikäihmisten neuvoston verkostot

Elintapasai- rauksien eh- käisy	Ravitsemusohjaus, ravitse- mussuositusten noudattami- nen Tiedottaminen ja yhteydenotot kaupungin ruokapalvelujen ja 3. sektorin toimesta	Ohjausten määrä Ohjattujen määrä Palautteet ohjeiden noudattamisesta	Ravitsemuspalveluiden johto (Vanhus- ja hoitopalvelujen emäntä yhteistyössä teknisten palvelujen emännän kanssa).
	Liikuntaneuvonta ja -ohjaus yhteisöille ja yksilöpalveluissa Tiedottaminen asiantuntija- ja vapaa-ajan palveluista Seniorineuvola-toiminnan jat- kaminen ja kehittäminen Ensitietopäivät	Tilaisuuksien ja osallis- tujen määrät	Liikuntatoimi Terveyspalvelut
Ehkäisevä päihdetyö	Päihteidenkäyttökartoitus ikäntyneiden tapaturmatilan- teissa, osana ehkäiseviä koti- käyntejä ja seniorineuvolavas- taantoja? Ensitietopäivät	Kyselyt, kotikäynnit Alkoholia liikaa käyttä- vien osuus (Audit-C ky- sely) % 75 vuotta täyt- täneet	Ehkäisevä päihdetyön työryhmä A-klinikka Patu-ryhmä (paljon palveluja käyttä- vät)

6.6.2 Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 11 §:n ja Kuntalain 27 §:n mukaan kunnan on asetettava ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi vanhusneuvosto ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Neuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai ikääntyneen väestön tarvitsemien palvelujen kannalta.

Torniossa lakisääteinen vanhusneuvosto on nimetty Ikäihmisten neuvostoksi. Neuvosto edistää viranomaisten, yksittäisten kuntalaisten ja järjestöjen yhteistoimintaa sekä ikäihmisten osallistumista ja vaikuttamista omien asioiden hoitoon sekä päätöksentekoon. Neuvosto toimii linkkinä ikäihmisten, viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden välillä sekä vahvistaa ikäihmisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia heitä koskevissa asioissa. Ikäihmisten neuvostolla ei ole asioiden hoitamisessa itsenäistä päätösvaltaa, mutta se voi tehdä erilaisia esityksiä ja aloitteita sekä antaa pyydettäessä lausuntoja ikäihmisiä koskevissa asioissa.

Pitkään eläneiden ihmisten asiantuntijuuden, tiedon ja kulttuuriperinteen hyödyntäminen toiminnassa, myös työelämässä, hyödyttää sekä ikääntyneitä itseään, että yhteiskuntaa yleensä. Palveluiden käyttäjiltä ja toimintaan osallistuvilta

– sekä erityisesti ulkopuolelle jääviltä – kerättävä tieto kokemuksista ja odotuksista auttaa suuntaamaan palveluja ja toimintaa vaikuttavasti. Ikäihmisten hyvinvointitilanteesta tietoa kerätään pääasiassa terveydenhuollon palveluissa tilastotietona. Paikallista, etenkin kokemuksellista hyvinvointitietoa on ikääntyneiden osalta heikosti saatavilla. Haasteena on erityisesti, miten saadaan tietoa niiden ikäihmisten hyvinvoinnista, jotka eivät juuri käytä palveluja, eivät osallistu järjestötoimintaan tai joilla ei ole halua tai mahdollisuutta vastata erilaisiin sähköisiin kyselyihin. Digiosaaminen sekä tietoliikenneyhteyksien toimivuus on etenkin tiedollisen syrjäytymisen ehkäisyssä keskeistä.

Tieto- ja suunnitteluosallisuutta voidaan vahvistaa tunnistamalla ja käyttöön ottamalla mahdollisuudet tallennettavan ja tilastoitavan hyvinvointitiedon keräämiseen kaikissa palvelukontakteissa. Helposti, yhdessä asiakkaiden kanssa suunniteltavat ja toteutettavat tiedonkeruumenetelmät, kuten ikääntyneille suunnatut kyselyt ja haastattelut, voivat tuottaa laajemman pohjatiedon ikäihmisten elämänlaadun, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien kokemuksista päätöksenteon ja palvelujen suunnittelun tueksi.

Ikääntyneiden kuntalaisten päätöksenteko-osallisuutta voidaan vahvistaa perinteisen vaaleihin perustuvan osallisuuden ohella ikäihmisten neuvoston roolia vahvistamalla. Joissakin kunnissa roolia on vahvistettu esimerkiksi siten, että ikäihmisten neuvoston edustajalla on puhe- ja läsnäolo-oikeus kunnan päätöksentekoelementeissä. Myös Tornioon toivotaan tämän kaltaista mallia ikäihmisten kuulemisen varmistamiseksi ja mahdollisuudeksi vaikuttaa ikäihmisiä koskeviin asioihin. Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksessa muodostettava hyvinvointialue on tärkeä torniolaisten ikääntyneiden palvelujen tuottaja. Ikääntyneiden osallisuus hyvinvointialueen palvelujen sekä nk. yhdyspintapalvelujen suunnittelussa ja arvioinnissa tulee turvata esimerkiksi alueellisella vanhusneuvostolla.

Osallisuuden kokemusta voidaan vahvistaa selkeyttämällä aloitteisiin ja palautteisiin vastaamiskäytäntöjä; aloitteen tekijän tai palautteen antajan on tarpeen saada tietoa, missä vaiheessa käsittelyä ja millä taholla käsittelyssä asia on. Tieto palautemahdollisuuksista ja oman asian käsittelystä tulee saada esteettömyyden huomioivalla tavalla.

Ikäihmisten toimintaosallisuuteen vaikuttavat oleellisesti konkreettiset edellytykset osallistua erilaisiin harrastustoimintoihin. Kerhotoiminnoissa, kuten eläkeläisjärjestöjen toimintaan osallistumisessa, ikäihmiset voivat tavata ikäisiään, hyvin samankaltaisissa olosuhteissa ja tilanteissa olevia ihmisiä, ystäviä. Nämä tilaisuudet lisäävät ikäihmisten sosiaalisia kontakteja ja ovat osaltaan tuomassa mielenvirkeyttä, ehkäisemässä yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Tilaisuuksien järjestäminen ja houkuttelevuus edellyttävät fyysistä ja taloudellista saavutettavuutta, kuten helppoja kulkuyhteyksiä, kohderyhmälle soveltuvia kuljetuspalveluja sekä tilojen edullisuutta tai maksuttomuutta.

Perusasia osallisuuden kokemuksen muodostumisessa on palvelukokemuksen laatu, joka rakentuu muiden tekijöiden ohella vahvasti vuorovaikutuksen laadusta palvelutilanteissa. Asiakastyötä tekevien työntekijöiden vuorovaikutusosaaminen on ydinkysymys ikääntyneiden osallisuuden vahvistamisessa.

PAINOPISTE 2021 - 2025: AKTIIVINEN JA OSALLISTUVA TORNIOLAINEN			
Tavoite 2. Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena			
Alatavoitteet Missä on onnistuttava?	Hyvät käytännöt ja toimenpiteet	Seurantamittarit ja seurantatapa	Jatkovalmistelu ja vastuutaho/yhdyspinnat
Ikäihmisten neuvoston vahvempi rooli senioreita koskevassa hyvinvointityössä	Ikäihmisten neuvoston kuuleminen päätöksenteon valmistelussa (lausunnot, aloitteet, edustajan puhe- ja läsnäolo-oikeus kaupungin päätäviin elimiin)	Pyydetyt lausunnot Annettujen lausuntojen huomioon ottaminen toimenpiteissä Käsitellyt ikäihmisten neuvoston aloitteet/palautteet	Kaupunginvaltuusto ja -hallitus
Kuntalaisten osallistuminen palveluiden suunnitteluun liikunta- ja kulttuuripalveluissa ja -toiminnoissa	Säännölliset kyselyt millaisia liikunta- ja kulttuuripalveluita seniorit toivovat.	Kyselyjen/vastaajien määrä. Toiveiden/ideoiden mukainen toiminta. Toimintaan osallistujien määrän kehitys ja palaute toiminnasta	Elämänlaatulautakunta, urheiluseurat, kulttuurijärjestöt

Digiosaamisen varmistaminen	Seniiori-ikäisille sopivaa ja tarpeellista maksutonta matalan kynnyksen digiohjausta eri puolilla kuntaa	Digiohjausten toteutuminen; määrä, osallistujien määrä ja palaute	Kansalaisopisto, kirjasto, Meän talo
Järjestötoiminnan tukeminen	Koulutusta järjestötoimintaan, kokoustekniikkaan ja hallintoon yms.	Koulutusten määrä Osallistujien määrä	Kansalaisopisto
Ennakkovaikutusten arviointi osana päätöksentekoa	Säännölliset hyvinvointikyselyt. Ennakkovaikutusten arviointi lautakuntapäätösten tukena	Kyselyjen määrä Vastausten analysointi Elämänlaatunsa (EuroHIS-8) hyväksi tuntevien osuus % 65 vuotta täyttäneistä (Finsote) Tehdyt ennakoarvioinnit	Etsivä vanhustyö, seniirineuvola, hyte -käynnit

6.6.3 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt

Ikääntyneiden kohdalla merkityksellistä on, että elin- ja toimintaympäristöt ovat turvallisia ja toiminnot helposti saavutettavia. Tällaiset ympäristöt voivat tukea omaehtoista hyvinvoinnin edistämistä myös osallisuuden kokemuksen näkökulmasta. Samoin sekä osallisuutta, että omaehtoista hyvinvointia edistävää toimintaa voidaan edistää tarjoamalla ikäihmisille matalan kynnyksen kokoontumisaikkoja; helposti saavutettavia, maksuttomia tiloja kokoontua, kohdata ja toimia yhdessä.

Riittävät levähdyspaikat liikuntareittien varrella, kulttuurikohdereitit, luontoreitit, liukkauden torjunnan helppous, liikenneturvallisuutta lisäävät ratkaisut sekä saavutettava ja ymmärrettävä viestintä eri mahdollisuuksista tekevät toimintaympäristöistä turvallisempia ja houkuttelevia ikääntyneille.

Kulttuurin tulee olla monipuolisesti ja aiempaa vahvemmin mukana kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä, sillä kulttuuriosallistuminen vaikuttaa sekä tieteellisen näytön, että arjen havaintojen perusteella myönteisesti ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Kansalaisopiston kehittämissuunnitelmaan 2022-2026 on kirjattu tavoitteeksi, että kansalaisopisto lisää ikäihmisille suunnattua toimintaa ja että kaupunginvaltuusto osoittaa vuosittain näihin toimenpiteisiin korvamerkittyä määrärahaa, jonka käytöstä raportoidaan valtuustolle.

Torniossa on jo pitkään etenkin ikäihmisten neuvoston ja vanhuspalveluiden keskustelussa ollut esillä seniiori-/aktiivipuisto palveluasumisyksien läheisyyteen sekä yleisesti kaikkien kaupunkilaisten, myös ikääntyneiden, käyttöön. Viih-

tyisiä ja turvallinen liikuntaympäristö aktivoi omaehtoiseen ulkoiluun ja mahdollistaa ikäihmisille enemmän ulkoilumahdollisuuksia. Palvelutalojen pihapiirit tulisi rakentaa niiden käyttäjien tarpeita ja toiveita vastaaviksi kuten esim. päiväkotien pihapiirit rakennetaan lasten näkökulmasta toimia ja liikkua turvallisesti. Niin kutsutuista Green care pihapiireistä ja menetelmistä on hyviä kokemuksia esim. lääkkeiden korvaajina muistisairaana ahdistuksen ja käytöshäiriöiden helpottamisessa.

Sukupolvia yhdistävillä ratkaisulla, kuten vanhojen ihmisten, lasten ja nuorten asuin- ja toimintaympäristöjen toiminnallisella yhdistämisellä voi olla positiivisia hyvinvointivaikutuksia molemmille. Kotona asumista tuetaan parhaiten joustavilla, muunneltavilla, turvallisilla ja kodinomaisilla asumisratkaisulla, asuinympäristöjä, niiden palveluja, palveluliikennettä ja digitaalisia palveluja kehittämällä sekä kotiin tarjottavilla tukipalveluilla. Luodaan uusia yhteisöllisyyteen pohjautuvia asumismuotoja (välimuotoiset asumisratkaisut) ja pyritään perhehoidon lisäämiseen. Omaishoitajien äärimmäisen arvokas työ ansaitsee riittävän tuen (taloudellinen tuki, apuvälineet, kotiin saatava sijainen, asunnon muutostyöt, monipuoliset vapaa- ja virkistyspäivät, sporttipassin käytön mahdollisuus).

Elinympäristömme muutokseen varautuminen edellyttää myös toimenpiteitä. Ikääntyneiden – ja kaikenikäisten – asumisessa se tarkoittaa mahdollisten pitkien hellejaksojen ja esim. ilmaston ääri-ilmiöiden, kuten hyvin lumisten talvien lisääntymisen huomioimista. Pienissä kerrostalo –asunnoissa esim. ilmastoinnin toimivuus voi olla turvallisen kotona asumisen edellytys. Apua lumenauraukseen voisi tuoda esim. auraussetelin käyttöönotto omakotiasujien tueksi.

Turvallinen ja viihtyisä elin- ja toimintaympäristö pitää sisällään kotien ja lähiympäristöjen turvallisuuden ohella liikenneturvallisuuden edistämiseen ja rikollisuuden torjuntaan liittyvät toimet. Nämä toimenpiteet kohdistuvat koko väestöön ja niitä suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä liikenneturvan, aluehallintoviranomaisten sekä poliisin kanssa.

Kokonaisuudessaan turvallisuuden edistämiseen löytyy näyttöön perustuvia menetelmiä kansallisista toimintaohjelmista Turvallinen elämä ikääntyneille, Turvalisesti kaiken ikää sekä Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021-2030. Turvallisuustilanteen kehittäminen tapahtuu toimeenpanemalla ohjelmat paikalliseen toimintaympäristöön soveltuvin osin ja asettamalla määrälliset tavoitteet tapaturmakuolemien ja vakavien vammautumisten vähentämiseksi vuoteen 2030. Esimerkkeinä erilaiset turvallisuuskampanjat, lähisuhdeväkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen sekä kaatumisten ehkäisyn toimintamallien käyttöönotto, turvallisuuskartoitukset ja tarvittavat toimenpiteet hyvinvointia edistävien kotikäyntien yhteydessä, moniammatillinen arviointi, kun havaitaan, että ikäihmisen kaatumisvaara on suurentunut, sekä kaltoinkohtelun tunnistaminen ja ennaltaehkäisy palvelukontakteissa.

PAINOPISTE 2021 - 2025: AKTIIVINEN JA OSALLISTUVA TORNIOLAINEN			
Tavoite 3 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt			
Alatavoitteet Missä on onnistuttava?	Hyvät käytännöt ja toimenpiteet Interventio? Miten alatavoitteet saavutetaan?	Seurantamittarit ja seuranta Miten onnistumista mitataan?	Jatkovalmistelu ja vastuutaho/yhdyspinta Sote-palveluiden, kuntien, järjestöjen vastuut. Yhdyspinnat, jotka vaativat yhteistyörakenteita.
Ikääntyneille soveltuvat ja turvalliset liikuntapaikat ja -reitit	Senioripuisto: Senioripuisto perustetaan kaupungin keskusta-alueelle Kartoitus ikääntyneiden reittitoiveista	Puiston valmistelutyöt Puiston valmistuminen Annetut toiveet ja niiden toteuttaminen	Tekniset palvelut Liikuntatoimi ja tekniset palvelut
Kulttuurin näkyvä rooli ikääntyneiden hyvinvointityössä	Kulttuurin näkyvyys asumispalveluyksiköissä Aktiiviseen elämäntapaan kannustavat matalan kynnyksen toiminnot	Tilaisuuksien määrä ja annetut palautteet Toimintojen määrä Osallistujien määrä	Elämänlaatulautakunta (kansalaisopisto, museot, kulttuuritoimi) ja muut kulttuuripalveluja tarjoavat tahot
Ikääntyneiden kotien ja arjen toimintaympäristöjen turvallisuus	Kotien turvakartoitukset Vuokra-asuntojen ja palvelutalojen kunto- ja ilmastoinnin kartoitus (erityisesti hellejaksoilla) Kotien muutostöiden tuki, kotona asumisen edellytysten tuki; aurustus, korjausavustukset ja tiedotus palveluista.	Tapaturmien määrä Koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin liittyvät hoitajaksot 65 v. täyttäneillä / 10 000 asukasta. Kaatumisiin ja putoamiseen liittyvät hoitajaksot 65.v täyttäneillä/10 000 asukasta (sotkanet) Lonkkamurtumat 65 v. täyttäneillä % vastaavan ikäisestä väestöstä Kotona asuvien >75 –vuotiaiden määrä	Terveyspalvelut Etsivä vanhustyö Tekniset palvelut, vuokra-asunnot Krunni, kotihoito ARA, palveluneuvonta
Toimintaympäristöjen esteettömyys ja esteettisyys	Lähiliikuntapaikkojen ja erilaisten kokoontumispaikkojen ikäystävällisyys	Toimenpiteiden määrä Kerätyt palautteet	Tekniset palvelut

6.7 Hyvinvointialueuudistus

Valmistautumisessa tulevan hyvinvointialueen toiminnan alkamiseen paras lopputulos saavutetaan hyvinvointialueen, kaupungin, järjestöjen ja yritysten yhteistyöllä. Olemassa olevat hyvät käytännöt ja ratkaisut palveluiden järjestämiseksi, mm. Tornion Seniorineuvola –toiminta, tulee turvata. Vanhuspalveluiden järjestämisessä laatu täytyy olla ratkaisevin tekijä. Palveluiden laadun turvaamisessa sosiaali-, terveys- ja pelastusalan ammattilaisten riittävyys ja ammattitaito sekä työhyvinvointi ja jaksaminen on keskeistä. Tornilaisten ikääntyneiden hoito ei

saa vaarantua hoitaja- tai lääkäripulan johdosta. Hoidon tulee olla jatkossakin yksilöllistä, laadukasta ja turvallista ja jokaisen saatavilla myös kotihoidossa. Hoitosuhteen jatkuvuus tulee turvata. Työhyvinvointi tulee turvata hyvän johtamisen, mielekkäiden työolojen ja oikeudenmukaisen palkkauksen avulla.

6.8 Ikääntymispoliittisen Hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman etenemisen sekä toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta ja arviointi

Arviointiprosessi tapahtuu osana vakiintunutta talouden ja toiminnan seurantaan sekä verkostoyhteistyön arviointia. Vähimmäismittareina käytetään Hyvinvointikertomusten minimitietosisältöjä (kunnat), HYTE –kerroinindikaattoreita sekä Terveysten ja hyvinvoinnin edistämisen indikaattoreita (Sotkanet) ikääntyneiden osalta, sekä (osa sisältyy vähimmäismittareihin)

- Väestöennuste ja väestön ikärakenne
- Ikääntyneiden terveys ja toimintakyky (koettu)
- Elintavat
- Kotona asuminen
- >65 –vuotiaiden kaatumisista ja putoamisista aiheutuneet hoitojaksot
- Muistisairauksien esiintyvyys ja niihin liittyvä palveluntarve
- Vanhuspalveluiden kustannustiedot ja palvelurakenne
- Säännöllisen kotihoidon piirissä olleet 75 vuotta täyttäneet asiakkaat, % vastaavanikäisestä väestöstä
- Tyytyväisyys palveluihin ja kokemus osallisuudesta

Lisäksi arvioinnissa käytetään Hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen laadun parantamiseksi –laatusuosituksen indikaattoreita (Sotkanet)

- Yksinasuvat 75 vuotta täyttäneet, % vastaavanikäisestä asuntoväestöstä
- Täyttä kansaneläkettä saaneet 65 vuotta täyttäneet, % vastaavanikäisestä väestöstä
- Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettuja 65 vuotta täyttäneitä, % vastaavanikäisestä väestöstä
- Erityiskorvattaviin lääkkeisiin psykoosin vuoksi oikeutettuja 65 vuotta täyttäneitä, % vastaavanikäisestä väestöstä
- Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut 65 vuotta täyttäneet, % vastaavanikäisestä väestöstä
- Kuolleisuus 65 vuotta täyttäneillä / 100 000 vastaavanikäistä

7 EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN OHJELMA

JOHDANTO

Ehkäisevällä päihdetyöllä edistetään terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia ehkäisemällä sekä vähentämällä päihde- ja pelihaittoja. Sillä voidaan vähentää inhimillistä kärsimystä, sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta sekä väestöryhmien välisiä terveyseroja, lisätä työn tuottavuutta ja varmistaa väestön työ ja toimintakykyä tulevaisuudessa. Se on siis kiinteä osa kaupungin poikkihallinnollista hyvinvointityötä ja kaupungin tehtävänä on huolehtia sen tarpeen mukaisesta organisoinnista alueellaan.

Tässä ohjelmassa kootaan yhdelle koolle ehkäisevän päihdetyön palvelut toimialoilla ja toimijayhteistyössä Torniossa, kuvataan päihteidenkäyttötilannetta ja siitä aiheutuvia haasteita alueella sekä esitetään toimintasuunnitelma päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisyyn valtuustokaudella 2021 – 2025. Ohjelman laatimisen tavoitteena on myös vahvistaa tietoisuutta ehkäisevän päihdetyön poikkihallinnollisesta ja monitoimijaisesta luonteesta. Ehkäisevä päihdetyö kuuluu kaikille, edellyttää toimijoiden välistä yhteistyötä, uusia toimintatapoja ja kohderyhmän osallistumista toiminnan kaikissa vaiheissa. Se edellyttää myös sitä, että toimijat ymmärtävät oman roolinsa ja mahdollisuutensa ehkäisevän päihdetyön tekijöinä ja että heillä on käsitys kaupungissa toteutettavan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuudesta.

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään monella tasolla ja sillä on monta muotoa. Varhaisimmalla tasollaan ehkäisevää päihdetyötä tehdään kaikissa kaupungin peruspalveluissa vahvistamalla koko väestön voimavaroja; neuvoloissa, varhaiskasvatuksessa, kouluissa, sosiaalipalveluissa, teknisissä palveluissa jne. Sisällöltään se silloin esimerkiksi edellytysten luomista osallistumiseen ja hyvinvointia edistävään toimintaan, tunne- ja vuorovaikutustaitoja, tietoa ihmisen terveyteen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä sekä arjen tukea haasteellisissa elämäntilanteissa. Sitä tehdään myös järjestö- ja yhdistystoiminnassa luomalla ihmisille tilaisuuksia mielekkääseen toimintaan yhdessä toisten kanssa. Varhaisimman tason voimavaroja vahvistava työ ja palvelut Torniossa on kuvattu perusteellisemmin lasten ja nuorten, ikääntyneiden ja vammaisten osuudessa tässä hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmassa.

Varsinaisella ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan ihmisten asenteisiin ja käyttäytymiseen tuottamalla ja jakamalla tietoa sekä osaamista päihdekasvatustyössä. Siihen kuuluu myös niin kutsuttu riskiehkäisy, joka kohdistuu tiettyyn ryhmään tai yksilöön, jossa nähdään riski haitan tai ongelman kehittymiseen. Silloin ensisijaista on tunnistaminen ja varhainen puuttuminen. Ehkäisevää päihdetyötä on myös korjaava ehkäisy, jossa kohderyhmänä ovat päihteiden ongelmakäyttäjät. Ehkäisevän päihdetyön ohjelman sisältö kohdistuu ehkäisevän päihdetyön lainsäädännössä määriteltyihin sisältöihin ja tehtäviin.

7.1 Ohjelman lainsäädännöllinen tausta ja valmistelu

Ehkäisevän päihdetyön perustana on laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015). Lain määrittelyn mukaan ehkäisevä päihdetyö kattaa alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisyä. Vaikka muuhunkin digipelaamiseen voi liittyä rahan käyttöä, ei laki – ainakaan toistaiseksi – määrittele sitä ko. lain piiriin kuuluvaksi. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain toimeenpanoa ohjaa ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (2015–2025), jonka etenemistä on viimeksi vuonna 2021 arvioitu osana sosiaali- ja terveysministeriön Päihde- ja riippuvuusstrategian valmistelua. Toimintaohjelmassa on asetettu kuusi painopistettä sekä niille osatavoitteet ja kehittämistoimet, joita edistämällä katsottiin voitavan päästä lähemmäksi kattavaa, kustannustehokasta ja vaikuttavaa ehkäisevää päihdetyötä:

1. ehkäisevän päihdetyön valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset rakenteet ovat kunnossa
2. haitoista viestitään tutkittuun tietoon perustuen yksilöiden valintojen ja sosiaali- ja terveyspolitiikan tueksi
3. riskikäyttö ja haitat tunnistetaan ja tukea tarjotaan varhaisessa vaiheessa
4. paikallista alkoholi-, tupakka- ja rahapelipolitiikkaa toteutetaan suunnitellusti ja laajassa yhteistyössä
5. haittojen ehkäisyyn panostetaan lähiyhteisöissä
6. ammattilaisilla on riittävästi ehkäisevän päihdetyön osaamista.

7.2 Tornion ehkäisevän päihdetyön johtaminen ja ohjelman strateginen yhteys

Tornion ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä vastaa kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta. Päihdetilanteen seuranta ja arviointi tapahtuvat Torniossa osana poikkihallinnollista hyvinvointitilanteen ja –työn arviointia kaupungin hyvinvointiryhmän koordinoimana ja hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen johtoryhmän ohjaamana.

Ehkäisevä päihdetyö on sekä suoraan yhtenä hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelman kehittämiskohteena, että toimenpiteillään vaikuttamassa myös syrjäytymisen ja elintapasairauksien ehkäisyyn sekä yleiseen turvallisuuteen, kuten liikenneturvallisuuteen ja rikollisuuden ehkäisyyn. Ehkäisevä päihdetyö liittyy merkittävästi koko suunnitelman poikkileikkaavaan teemaan, syrjäytymisen ehkäisyyn.

7.3 Päihteidenkäyttöön liittyvät hyvinvointitiedot

Päihteidenkäyttöön liittyvää tilastotietoa kunnille on saatavissa lapsiperheiden osalta FinLapset –tutkimuksesta, lasten ja nuorten osalta kouluterveyskyselyistä, työikäisten ja ikääntyneiden osalta lähinnä sosiaali- ja terveydenhuollon

sekä Kelan tilastoista. Päihteidenkäyttöön liittyvästä rikollisuudesta tietoa saadaan poliisin ja tullin rekistereistä.

7.3.1 Lasten ja nuorten päihteidenkäyttö sekä asenteet päihteidenkäyttöön

Lasten ja nuorten päihteidenkäyttöä, päihdekokeiluja ja asennoitumista päihteisiin selvitetään joka toinen vuosi kouluterveyskyselyillä peruskoulutuksen 4.- 5. – ja 8. – 9. –luokilla sekä lukioissa 1. – 2. luokilla ja ammatillisissa oppilaitoksissa 1. ja 2. vuosikurssilla opiskeleville.

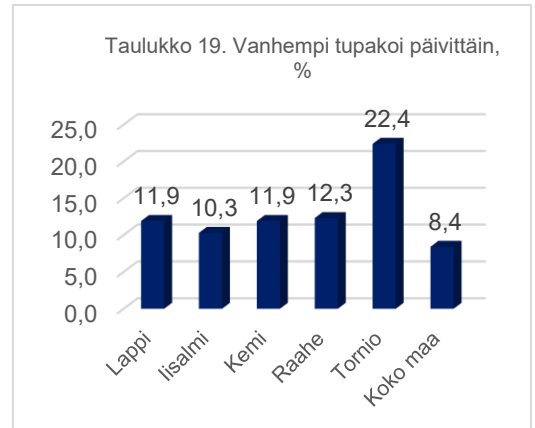
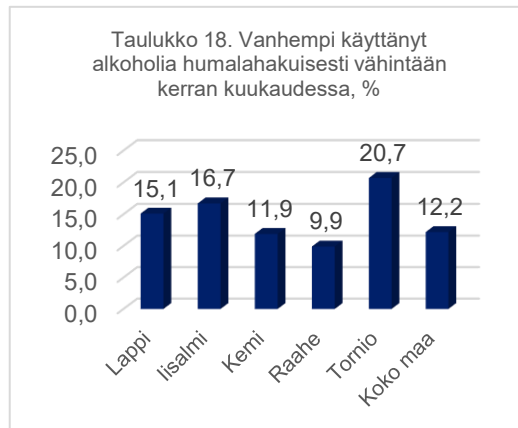
Valtakunnallisen, vuoden 2021 kouluterveyskyselyn tulosten perusteella tupakatuotteiden käyttö, nuuskaa lukuun ottamatta, on seuranta-aikana vähentynyt sekä ala- ja yläkouluikäisillä että 2. asteen opiskelijoilla. Nuorilla aikuisilla myös nuuskaaminen on nuoremmista poiketen kyselyn mukaan vähentynyt. Nuuskaaminen on lisääntynyt peruskouluikäisillä tytöillä ja katukuvassa nuuskan käyttö toimijoiden havaintojen mukaan näkyy. Vuonna 2020 nuuskaamiseen vaikuttivat koronan tuomat rajoitukset: nuoret ovat olleet enemmän kotona ja Ruotsin rajalla on ollut rajoituksia. Vuonna 2021 tilanne on muuttunut huonompaan suuntaan rajoituksista huolimatta.

Raittiiden nuorten osuus on vuonna 2021 Torniossa hieman noussut vuoden 2019 laskun jälkeen, mutta on verrokkikuntiin nähden matalin. Humalajuominen on vuoden 2019 noususuunnan jälkeen kääntynyt lievään laskuun sekä tytöillä, että pojilla, mutta on verrokkikuntiin nähden yleisintä. Viikoittainenkin käyttö on tytöillä lisääntynyt ja on verrokkikuntia yleisempää. Alkoholin nuoret hankkivat pääasiassa välittäjien kautta, mutta myös omat ostot ovat nuorten vastausten perusteella viime vuosina lisääntyneet. Vanhempien alkoholinkäyttö ei kouluterveyskyselyn tulosten perusteella häiritse torniolaisia nuoria yhtä usein kuin vertailualueilla. Nettiriippuvuutta kuvaavat indikaattorit ovat olleet nousussa sekä ala- että yläkouluikäisillä, mutta viikoittainen rahapelaaminen oli vuoden 2021 kouluterveyskyselyn tietojen mukaan 8. ja 9. –luokkalaisilla selkeässä laskussa.

Nuuskaaminen, tupakanpoltto, alkoholinkäyttö ja huumeiden kokeilu aloitetaan havaintojen perusteella yhä nuorempana (10-12v) ja tupakka- sekä alkoholituotteiden ostot vähittäismyynnistä ovat 2019 laskun jälkeen nousussa. Noin puolet kouluterveyskyselyyn osallistuneista nuorista arvioi huumeiden hankkimisen olevan Torniossa helppoa. 8. ja 9. –luokkalaisten poikien kannabiskokeilut yli 2 kertaa ovat lisääntyneet Torniossa, kun ne lukiossa opiskelevilla ja Lapin hyvinvointialueella kokonaisuudessaan ovat vähentyneet välillä 2019 – 2021. Omiin paikallisiin kyselyihin 2017 – 2021 perustuvassa seurannassa huumeiden käytön kokeilu kerran kuukaudessa ja kerran viikossa on lisääntynyt ja huumeita on tarjottu aiempaa useammalle nuorelle.

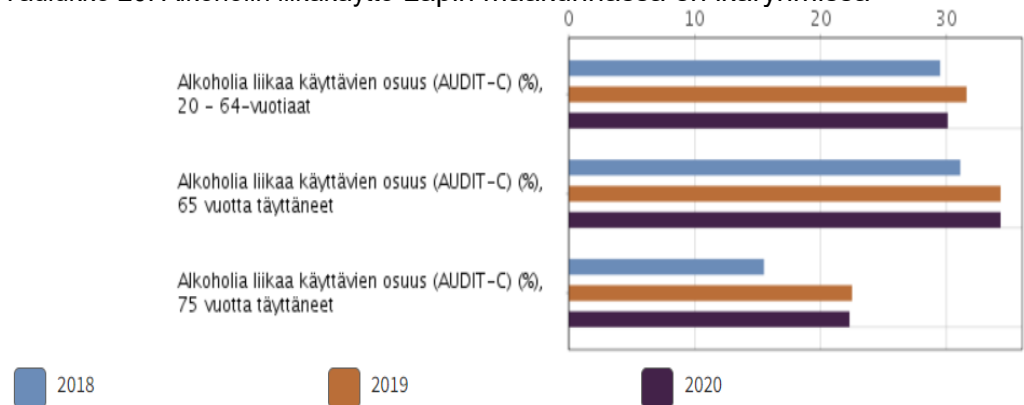
7.3.2 Työikäisten ja ikääntyneiden päihteidenkäyttö

Alkoholin liikakäyttö on yksi keskeisimmistä suomalaisen yhteiskunnan terveysuhista. Työikäisten päihteidenkäytöstä on paikallista tilastotietoa heikosti saatavilla. Lapsiperheiden huoltajat ovat tyypillisesti työikäisiä, joten FinLapset – tutkimuksen huoltajia koskevat kysymykset antavat jotain tietoa ko. ikäluokasta. 2018 tutkimuksen mukaan torniolaiset lapsiperheiden huoltajat sekä tupakoivat, että käyttivät alkoholia humalahakuisesti huomattavasti verrokkikuntien huoltajia enemmän (Taulukot 18 ja 19).

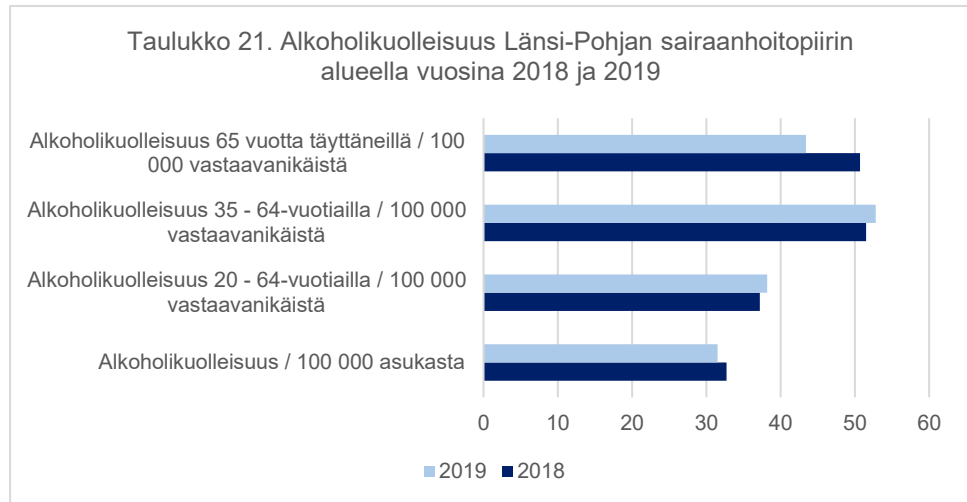

FinSote-tutkimus on kansallinen terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus, joka kuvaa suomalaisten hyvinvointia, sekä sosiaali- ja terveyspalvelukokemuksia maakunnittain ja väestöryhmittäin. Tutkimuksen mukaan ikääntyneiden alkoholin liikakäyttö on Lapissa lisääntynyt vuodesta 2018 (taulukko 20).

Taulukko 20. Alkoholin liikakäyttö Lapin maakunnassa eri ikäryhmissä

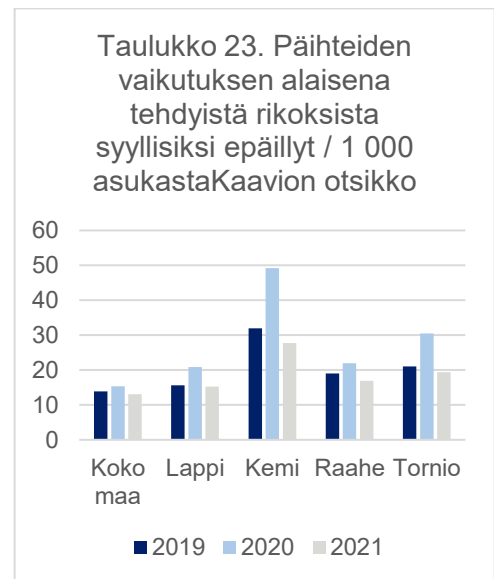
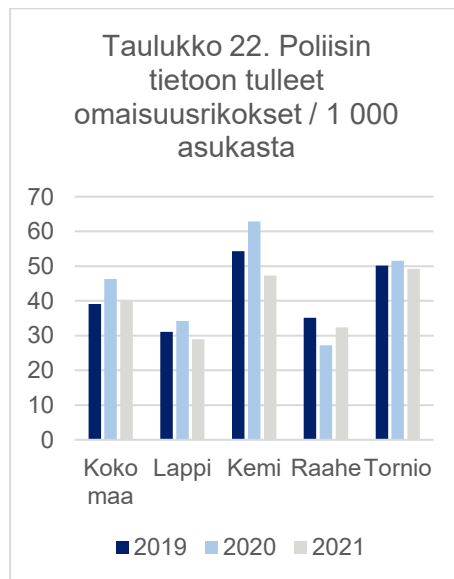

Tilastokeskuksen kuolemansyytilaston mukaan yli 65 –vuotiaiden alkoholikuolleisuus ei kuitenkaan ole Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin alueella noussut vuosien 2018 – 2019 välillä. Työikäisten alkoholikuolleisuudessa on nähtävillä pientä nousua. (Taulukko 21.)

7.3.3 Päihteisiin liittyvä rikollisuus

Tilastojen valossa torniolaisten turvallisuuden suurimpana haasteena on päihteisiin liittyvä rikollisuus. Omaisuusrikosten, rattijuopumusten sekä päihteiden vaikutuksen alaisena rikokseen syyllisiksi epäiltyjen määrä on ollut vuoteen 2020 saakka nouseva (Taulukot 22 ja 23). Huumausaineisiin liittyviä törkeitä rikoksia kirjattiin Tornioon vuonna 2020 verrokkikuntia ja –alueita enemmän, 2021 määrä oli laskenut muun maan tasoon.

7.4 Ehkäisevä päihdetyö Tornion kaupungissa, sen tavoitteet ja toimenpiteet 2021 – 2025

7.4.1 Koko väestöön kohdistuva yleinen ehkäisevä päihdetyö

Yleinen ehkäisevä päihdetyö on **viestintää** päihteiden käytön vaikutuksista hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen. Se on **osallistumista** valtakunnallisiin kampanjoihin ja tapahtumiin sekä niiden näkyvyyden tukemista paikallisella tasolla. Se on **välineiden tarjoamista** oman päihteidenkäytön arviointiin ja tarvittaessa **neuvontaa ja ohjausta** palvelukontaktien yhteydessä.

Kaupungin asukkaille tarjottavat vapaa-aikapalvelut, kuten **taide-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut**, ovat kuntalaisen perusoikeus ja tuottavat elämänlaatua ja hyvinvointia kaikissa ikävaiheissa. Palvelut toimivat yksilöllinen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ohella alueen identiteetin vahvistajana ja alueen elävän ja omaleimaisen kulttuuriperinnön säilymisen ja näkyvyyden edistäjänä. Ne tarjoavat elämyksiä ja kokemuksia sekä vahvistavat ymmärrystä kulttuurista, ympäristöstä, historiasta ja yhteiskunnan moninaisuudesta. Näissä palveluissa voidaan huomioida ehkäisevän päihdetyön tavoitteet tarjoamalla vaihtoehtoja vapaa-ajan viettoon sekä esim. koulujen ja oppilaitosten kanssa tehtävän yhteistyön sisällyksessä. Palveluiden taloudellista saavutettavuutta tuetaan Torniossa mm. Kaikukortilla sekä maksuttomilla tapahtumilla.

Yleinen ehkäisevä päihdetyö. Tavoite:	Toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuutahot ja yhteistyökumppanit	Arviointi
Ehkäisevän päihdetyön osaamisen lisääminen ja käytänteet näkyväksi	www.paihdepaivat.fi, valtakunnallinen jokavuotinen tapahtuma	Jatkuva toiminta	Sosiaali- ja terveyslautakunta,	Osallistumismäärät päihdepäiville ja koulutuksiin
	Osallistuminen THL:n, AVI:n, EHYT:in järjestämiin koulutuksiin >tietoa koulutuksista työyhteisöihin		Ept-yhdyshenkilö, Info-ryhmä, A-klinikka, Esihenkilöt, Hyvinvointiryhmä, Sosiaalipalvelut, Poliisi	
Poikkihallinnollinen yhteistyö ehkäisevässä päihdetyössä	Ehkäisevän päihdetyön toiminnan ja tahojen (linkit) esittely kaupungin verkkosivuilla	2022 - 2023	Ehkäisevän päihdetyö yhdyshenkilö ja kaupungin viestintä	Toteutuneet tapahtumat, toiminta ja esittelyt
Päihdehaittojen ehkäisy lähiyhteisöissä, esim. perheet, asuinalueet, kylät ja muut yhteisöt	EPT-viikko (vko 45) – teeman mukaiset viikot ikäryhmät ja toiminta.	Vuosittain	Info-ryhmä	
	Kampanjat, teemapäivät ja tapahtumat; paikallinen viestintä ja osallistuminen	Vuosittain	Info-ryhmä/ Ept-yhdyshenkilö	
Päihteiden saatavuuteen vaikuttaminen	PAKKA –toimintamalliin tutustuminen ja esittely kaupungin hyvinvointiryhmälle ja hytety -johtoryhmälle	2022	Lapin AVI	

7.4.2 Monialainen ehkäisevä päihdetyö

Päihdeinformaatioryhmä (INFOryhmä) on toiminut Torniossa pitkään tiedonvälitys- ja keskustelufoorumina lähinnä nuorten parissa toimivien kesken. Se on järjestänyt vanhempainiltoja ja koulutuksia, informaatiotilaisuuksia, ennaltaehkäisevän päihdetyön viikoilla toimintaa ja tiedotusta sekä tiedottanut ja käynyt keskustelua eri medioissa nuorten ilmiöistä ja nousseista huolista. Inforyhmään kuuluvat edustajat kaupungin nuorisotoimesta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta, a-klinikan nuorten päihdetyöntekijä, kuraattori, opinto-ohjaajat yläkouluista, poliisista, seurakunnasta nuorisotyöntekijä, Haaparannan nuorisososiaalityö sekä KaksinCare nuorisopalvelut.

Moniammatillisena tiimityönä toteutettava **Ankkuritoiminta** kohdistuu nuorten hyvinvoinnin edistämiseen varhaisessa vaiheessa ja rikosten ennalta ehkäisemiseen. Sitä käytetään säännöllisesti mm. alaikäisten rattijuopumusten, näpistelyn ja ilkivallan käsittelyyn. Toiminta perustuu yhteisille kansallisille toimintaperiaatteille ja tavoitteille. Ankkuritiimiin kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta ja nuorisotoimesta sekä nuoren vanhemmat. Moniammatillinen toimintatapa mahdollistaa kokonaisvaltaisen tuen tarpeen arvioinnin yhdellä tapaamisella. Ankkuritoiminnassa voidaan tehdä yhteistyötä myös järjestöjen, urheiluseurojen, seurakuntien ja uskonnollisten yhteisöjen sekä yksityisten toimijoiden kanssa, jos todetaan, että nuori voisi hyötyä heidän toiminnastaan.

Hoito syytteen sijaan (HSS) -toiminta on osana ankkuritoimintaa alle 25 -vuotiaiden huumeidenkäyttäjien tukimuoto. Se on viranomaisyhteistyöhön pohjautuva (poliisi, syyttäjä, A-klinikka sekä alle 18-vuotiaiden kohdalla lisäksi lastensuojelu) hoitoonohjausmalli ja tarkoitettu huumausaineen käyttör rikoksesta kiinni jääneille henkilöille. HSS-ohjelmassa käyttör rikokseen syyllistyneelle annetaan Rikoslain 50 luvun 7 § :n perusteella mahdollisuus välttää sakkorangaistukselta suorittamalla avohoitojakso A-klinikalla. Avohoitojaksoon kuuluu kuusi keskustelukäyntiä sekä huumeeseulakontrollit 2 kertaa kuukaudessa hoitojakson ajan.

Ennalta estävä toiminta on **poliisille** laissa säädetty tehtävä, jolla ylläpidetään yhteiskunnan ja ihmisten turvallisuutta, turvallisuuden tunnetta ja luottamusta poliisiin puuttumalla varhain turvallisuutta heikentäviin tapahtumiin ja kehitykseen. Ennalta estävä toiminta on tiedonvaihtoa, puhuttamista, kirjaamista ja mediassa tiedottamista. Ennalta estävän toiminnan valtakunnalliset, Torniossakin käytössä olevat työmuodot ovat:

1. Lähipoliisitoiminta
2. Moniammatilliset työmuodot MARAK (vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä)
3. Paikallinen ongelmanratkaisu POR
4. Huolta aiheuttavat henkilöt HAH

Ennalta estävään toimintaan kuuluu säännöllinen raportointi viranomaisille, yhteistyökumppaneille ja asukkaille. Poliisilla on mm. edustaja Tornion INFO-ryhmässä sekä Monialaisen nuorten ohjaus- ja palveluverkostossa. Lapin poliisissa on myös koulupoliisiverkosto.

Poliisin raportoinnin mukaan tehostetulla (hanke 2019) ennalta estävällä toiminnalla tavoitetaan huomattavan paljon huumeusaineiden käyttäjiä, jotka eivät ennalta ole poliisin tiedossa. Seurannan perusteella toimijat suosittelevat kehitettäväksi sosiaalityön mahdollisuutta panostaa huumeidenvastaiseen työhön. Lisäksi suositeltiin arjen turvallisuutta lisäävien yhteistyöverkostojen toimintaa.

Verkostoihin kuuluvat kontrollin osalta poliisi ja pelastusviranomaiset sekä rajavartiolaitos ja tulli, ja hyvinvointiturvallisuuden osalta perheet ja heidän lähiyhteisönsä sekä toimijoina koulu- ja sosiaalitoimi, terveystalvelut ja alueen järjestöt.

Ankkurissa tavatut asiakkaat 2021 9-21-vuotiaat, TORNIO	Sovittelu	Nuorisotyön tukitoimet	Sosiaalihuollon palvelut
41 asiakasta	20 tapausta	15 nuorta; nuorisotoimi mukana 18 tapauksessa	17 nuorta; sosiaalityö mukana 32 tapauksessa
Ankkuritapaamisten aiheet näistä: • 10 omaisuusrikokseen liittyvää 22 väkivaltaan liittyvää • 3 liikennerikoksiin liittyvää • 2 huumeisiin liittyvää • 1 tupakkaan • 6 muuhun huoleen liittyvää			

7.4.3 Ehkäisevä päihdetyö ikäkausittain Torniossa

Lapset ja lapsiperheet

Raskauden seurannan ensimmäisellä **äitiysneuvolakäynnillä** kysytään tupakkoinnista, alkoholin ja huumeiden sekä lääkkeiden käytöstä. Äitiysneuvolassa huomioidaan päihteidenkäytön historia, nykyinen käyttö, perheen ajatukset päihteidenkäytöstä ja onko raskaus muuttanut ajatuksia päihteiden käytöstä. Kaikille annetaan ensimmäisellä äitiysneuvolakäynnillä kotiin täytettäväksi Fagerströmin testi, AUDIT – Alcohol Use Disorders Identification Test sekä kysely lääkkeiden ja huumeiden käytöstä. Tarvittaessa konsultoidaan tai ohjataan asiakas A-klinikalle tapauksissa, jossa asiakas itse haluaa tukea, terveydenhoitajalla on huoli, odottavalla äidillä ollut ennen raskautta säännöllistä päihteiden väärinkäyttöä tai odottavalla äidillä on säännöllistä raskaudenaikaista päihteidenkäyttöä.

Lastenneuvolassa annetaan kaikille vanhemmille kotiin täytettäväksi Audit-kyseilyt lapsen 6 kk:n ja 4-vuotisneuvoloissa. Lapsen 2 -vuotisneuvolassa jaetaan Ensi- ja turvakotien liiton esite: *Päihteet lapsen silmin, mitä lapseni ajattelee, kun juon*. Äitiys- ja lastenneuvolatoimintaa ohjaavat mm. terveydenhuoltolaki, valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, äitiys- ja isyyslaki. Toiminnasta vastaa valtioneuvoston asetuksen mukaan kunta.

Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodissa, esikoulussa, perhepäivähoitossa ja avoimena varhaiskasvatustoimintana. Ehkäisevä päihdetyö on varhaiskasvatuksessa pääasiassa perheiden voimavaroja vahvistavaa, kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin tukemista yhteistyössä huoltajien kanssa. Se on ohjaamista terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin, vuorovaikutukseen, turvalliseen toimintaan, tunteiden tunnistamiseen, ilmaisuun ja säätelyyn. Lasta tulee varhaiskasvatuslain mukaan suojata myös väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä, jossa olennaista on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Huoltilanteita (epäily väkivallasta, päihteiden käytöstä, huumausaineista, ...) varten varhaiskasvatuksessa on toimintaohjeet.

Neuvolatoiminta ja varhaiskasvatus	Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt * uudet toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuutahot ja yhteistyökumppanit	Arviointimittarit:
	Ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisy lapsiperheiden ehkäisevällä päihdetyöllä	Audit- ja häkämittaus neuvolassa. Puheeksi ottaminen huoltajien kanssa	Jatkuva toiminta	Neurolat ja varhaiskasvatus	FinLapset -tutkimus

Perusopetus luokat 1-9, 2. asteen koulutus ja nuorisotyö

Ennaltaehkäisevä päihdetyö on yksi kolmesta opetussuunnitelman keskeisestä sisältöalueesta vuosiluokasta 3 lähtien. **Koulujen päihdetyö** pohjautuu Tornion päihdeohjelmaan, jossa korostetaan nuorten ehkäisevää ja korjaavaa päihdetyötä. Päihdetyössä on esillä kodin, koulun, nuorisotoimen, seurakunnan, poliisin, tullin, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kolmannen sektorin välisen yhteistyön ja päihdetyön kehittäminen. Ehkäisevää päihdetyötä koordinoi ja toteuttaa nuorisotoimen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö yhdessä A-Klinikan, Info-ryhmän ja Reppu-katupäivystyksen kanssa. Yläkouluilta on edustaja mukana Info-ryhmässä.

Jos kouluissamme huomataan päihde tai peliriippuvainen oppilas, otamme ensin yhteyttä huoltajaan. Kouluterveydenhoitajalla on tärkeä ja ennaltaehkäisevä rooli päihde- ja peliriippuvuuksien tunnistamisessa ja hoitoon ohjaamisessa. Tällaisissa tapauksissa toimitaan yhteistyössä nuorten päihdetyöntekijän, poliisin tai muun tarvittavan tahon kanssa.

Kou- luikäiset - ala- koulu -ylä- koulu	Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt * uudet toimenpi- teet	Aikataulu:	Vastuutahot ja yhteistyökump- panit	Arviointimittarit:
	Ehkäisevä päihdetyö liite- tään sisällöllisi- sesti osaksi opiskelijahuol- lon koordinaa- tiota ja kehit- tämistä	Ehkäisevän päih- detyön asiantunte- mus taataan opis- kelijahuollon oh- jausryhmään	Jatkuva toi- minta	Opiskelijahuollon ohjausryhmä	Ehkäisevä päihdetyö sisältyy opiskelija- huollon ohjausryh- mässä käsiteltäviin asioihin
	Ajantasainen tieto kou- luikäisten päihteiden- käytöstä ja ra- hapelaami- sesta	Päihdekysely 7. – 9. luokkalaaisille, Kouluterveysky- selyjen kattava to- teutus, Vanhem- painillat ja Wilma- tiedotteet ajankoh- taisista päihdeilmi- öistä	Vuosittain, 2 v:n välein, Jatkuva toi- minta	Inforyhmä, Koulutoimi	Kouluterveyskysely TEAvisari Päihdekyselyt
	Koulupoissa- olojen vähe- neminen	Poissaoloihin puut- tumisen mallin käyttöönotto	Jatkuva toi- minta	Koulut, opiskelijahuollon ohjausryhmä	Koulupoissaolot
	Ylisukupolvi- sen syrjäyty- misen ehkäisy Päihdekokei- lujen aloituk- sen siirtymi- nen myöhem- mäksi Itsetunnon vahvistaminen Päihdetietoi- suuden lisää- minen	Kouluterveystar- kastuksissa ote- taan päihteet esille 5-6 lk ja yläkou- lussa joka vuosi- luokalla. Wilma- viestintä ja paikal- lislehden tiedote huoltajille päih- teidenkäyttöön liit- tyistä ilmiöistä 7. luokkalaisten ryhmäytys: tunne- taitojen ja ryhmä- dynamiikan vahvis- taminen	2xvuosi + tarvittaessa	Koulu- ja opiske- luterveyden- huolto, Info-ryhmä, Nuorisotyö, Etsivä nuorisotyö	Kouluterveyskysely Koulujen omat seu- rannat ja kyselyt
		Kasvatus- ja kave- ritaidot -tunnit, Kuuma peruna-toi- minta 5 -6.luokka- laisille yläkouluun siirtymisen helpot- tamiseksi	Syksy	Nuorisotoimi ja koulu, seura- kunta, Peräpoh- jolan opisto	Kouluterveyskysely Osallistujamäärät Oppilaspalautte Koulujen omat seu- rannat ja kyselyt
		Varhainen puuttu- misen prosessin kuvaaminen > var- haisen tuen malli. Viestintä huoltajille varhaisesta tunnis- tamisesta ja puut- tumisesta.	Syksy	Nuorisotoimi ja koulu	Kouluterveyskysely Toteutuneet tunnit ja tapahtumat Koulujen omat seu- rannat ja kyselyt
	Varhainen puuttuminen riskikäyttäyty- miseen; *vai- kuttaminen päihdemyön- teisiin asentei- siin	Varhaisen puuttu- misen prosessin kuvaaminen > var- haisen tuen malli. Viestintä huoltajille varhaisesta tunnis- tamisesta ja puut- tumisesta.	Lukukausi- tain	Opiskelijahuollon ohjausryhmä/ku- raattorit Inforyhmä	Poissaolotilastot Kouluterveyskysely

		Puheeksi ottamisen ohjeistus koulujen henkilökunnalle, miten toimitaan, kun havaitaan syrjäytymisen merkkejä tai riskitilanteita.			
		Ryhmä- ja yksilökeskustelut, varhainen puuttuminen	Jatkuva	Kouluterveydenhuolto, koulusosiaalityö, Info-ryhmä, Nuorisotyö, Ankkuri toiminta	

Lukion toimintaa ohjaavat mm. lukiolaki ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Näiden lisäksi lukiokoulutus noudattaa lukion valtakunnallisia opetussuunnitelmia mukaan luettuna opiskeluhuoltosuunnitelma kriisisuunnitelmineen. Tupakointi ja tupakkavalmisteiden käyttö on kielletty Lukion koulurakennuksessa ja sen välitörmässä läheisyydessä sekä koulun järjestämissä tilaisuuksissa. Sähkötupakka luetaan myös tupakkavalmisteeksi.

Opiskelijoita, huoltajia sekä henkilökuntaa tiedotetaan ja valistetaan ajankohtaisista päihteisiin liittyvistä kysymyksistä matalalla kynnyksellä. Vanhemmat ovat myös tervetulleita keskustelemaan nuoren asioista koululle. Jokainen lukion henkilökuntaan kuuluva on velvollinen puuttumaan päihteisiin liittyviin tilanteisiin sekä hoitamaan ne eteenpäin oikealle taholle.

Opettajat, kuraattori, terveydenhoitaja yms. tekevät tiivistä moniammatillista yhteistyötä keskenään. Torniossa on toimiva monialainen ohjaus- ja palveluverkosto, jossa toimijat ovat toisilleen tuttuja ja yhteydenpito on vaivatonta. Joka toinen vuosi toteutettavassa kouluterveyskyselyssä vuoden 2021 tuloksissa ilmenee, että Tornion yhteislyseon lukiossa päihdeasiat ovat maltillisella tasolla.

Ammatillisen koulutuksen koulutuskuntayhtymä Lappiassa ehkäisevä päihdetyö on kuvattu oppilaitoksen opiskelijoiden päihdeohjelmassa. Tavoitteena on päihteiden käytöstä johtuvien ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen opiskelijan ongelmakäyttöön. Päihteidenkäytön ennaltaehkäisy on koko oppilaitoksen henkilöstön asia. Arjen työssä myönteinen työilmapiiri ja kannustava suhtautuminen sekä positiivinen palaute luovat pohjan päihdeettömälle opiskelulle. Runkas päihteiden käyttö vaikuttaa opiskelijan opiskelukykyyn heikentävästi ja voi estää opintojen suorittamisen. Myös oppilaitoksen järjestyssäännöissä kielletään päihteiden ja huumausaineiden käyttö ja hallussapito opiskeluympäristössä. Järjestyssäännöissä henkilökuntaa veloitetaan puuttumaan asiaan heti, jos päihteiden käyttöä tai hallussapitoa epäillään. Työssäoppimisessa noudatetaan oppilaitoksen päihdeohjelmaa ja työssäoppimispaikan tulee ottaa yhteyttä oppilaitokseen päihteiden väärinkäytön ilmetessä harjoitteluaikana.

Tupakoinnin lopettamiseen saa tukea ja ohjausta opiskelijaterveydenhoitajilta. Tupakkalain mukaan tupakointi on kielletty perusopetusta, ammatillista koulutusta ja lukio-opetusta antavien oppilaitosten sisätiloissa ja oppilasasuntoloissa sekä niiden käytössä olevilla ulkoalueilla. Näin ollen tupakointi on kielletty niissä toimipisteissä, joissa on ammattiopisto Lappian opetusta.

Lukio Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt * uudet toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuuta- hot ja yh- teistyö- kumppanit	Arviointimittarit:
Päihdehaittojen ehkäiseminen sekä päihdetietoi- suuden lisäämi- nen.	Henkilökunta valvoo oppilaitoksen yhteisten päihdesääntöjen noudat- tamista.	Jatkuva toiminta	Oppilaitos- kohtainen opiskelu- huolto- ryhmä	Kouluterveys-kyselyjen tu- lokset, päivitetyt toimintamallit
	Aktiivista tiedotus- ja valistustyötä ja moniammatillista yhteistyötä			
	Penkkaripäivä -yhteistyö; koulun henkilökunta, Tornion nuorisotoimi sekä – seurakunta.			
Ammattioppilai- tos Lappia. Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt * uudet toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuuta- hot ja yh- teistyö- kumppanit	Arviointimittarit:
Päihdehaittojen ehkäiseminen sekä päihdetietoi- suuden lisäämi- nen.	Toimintaohje opiskelijoiden päihtei- den käytön ehkäisemiseksi ja päih- deongelmiin puuttumiseksi (Päihde- ohjelma)	Jatkuva toiminta	Oppilaitos- kohtainen opiskelu- huolto- ryhmä	Kouluterveyskysely Oppilaitoksen omat seu- rannat
	Kuraattori-infossa nostetaan esille päihdeasiat, puheeksiotto- ja toi- mintaohje			
	Vanhempainilloissa tuodaan päih- deasiat esille			
	Terveystapaamisten yhteydessä on käytössä Audit testi yli 18 v ja alle 18v nuorten päihdemittari (AD- SUME).			

	Puheeksi ottaminen terveystarkastusten yhteydessä ja terveyskyselyssä selvitetään päihteiden käyttö			
	Käytössä on tarvittaessa huume-testaus			
	Aktiivista tiedotus- ja valistustyötä ja moniammatillista yhteistyötä			

Tornion nuorisotyön tehtävänä on ennaltaehkäisevä toiminta ja lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien toimenpiteiden ja menetelmien kehittäminen. Ennaltaehkäisevä nuorisotyö on esimerkiksi erilaisten sosiaalisten ongelmien, kuten päihteiden käyttöön, rikolliseen käyttäytymiseen sekä erimuotoiseen syrjäytymiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisyä. Nuorisotyön kohderyhmät, toimintaympäristöt ja työmuodot muuttuvat yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten ja lähiympäristöstä nousevien lasten ja nuorten elämään vaikuttavien ilmiöiden myötä.

Nuorisotyön yhtenä tavoitteena on ehkäistä päihteidenkäyttöä. Ensimmäisiä riippuvuutta aiheuttavia aineita ovat energiajuomat, joita myydään alle 15-vuotiaille. Paikallisiin kauppoihin on tiedotettu energiajuomien lapsille ja nuorille aiheuttamista haitoista ja lieveilmiöistä ja Torniossa energiajuomien myyminen alle 15-vuotiaille onkin vähentynyt. Lasten ja nuorten kanssa toimivat tahot kaupungin ja valtion organisaatioista yrityksiin tekevät monialaisesti yhteistyötä päihteidenkäytön ehkäisyyn liittyen.

Tornion nuorisotyö toimii perjantaisin ja lauantaisin kauppakeskuksessa Pop-up nuorisotilassa. Tila on päihteetön matalankynnyksen kohtaamispaikka. Ikärajaa ei ole, mutta toiminta on suunnattu kauppakeskuksessa ”hengaaville” nuorille, joita muu nuorisotyö ei tavoita. Pääsääntöisesti kävijät ovat 12–17-vuotiaita nuoria. Toiminta on kohtaamista, tiedottamista ja tukemista arjen ja elämäntilanteiden eri haasteissa. Tilassa järjestetään myös erilaisia teemailtoja. Toiminnassa ovat ajoittain mukana seurakunta sekä järjestötoimijoita.

Yhteistyössä Rajalla -kauppakeskuksen johdon, kauppojen henkilökunnan, järjestysenvälvojen, vartioiden, poliisin ja tullin kanssa pyritään puuttumaan päihteiden välittämistilanteisiin alaikäisille sekä muihin päihde- ja huolittilanteisiin. Nuorten vanhemmat ovat mukana asioiden selvittelyssä ja tarvittaessa lastensuojelu. Tiivistä yhteistyötä tehdään myös Haaparannan sosiaalipalvelujen kanssa.

Reppu-katupäivystys on jalkautuvaa nuorisotyötä ja liikkeellä pääasiassa juhlapäivinä ja aikoina, jolloin nuorisoa liikkuu kylillä, kaduilla ja koulujen pihilla.

Etsivä nuorisotyö auttaa ja tukee syrjäytymisvaarassa olevia nuoria ja nuoria aikuisia. Haasteita voi olla koulutuspaikan, työn tai sosiaalipalvelujen saami-

sessä, jolloin etsivä nuorisotyöntekijä ohjaa nuoren oikean palvelun piiriin. Ennaltaehkäisevässä työssä kuljetaan nuoren rinnalla ja otetaan tarvittaessa puheeksi päihdekäyttöön liittyvät asiat. Etsivässä nuorisotyössä keskitytään arjen ja elämänhallinnallisiin asioihin sekä tarjotaan vaihtoehtoja tekemistä päihdeidenkäytön sijaan.

Yksilötyön rinnalla järjestetään myös pienryhmätoimintoja tukemaan nuorten aikuisten arjenhallintaa. **Kööri-ryhmä** on 15-29 -vuotiaiden nuorten toiminnallinen ryhmä, jossa nuorilla on mahdollisuus kohdata vertaisiaan mukavan yhteisen tekemisen puitteissa. **Mamma-ryhmä** on nuorten äitien vertaistuellinen ryhmä, jossa äidit voivat jakaa kokemuksiaan turvallisessa ympäristössä ja johon äidit saavat tulla lastensa kanssa. Lisäksi etsivässä nuorisotyössä perustetaan pienryhmiä kentältä nousseiden tarpeiden mukaan.

Etsivä nuorisotyö on mukana jalkautuvassa nuorisotyössä ja osallistuu teemaviikkojen toteutukseen ja tiedonjakoon muun muassa ehkäisevän päihdetyön sekä liikenneturvallisuusviikon toiminnoissa. Etsivä nuorisotyö perustuu vapaaehtoisuuteen ja sitä ohjaa nuorisolaki, sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki.

Nuorisotiloilla päihteiden käytöstä keskustellaan nuorten kanssa ja tiloja koskevat säännöt laaditaan yhdessä. Rajoja asettamalla luodaan turvaa siipiään kokeileville nuorille.

Koulunuorisotyössä pidetään teematunteja ja järjestetään erilaisia infoja ja kyselyitä päihdeasioiden tiimoilta. Erilaisiin haittailmiöihin puututaan yhteistyössä oppilaiden, vanhempien ja koulun henkilöstön kanssa oppilashuoltojärjestelmän mukaisesti.

Nuorisotyö ja Etsivä nuorisotyö Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt * uudet toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuutahot ja yhteistyökumppanit	Arviointimittarit:
Päihteisiin liittyvän tiedon lisääminen	Päihdekyselyjen tulosten hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa, tiedottaminen kouluissa ja nuorisotyössä. Yksilö- ja ryhmäkeskustelut, teemaviikot.	Jatkuva toiminta	Nuorisotyö, Moniammatillinen nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, Info-ryhmä	Päihdekyselyt, kouluterveyskyselyt ja koulukohdattaiset hyvinvointisuunnitelmat
Nuoret ja Varhaisnuoret Tavoite: Itsetunnon ja elämänhallinnan vahvistaminen, nuoren kohtaaminen eri toiminta ympäristössä	Reppu-katupäivystystoiminta/POP-Up toiminta kauppakeskuksessa			Suomen nuorisotyön tilastot
Tavoite: Mielekkäiden ja terveiden vaihtoehtojen tarjoaminen nuorten vapaa-ajalle	Nuorten voimaryhmät, Jantteri-ryhmät (ala- ja yläkoululaisten kohdenetut pienryhmät), nuorten media-/radiotoiminta			Kohtaamiskerrat ja -määrät
	Nuorisotilatyö, harrastetoiminta, jalkautuva nuorisotyö, leirit ja retket			Osallistujamäärät
	Nuorisoneuvoston roolin vahvistaminen asiantuntijana			Nuorisoneuvoston kuulemiset ja palaute

Nuoret aikuiset 15-28-v.	Menetelmät: *hyvät käytännöt *uudet toimenpiteet	Aika- taulu:	Vastuutahot ja yhteistyökumppanit	Arviointimittarit:
Osallisuuden kokemuksen vahvistuminen, vertais- tuellinen syrjäytymisen ehkäisy. Päihdehaittojen ehkäiseminen sekä päihdetietoisuuden lisääminen.	Nuorten aikuisten-ryhmä Kööri ja Nuorten äitien Mamma-klubi: kokonaisvaltainen ja vertaistuellinen hyvinvointi ja syrjäytymisen ehkäisy. Tukea ja keskusteluapua nuorille ja nuorille aikuisille. Aktiivinen kuunteleminen, rinnalla kulkeminen, tukitoimiin ohjaaminen (mm. Kela, nuorisopsykiatria, A-klinikka, kuntouttava työtoiminta)	Jatkuva toiminta	Etsivä nuorisotyö	Kävijämäärät Kohtaamisten määrät Sotkanet –tilastotietokanta Suomen nuorisotyön tilastot
	Ankkuri-toiminta/ HSS-toiminta alle 25 v (hoito syytteen sijaan)		Poliisi, Sosiaalitoimi, Terveystoimi, Nuorisotoimi, ym. tahot	Ankkuritapaamiset Päihdekyselyt Kouluterveyskyselyt

Lastensuojelussa päihdeongelmia ja siihen liittyviä lieveilmiöitä seurataan lastensuojeluilmoitusten ja yhteydenottojen kautta. Lastensuojeluilmoitukset, joissa kyseessä on joko alaikäisen tai vanhemman päihteidenkäyttö tai käyttöepäily hoidetaan yhdessä A-klinikan kanssa ja suunnitellaan sen kautta mahdolliset testaukset ja hoitosuunnitelma. Lastensuojeluilmoitusten käsittelyyn kuuluu yleensä kartoitusta nuorten ja vanhempien suhtautumisesta päihteisiin, vaikka se ei olisi lastensuojeluilmoituksen ilmoitusperusteena. Erillisiä päihteidenkäyttöön liittyviä kyselylomakkeita ei ole käytössä, mutta yleensä lastensuojeluasian tullessa vireille käynnistetään palvelutarpeen arviointi, jonka aikana kartoitetaan tarkemmin asiakkaan ja perheen tilannetta ja tukitoimien/palvelujen tarvetta.

Riskiryhmässä olevia lapsia/nuoria ja heidän perheitään pyritään tukemaan päihdeongelmien ylisukupolvisuuden ehkäisemiseksi mahdollisimman nopeasti. 1.1.2022 voimaan tulleen lastensuojelun henkilöstömitoituksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista lastensuojelussa sekä turvata lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tavoitteiden toteutuminen. Tällä parannetaan lisäksi sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia perehtyä enemmän lapsen asioihin.

Työikäinen väestö

Ehkäisevä päihdetyö on suorien työikäisten hyvinvointiin kohdistuvien vaikutusten ohella keskeinen keino ehkäistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvia päihteidenkäytön haittoja. Lisäksi se on yleisen turvallisuuden ja työkykyisyyden edistämistä sekä tulevaisuuden ikääntyneiden sairauksien ennaltaehkäisyä. Ehkäisevän päihdetyön tulee olla sisällöllinen osa kaikkia kunnan ja tulevan hyvinvointialueen tarjoamia palveluja.

Ehkäisevä päihdetyö on osa työpaikkojen työsuojelun sisältöä. Työelämän ulkopuolella oleville työikäisille kaupunki järjestää työttömien terveystarkastuksia,

jossa huomioidaan myös asiakkaan päihteidenkäyttö ja siihen mahdollisesti liittyvät tuen tai palvelujen tarpeet.

Tornion kaupungin työntekijöiden työsuojelutoiminta suunnitellaan työsuojelun toimintaohjelmassa, joka perustuu työpaikan vaarojen tunnistamiseen ja riskien arviointiin. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja toimintaohjeet on kirjattu kaupungin päihdeoppaaseen. Ehkäisevä päihdetyö työpaikalla on työhyvinvoinnista ja -turvallisuudesta huolehtimista, päihteidenkäytön tunnistamista ja siihen puuttumista sekä yhteistyötä työterveyshuollon ja A-klinikan kanssa.

Työikäiset	Tavoite:	Menetelmät: *hyvät käytännöt *uudet toimenpiteet	Aikataulu:	Vastuutahot ja yhteistyökumppanit	Arviointimittarit:
Lapsiperheiden huoltajat	Päihdehaittojen ehkäiseminen sekä päihdetietoisuuden lisääminen.	Audit- ja häkämittaus neuvolassa. Puheeksi ottaminen huoltajien kanssa lapsiperheiden palveluissa. Työterveyshuollon ehkäisevän päihdetyön käytänteet. Ehkäisevän päihdetyön viestintä.	Jatkuva toiminta	Neuvola, varhaiskasvatus, työterveyshuollon palveluntarjoajat,	FinLapset –tutkimus Päihteidenkäyttö- ja päihderikollisuustilastot.
Työpaikat	Päihdehaittojen ehkäisy työpaikoilla	Työterveyshuollon tarkastuksissa audit ja häkämittaus ja päihdeasioiden puheeksi otto.	Jatkuva toiminta	Työterveyshuolto	Päihteisiin liittyvät häiriötilanteet työpaikoilla
		Tornion kaupungin henkilöstölle laaditun päihdeoppaan mukainen toiminta	Jatkuva toiminta	Työterveyshuolto, esimiehet, työsuojelutoimijat	
Liikunta-toimi ja Urheiluseurat	Nuuskaton urheilu Torniossa	Kaupunki – liikuntaseura -yhteistyö	Jatkuva toiminta	Liikuntatoimi, inforyhmä ja hyvinvointiryhmä	Kouluterveyskeskus. Havainnot.

Ikääntyneet

Päihteiden ongelmakäytön varhainen tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää **ikääntyneiden** palveluissa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa ongelmat tunnustetaan ja niihin päästään puuttumaan, sitä pienempi on vakavien haittojen riski. Kaikki ikäihmisten palveluiden kohtaamiset ovat tärkeitä tilaisuuksia tunnistaa ikääntyvien alkoholin ja muiden päihteiden riskikäyttöä ja puuttua siihen.

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaisessa, iäkkään asiakkaan kanssa yhdessä laadittavassa palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muussa vastaavassa suunnitelmassa käytetään RAI-järjestelmää, jossa yhtenä mittarin osa alueena on alkoholin ongelmakäytön tunnistamisen kysymykset. Tarvittaessa käytetään AUDIT

mittaristoa. Ikäihmisille tarjottava **palveluneuvonta, sekä** yksilöllisemmän neuvonnan tarpeissa **asiakasohjaus/palveluntarpeen arviointi**, sisältävät neuvontaa ja ohjausta sekä kuntien, että yksityisten päihdepalveluista.

Seniorineuvola palvelu on torniolaisille, 63 vuotta täyttäneille ja myös nuoremmille eläkeläisille (työterveyshuollon piiriin kuulumattomat, jotka eivät ole työnhakijoita tai omaishoitajia) tarjottava ennaltaehkäisevä palvelu. Seniorineuvola käynnillä keskustellaan päihteiden käytöstä, jota tarpeen mukaan voidaan lisäksi kartoittaa AUDIT- kyselyllä ja yli 65-vuotiaiden alkoholimittarilla.

Hyvinvointia edistäviä kotikäyntejä tarjotaan yli 80-vuotiaille torniolaisille, jotka eivät vielä ole ikäihmisten palveluiden piirissä. Käynnin tavoitteena on tukea omassa kotona asumista ja selviytymistä. Käynnillä keskustellaan päihteiden käytöstä ja tarpeen mukaan kartoitetaan sen aiheuttamia riskejä AUDIT-kyselyllä ja yli 65-vuotiaiden alkoholimittarilla.

Kotihoidon asiakaskunta on pääsääntöisesti yli 65-vuotiaita, jotka tarvitsevat tilapäistä tai säännöllistä kotihoidon palvelua kotiin, etäkotihoidona tai kotihoidon tukipalveluita. Ikääntyneiden palveluille luonteenomaista on moniammatillinen yhteistyö eri viranhaltioden ja terveys- ja sosiaalipalveluiden välillä, sekä yksityisten palvelutuottajien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Ehkäisevä päihdetyö on sisällöllinen osa kotihoidon palveluita.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja toimenpiteet ikääntyneiden palveluissa ja yhteistyössä:		Vastuutahot	Arviointimittarit
Ongelmakäytön varhainen tunnistaminen ja tuki	Päihteidenkäyttökartoitukset ikääntyneiden palveluissa, tapaturmatilanteissa ja osana ehkäiseviä kotikäyntejä	Ikäihmisten sosiaali- ja terveyspalvelut, A-klinikka, Patu-ryhmä (paljon palveluja käyttävät)	Päihteidenkäyttöön liittyvät sairaudet ja tapaturmat ikääntyneillä.
Ikääntyneiden päihteidenkäyttöön liittyvän tiedon vahvistaminen	Ensitietopäivät		Alkoholien liikaa käyttävien osuus (Audit-C kysely) % 75 vuotta täyttäneet.
	Päihteiden ongelmakäyttöä koskevan tiedonkeruu osana hyvinvointikertomustyötä	Ehkäisevä päihdetyön työryhmä	Kyselyt, kartoitukset

7.4.4 A -klinikka

A-klinikan toimintaa ohjaavat mm. päihdehuoltolaki 41/1986, sosiaalihuoltolaki 1301/2014 ja terveydenhuoltolaki 1326/2010. Lainsäädäntöön perustuen A-klinikan palveluiden tavoitteena on päihdehaittojen vähentäminen. A-klinikka tarjoaa avohoidon erityispalveluita erilaisiin riippuvuusongelmiin, tarvittaessa a-klinikan kautta saa myös lähetteen laitoshiitoon.

Riskikäyttö ja haitat pyritään tunnistamaan varhaisessa vaiheessa ja myös tukea pyritään tarjoamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Alkoholien riskikäyttöä, huumeiden käyttöä, tupakointia ja haitallista rahapelaamista pyritään

vähentämään käyttämällä systemaattisesti lyhytneuvontaa ja motivoivaa haastattelua. Riskien ja haittojen tunnistamiseksi a-klinikalla tehdään päihdearvioinniteja ja käytetään työvälineinä erilaisia kyselylomakkeita (esim. AUDIT, DAST).

Varhaisen avun ja tuen tarjoamiseksi a-klinikan tavoitteena on palveluiden helppo saavutettavuus ja nopea reagointi sekä kuntalaisille, että viranomaisille. A-klinikalla on ajanvarauksella toimiva päivystysvastaanotto, jonka kautta hoitoon pääsee nopeasti. A-klinikalle voi myös ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä verkkoneuvonnan kautta. Myös moniammatillisella yhteistyöllä pyritään havaitsemaan ongelmat ajoissa ja tarjoamaan tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. A-klinikka tekee yhteistyötä mm. lastensuojelun, sosiaalityön, nuorisotyön, koulujen, opiskeluterveydenhuollon, työterveyshuollon, neuvoloiden, psykiatrian, terveydenhuollon ym. kanssa.

A-klinikalla työskentelyssä tärkeässä roolissa on perhe- ja verkostokeskeinen työote, jolla pyritään ehkäisemään riippuvuusongelmien ylisukupolvisuutta ja tarjoamaan tukea myös läheisille.

Lisäksi a-klinikan ehkäisevään työhön kuuluu:

- reppukatupäivystys toimintaan ja tapahtumiin/ hankkeisiin osallistuminen
- ryhmätoimintaan osallistuminen
- HSS- seurannan toteuttaminen, ankkuritoimintaan osallistuminen (ks. 5.2 Monialainen ehkäisevä päihdetyö)
- kutsunnoissa aikalisä -työryhmään osallistuminen
- erilaisiin työryhmiin osallistuminen: inforyhmä, seutuinfo, marak ym.
- konsultaatiot ja palveluohjaus

7.5 Ehkäisevän päihdetyön osaaminen

Ehkäisevä päihdetyö edellyttää osaamista ja oman, ehkäisevän päihdetyön roolin tunnistamista osana omaa työtä. Henkilöstön koulutustarpeiden ja kehittämis-kohteiden seuranta on jatkuvaa henkilöstöhallinnon ja esihenkilötoimintaa.

7.6 Kokemusasiantuntijan puheenvuoro/ KATU-hanke

Nuorisotasuntoliiton katuvalmennuksen KATU-hanke aloitti asiakastyönsä lokakuussa 2021, joten kenttätöitä ei ole ehditty vielä pitkään tehdä. Hankkeen kohderyhmän, 18-34-vuotiaiden päihdeongelmat ovat jo varsin mittavia. Oikeanlaiseen hoitoon ym. palveluiden piiriin olisi syytä hakeutua sekä ohjautua jo paljon aiemmin. Ensimmäiset huumausainekokeilut aloitetaan varhain, jo parikymppinen nuori voi olla todella syvällä päihdekoukussa vuosien käyttöhistorialla.

Päihdeongelma on monitahoinen riippuvuussairaus, jolloin eri tahojen tulee tehdä tiivistä yhteistyötä, jotta hoito olisi mahdollisimman antoisaa ja asiakasläh-

töistä. Varhaisnuorten asenne päihteitä kohtaan on seikka, johon tulee keskittyä.

On kerrottava huumeiden vaarallisuudesta, kaunistelematta, ja hyvissä ajoin. Alkoholin suhteen on näkynyt asennemuutosta jo parempaan päin, mutta huumeet ikävä kyllä vetävät tiettyä porukkaa edelleen puoleensa. Rikollista elämää ihannoidaan, ja sitä tullaan varmasti aina tekemään jossain määrin. Myös kodin asenne vaikuttaa nuoreen. Ylisukupolvisuus myös päihde -ja rikostaustaisilla on havaittavissa meillä Meri-Lapissa.

Nuorilla on myös mielestäni asenneongelma ottaa apua vastaan. Oletetaan avun olevan jonkinlaista luovuttamista. Myönnetään juteltaessa itse ongelma, mutta ajatellaan että ei tässä vielä olla siinä pisteessä. Tämähän on juuri päinvastoin. Mielenterveyspalvelut tulisi olla niinkin tavallinen asia, että yhdenkään nuoren ei tarvitsisi hävetä tai leimautua kun menee juttusille ammatti-ihmisen kanssa. Kun asenne vihdoin sitten muuttuu nuorella, ja hän myöntää ongelmansa itselleen, on riippuvuuteen saatava toki helposti apua.

Mielestäni mielenterveys on kaiken a ja o. Nuori tarvitsee tukea kasvamiseen, itsetunnon kehittymiseen, tunneryöppyihin, ikäviin kokemuksiin jne. Asiakkuus päihdeongelmaisella nuorella tulee olla mielestäni myös a-klinikkaan. KATU-hanke tukee nuoren arkea intensiivisemmin, tapaamisia on useasti, ja työ pitkäjänteistä. Tällaista työparimallia olisi syytä juurruttaa pysyväksi tänne meidän alueelle. Myös ryhmätoimintaa ollaan kehittämässä.

Oman kokemukseni perusteella meillä toimii täällä Meri-Lapissa hyvin peruspalvelut. Hoitoonohjaus on nuorten kohdalla oltava kuitenkin sensitiivisistä, ja asiakaslähtöistä. Tulee luoda uskoa ja toivoa, että syvistä vesistä noustaankin vielä. Sanktio edellä ei vie kuin nuoria kauemmas hoidon -ja tuenpiiristä. Luottamus-suhte työntekijän ja nuoren välillä pitää tuki, eli pysyviä työntekijöitä mielellään. Toki alaikäisten kohdalla työntekijöillä on velvoitteet ilmoittaa esim. lastensuojeluun tai muille viranomaisille, jos tilanne sitä vaatii. Tämä on varmasti yksi syy miksi nuoret eivät hakeudu tarpeeksi ajoissa hoidonpiiriin. Sanktiot tuleekin olla kohtuullisia, kuten meillä on tällaisia kokeiluja jo alueellamme ollutkin.

Hoitoon ohjaavia malleja on mielestäni syytä jatkaa. Ankkuritoiminta jne. Pahaa päihderiippuvuutta ei hoideta ainoastaan yhdellä katkokäynnillä, vaan tukea tarvitaan jatkossa ja todennäköisesti pitkään. Eikä asiat tule olla aina huonosti, jotta tukea annetaan. Terapiaa olisi syytä jatkaa, vaikka läpi elämän.

Nuorten kanssa on tehtävä yhdessä asioita. Nuorisotyölle pisteet tästä, korona on nyt ollut kyllä yhdenlainen kirous. Vanhat ”kunnon” limudiskot ovat historiaa, mutta kyllä nuoret kaipaavat omaa iltakohtaamispaikkaa viikonlopulle. Ei joka viikonlopulle, mutta tyyliin muutamat vuodessa. Kotibileet tahtovat ryöstäytyä käsistä, joten oma kokoontumispaikka hyvän musiikin kera viikonloppuna ei ole

varmasti huono idea. Pop-Up ostarilla on todettu myös kivaksi paikaksi.

Myös täysi-ikäisille nuorille olisi syytä olla oma matalankynnyksen kohtaamispaikka, jossa on vertaistukea ja selvää seuraa. Vetäjinä tulee olla ammatti-ihmisiä, sekä kokemuasantuntuutta. Kolmannen sektorin toimijoita ja tekijöitä lisää paikkakunnalle, tekemistä tulee olla joka lähtöön. Nuoria tulee korona -kotistelun jälkeen osallistaa harrastetoimintaan ja nämä mahdollisuudet osallistua tulee olla jokaisella nuorella.

LOPUKSI

Hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma 2021 – 2025 on valmisteltu ohjenuoraksi hyvälle päätöksille ja vaikuttavalle työlle, tueksi seurannalle ja välineeksi hyvinvointityön onnistumisen arviointiin.

Olkaa hyvät!